

PERE FULLANA I PUIGSERVER

UNA LLARGA HISTÒRIA DE SERVEI

*Càritas Diocesana de Mallorca
(1961 · 2011)*

Una llarga història de servei
Càritas Diocesana de Mallorca (1961-2011)

Pere Fullana i Puigserver

Mallorca 2011

© Del text: Pere Fullana i Puigserver
© De la introducció: Jesús Murgui Soriano, Bisbe de Mallorca
© De la present edició, Càritas Mallorca
© Fotografia. Antoni Salas Fuster
Correcció lingüística: Santiago M. Amer

Maquetació i disseny: Malla publicidad

Impressió: Ingrama

Depòsit Legal:

INTRODUCCIÓ

La història de Càritas a la nostra Església Diocesana és rica fins i tot abans de començar oficialment en el cinquantenari de l'erecció canònica que enguany celebrem.

Si sempre l'Església s'ha preocupat d'aquesta dimensió constitutiva del seu ésser, en la diaconia als més necessitats dels seus membres, i encara als altres, ja que hem d'estimar a tots sense distincions, imitant l'amor del nostre Pare celestial, no hi ha dubte que el que ha caracteritzat l'època contemporània ha estat l'organització al servei de la caritat. Una organització que no s'ha traduït, com de vegades succeeix en altres àmbits, en una burocràcia freda i despersonalitzada, feta gairebé exclusivament de rutines anònimes i anodines, per a la qual pareix que no importi res ni ningú, llevat dels papers.

En el nostre cas, en canvi, el servei o ministeri de l'ajuda i atenció als més pobres s'ha organitzat i professionalitzat precisament a causa del zel, de la sincera i autèntica preocupació, cordial i intel·ligent, d'arribar a tots els pobres, en totes les necessitats, com definia el bisbe Jesús Enciso, predecessor de felix memòria que l'erigí formalment, i els altres bisbes, els textos dels quals trobareu, clars i llampants, al llarg de les pàgines del present llibre, monument viu d'història i de memòria agraïda.

Particularment, com a bisbe successor de tots ells, em correspon valorar-ne l'esforç i la dedicació, en ser una baula més de la cadena

del seu ministeri apostòlic i de tot quant han fet en tots els camps i en aquest, tan fonamental, en concret.

Veiem en aquestes pàgines una societat que evoluciona ràpidament cap a la modernitat, en paral·lel a la resta del context i l'entorn de l'Europa occidental, després de les postguerres encadenades, civil i mundial, amb els signes propis que la caracteritzen: auge del sector terciari i atracció d'onades massives d'immigració, primer pràcticament homogènia: de les regions espanyoles de l'antiga Corona de Castella, després, iberoamericana, i ara, intercontinental i interplanetària, en l'època de la globalització.

La cara menys amable dels grans fenòmens sociològics que aquestes transformacions implicaven és la història de Càritas i d'aquest llibre. La història de l'acció de l'Església per a respondre-hi. I això no amb teories ni amb construccions utòpiques, sinó, com ens diu l'apòstol sant Joan, "amb obres i de veritat".

Vull cridar l'atenció sobre la línia, el fil conductor, d'aquesta història, tan ben explicitada en el magisteri episcopal que aquí es reproduïx. És l'amor, un amor pràctic, intel·ligent i actiu, ja ho hem dit. És una caritat fruit i conseqüència de la justícia, que la inspira precedint-la i la completa superant-la, mai dissociant-se'n, sempre reclamant-la.

És una línia de continuïtat i, per tant, també un camí de futur. Ens espera per associar-nos a les passes dels qui ens han precedit. No ens cansem de fer el bé, com no se n'ha cansat Càritas al llarg de cinquanta anys i en la seva prehistòria, ben profitosa i aprofitada en els anys difícils de les postguerres que dèiem abans. Continuem-lo en les transformacions que s'albiren avui darrere les crisis més recents i que ens han d'abocar a un món en gran part encara desconegut, però en el qual serà imprescindible, com sempre, ser justs i estimar, en estructures socials i econòmiques més humanes i cristianes, de les quals Càritas ha volgut i vol ser pionera.

I no podem, en llegir el llibre d'aquesta història, passar sense agrair expressament la tasca dels qui l'han fet possible perquè

l'han escrit amb les seves vides entregades als altres, als qui ho passaven pitjor dels altres. A ells, des dels bisbes, fins al darrer col·laborador i voluntari, tan sovint anònims, autors d'una feina discreta i callada, moltes, moltíssimes gràcies, així com a l'autor, que ha sabut recopilar-los i entrellaçar-los tan magistralment.

I als qui han pogut superar la seva situació i redreçar les seves vides, perquè confiaren en nosaltres, i als qui hi confien actualment per la mateixa circumstància, sabent que tots ens necessitam. Que no deixem mai d'ajudar-nos ni de cercar-nos en el camí cap al Pare que espera els seus fills amb els braços oberts, és el gran crit, el gran clam que es desprèn de la lectura de les pàgines que segueixen. No desitjam sinó que facin seus aquests sentiments i les obres que en deriven tots els qui hi entraran en contacte.

Que els cinquanta anys primers siguin el pròleg de molts d'altres d'una vida plena en fruits, que només pugui acabar-se quan s'acabin les necessitats que originaren i mantenen l'organització i la realitat, la gran família de Càritas, quan només hi hagi fam de Déu i no de pa.

Palma, octubre de 2011

+ Jesús Murgui Soriano
Bisbe de Mallorca

Punt de partida

Càritas Mallorca té una llarga història de servei, els cinquanta darrers anys de forma institucionalitzada, organitzada i en línia amb Càritas Española i amb els plantejaments pastorals de la Diòcesi de Mallorca. En aquest llibre que teniu a les mans pretenem reconstruir aquest ahir tan pròxim i tan llunyà, alhora, tot en clau de present, des de la perspectiva de l'actualitat. Som conscients que Càritas ha evolucionat i s'ha actualitzat, perquè ha entès que la seva principal missió era fer realitat la metodologia de l'enquesta (veure, jutjar i actuar) que posaren en pràctica els seus fundadors, majoritàriament en línia amb els moviments especialitzats d'Acció Catòlica.

En diverses ocasions i de forma excepcional s'han avançat alguns balanços d'allò que ha estat l'itinerari de Càritas Mallorca durant aquests darrers decennis. S'han publicat resums d'allò que ha significat Càritas, tant per a la comunitat cristiana de Mallorca com per als sectors més necessitats de la societat illenca. Ens referim a valoracions amb la mirada posada en l'evolució històrica que van fer al seu moment Pere Ballester,¹ Gabriel Pérez, aquest darrer amb la voluntat de valorar allò que havia estat la relació i el compromís del bisbe Teodor Úbeda amb Càritas i viceversa,² i una valoració de trenta-set anys d'opció pels pobres a càrrec d'un

¹ *Arran*, 4, abril de 1985, pàg. 15-16.

² "L'Acció Social" a *Don Teodor Úbeda. 25 anys bisbe*, Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca (BOBM), novembre de 1995, pàg. 141-156.

tècnic de Càritas.³ Disposam de llibres d'un gran interès sobre la història de Càritas, sobretot a nivell espanyol. Obres que en alguns casos també han estat fruit de commemoracions, perquè Càritas no té una data de fundació única, sinó que neix en el context de la immediata postguerra, per això mateix José Sanchez té en compte l'anàlisi de l'acció social catòlica entre 1939 i 1947.⁴

Càritas, com tindrem ocasió de constatar en les diferents parts d'aquest llibre, és una finestra que ens permet observar la cara més dramàtica i oculta de les societats del benestar, en el nostre cas, aquells aspectes menys atractius de la societat mallorquina. Però també ens convida a observar l'evolució de l'acció social de l'Església, en els seus diferents nivells, emmarcada en el context internacional, els seus orígens dependents d'un règim autoritari i sense defugir la marca de l'Església local (espanyola i mallorquina) sobretot des del final de la Segona Guerra Mundial. L'evolució de Càritas a Mallorca gairebé no s'entendria sense els grans canvis que s'han produït a Europa, sense l'evolució del compromís social catòlic, al marge de les transformacions socials i econòmiques, sense incorporar aquells sectors que constitueixen la cara menys atractiva de la societat turística. En aquest sentit Càritas parla d'una Església que abandona els esquemes assistencials tradicionals i se situa entre les avantguardes del treball social, la denúncia i el compromís a favor de la justícia i els drets dels que no tenen veu. A través dels diferents capítols del llibre constatarem aquesta evolució, un fil amb continuïtats i ruptures com totes les històries.

En bona part aquesta transformació s'ha produït, sobretot des de 1959 ençà, perquè Càritas ha comptat amb professionals i ha evolucionat guiada sobretot per aquests treballadors. L'Església mallorquina també ha recorregut des del paternalisme, el pietisme i l'assistencialisme, a una visió i una perspectiva social més ajustada a la doctrina social de l'Església i a l'esperit social que han inspirat

³ Un Tècnic de Càritas, "Càritas Diocesana de Mallorca. Trenta-set anys d'opció pels pobres", *Alimara* 40, desembre 1998, pàg. 51-57.

⁴ SÁNCHEZ JIMÉNEZ, José, *Càritas Española 1942-1997. Acción social y compromiso cristiano*, Càritas Española Editores, Madrid 1998, pàg. 35-66.

els diferents equips de Càritas Diocesana de Mallorca. Per això, pretenem tenir presents tots aquells factors que han fet possible aquesta realitat viva que ha estat i és Càritas.

L'objectiu d'aquest llibre no és parlar dels plans estratègics de Càritas al llarg del temps, sinó explicar els principals trets característics de Càritas al servei de l'evangelització en el sentit més teològic, però també en el seu compromís històric, a Mallorca. Com se suposa, tractarem sempre de situar el lector davant allò que Càritas ha entès que era el seu tarannà, la lectura que ha anat fent en cada moment, els seus trets més rellevants des de l'inici, en el context de l'acció social de l'Església, en l'àmbit d'una societat que, al marge de les seves virtuts, ha generat punts de misèria i de pobresa rellevants. Per això Càritas ha representat una resposta transparent, des dels quaranta fins al dia d'avui, des dels seus inicis en el context de l'Acció Catòlica fins ara. Des de sempre s'ha mantingut atenta amb els més pobres, ha observat i analitzat la realitat amb cura i amb criteris empírics, precisament per disposar dels estudis més sensibles respecte a tot allò que afecta el patiment humà. Amb la finalitat de sensibilitzar i generar la cultura de la caritat, una cultura que també ha evolucionat, perquè ha acompanyat els homes i dones, amb les seves llums, però sobretot amb les seves ombres sovint amagades o negades. En molts de sentits, Càritas és una avançada, un laboratori que permet detectar allò que la ciutadania no percep de forma clara, problemàtiques relacionades amb la immigració, la dona, la infància, la família o les persones majors. Allò més interessant d'aquesta història és la grandesa dels gestos, les accions executades i els projectes proposats sempre amb la voluntat de servir lleialment i coherentment en l'esperit de Jesús, el Crist.

**1. El teixit social de la Diòcesi de Mallorca.
Dels Secretariats de Caritat a Càritas,
quan Càritas encara no era Càritas
(1941-1960)**

Els secretariats de Caritat (1943-1957)

El maig de 1941, l'Església commemorava el cinquantè aniversari de la publicació de *Rerum Novarum* (1891), la primera gran encíclica social de Lleó XIII, i el desè aniversari de *Quadragesimo Anno* (1931), de Pius XI. Europa vivia consternada per la Segona Guerra Mundial i Pius XII contemplava el món amb una mirada diferent a la del seu antecessor. L'Estat Espanyol vivia les conseqüències de la destrucció moral i material de la Guerra Civil, tot sofrint una precarietat econòmica rellevant, amb cartilles de racionament i una manca de queviures bàsics que afectaven sobretot els sectors més fràgils de les grans ciutats i aquells indrets que estaven més afectats per les ferides de la guerra.⁵ De fet, el 1942, es promogué l'organització parroquial de Caritat, en el marc d'Acció Catòlica, entitat responsable de canalitzar els diferents caires de l'acció dels catòlics en la societat.⁶ El nou arquebisbe de Toledo, Enric Pla i Deniel, en la clausura de les Jornades d'Homes d'Acció Catòlica, el novembre de 1942, insistia en la urgència d'una acció social que anàs més enllà del vessant estrictament benèfic i apuntava que calia transcendir amb exigències d'acció alliberadora. Només tres anys després del final de la guerra, afirmava: "No podemos estar tranquilos con el catolicismo nominal, que está en los registros parroquiales, pero no en la vida [...]. La justicia había de preceder a la caridad, porque la

⁵ MARTÍ GÓMEZ, J., *La España del estraperlo (1936-1952)*, Barcelona 1952; GINART, David, *L'economia balear (1929-1959)*, Edicions Documenta Balear (Quaderns d'Història Contemporània de les Balears, 18), Mallorca 1999.

⁶ Pel cas de Mallorca, vegeu MATAS, Joan Josep, *De la sacristia al carrer. Acció Catòlica Espanyola a Mallorca (1931-1959)*, Leonard Muntaner Editor, Mallorca 2005, pàg. 300-301.

caridad no puede ser nunca una máscara que cubra a la justicia.”⁷ Eren paraules de 1942, conscients ja que la guerra havia generat una realitat nova en la qual persistien injustícies, incoherències i immoralitats, en part protagonitzades des del nou poder.

A Mallorca ben aviat també es crearen les primeres organitzacions parroquials de caritat, singularment a Palma, precisament perquè la ciutat era l'àrea més afectada per la manca de queviures, en un temps difícil, d'autarquia, de precarietat, d'emigració i de pobres diverses. Les primeres campanyes de caritat foren tímides i marcades per una religiositat que prioritzava, segurament, altres valors. La llavor estava sembrada i l'exigència era present en la doctrina de la jerarquia episcopal, principalment en la dels Metropolitans espanyols –responsables de les províncies eclesiàstiques constituïts en Conferència el 1921 i antecedent de la Conferència Episcopal. No era fàcil, tanmateix, organitzar el secretariat diocesà de Caritat, la finalitat del qual era coordinar totes les associacions benèfiques de les parròquies i d'altres organitzacions confessionals. Amb la Guerra Civil havia desaparegut a Mallorca bona part del teixit social cristià (caixes rurals, cooperatives, sindicats agrícoles i obrers) i s'havia apagat o desvirtuat el discurs dels principals representants del catolicisme social illenc de la primera meitat del XX. Alguns perquè havien mort, com el pare Guillem Vives o mossèn Andreu Pont; d'altres, com ara mossèn Bartomeu Quetglas o el franciscà pare Pere Joan Cerdà, perquè se sentien còmodes inicialment amb el nou règim. No obstant l'aparent espiritualització de la vida social, les revistes confessionals continuaven promovent la lectura de la doctrina social de l'Església, concretament les obres del pare Rutten, OP.⁸

Aquesta etapa coincidia, també, a Mallorca amb el ponent de l'episcopat de l'arquebisbe-bisbe Josep Miralles (Palma 1860-1947), certament un pastor major. No obstant això, promogué la

⁷ SÁNCHEZ JIMÉNEZ, José, *50 años de Acción Social. Cáritas Española (1947-1997)*, Madrid 1997, pàg. 10.

⁸ *La doctrina social de la Iglesia*, Editorial Políglota, Barcelona 1942. Vegeu *El Heraldo de Cristo*, març de 1942, on es publicita aquesta obra.

reorganització de l'Acció Catòlica i havia modernitzat l'estructura parroquial de Palma. La diòcesi comptava amb una xarxa de caritat i de misericòrdia significativa: per una banda la presència de religioses en hospitals i hospicis (Filles de la Caritat), una estructura assistencial que funcionava en el món rural (Franciscanes Filles de la Misericòrdia, Germanes de la Caritat i Agustines de l'Empara, sobretot), mentre d'altres mantenien el seu compromís urbà (Reparadores i Germanetes dels Pobres, entre d'altres), certament de forma desigual, sobretot en el món educatiu (Col·legi del Sagrat Cor o les religioses que treballaven en el camp de les Cases Bressol). Durant la postguerra els jesuïtes rellançaren el Patronat Obrer amb el pare Ventura com a director i la Congregació Mariana tenia un paper significatiu com a despertador social de les classes benestants; els franciscans i caputxins se significaren durant aquest temps per mantenir associacions de caritat (Pa de Sant Antoni), però també algunes entitats socials (Obreres de Sant Josep) i encaminaren els joves a la caritat (Joventut Antoniana i Joventut Seràfica, sobretot). Hi havia també altres entitats, llavors en auge, sobretot les Conferències de Sant Vicenç de Paül, però també les Cases Bressol, l'associació dels Sants Metges Cosme i Damià i d'altres, que formaven el teixit social, en molts de casos a l'antiga. Entenem que en aquest context els secretariats de Caritat plantejaren definitivament la creació d'una acció social organitzada, per estar a prop dels desfavorits, lluitar a favor d'una societat més justa, més equitativa i més humana en definitiva.⁹ El llenguatge que utilitzaven els dirigents d'aquests secretariats contenia espurnes d'exigència i de crítica, una novetat respecte al llenguatge convencional buit i retòric sobre la caritat. La conjuntura socioeconòmica d'urgència a l'Estat Espanyol i el context internacional amb la creació de Càritas Internacional, encaminaren la fundació, el 1947, de Càritas Española.

El sociòleg Salvador Giner ha definit el decenni de 1940 a 1950 com "els anys de la fam". Des de Mallorca també els podem confirmar com els anys de sensibilització social progressiva

⁹ SÁNCHEZ JIMÉNEZ, J., *50 años*, o.c. pàg. 24.

per part d'alguns sectors d'Església, a partir de les campanyes de caritat i dels secretariats benèfics socials. Una labor que va ser protagonitzada, també, des de l'inici, per les dones d'Acció Catòlica, que el 1941 disposaven d'un Secretariat Benèfico-Social.¹⁰ D'una forma progressiva les diòcesis promogueren menjadors socials, dispensaris, respostes a la mendicitat, atenció als infants, serveis que inicialment estaven ubicats a les parròquies urbanes. En el cas de Palma, les parròquies de Santa Eulàlia o Sant Miquel comptaren amb aquestes iniciatives durant els quaranta i eren servides per les congregacions religioses femenines.¹¹ El 1946 s'havia fundat ja el Secretariat Nacional de Caritat i un any després es promogué Càritas Española seguint el model de la Deutschen Caritasverband, creada el 1897. En el cas espanyol, tanmateix, l'Església es mostrava especialment sensible als temes socials, amb una llarga trajectòria en el terreny assistencial. Per altra banda, aquest compromís tampoc no s'entén al marge del fet que va ser a partir de 1945 quan prengueren forma els moviments d'AC especialitzats, particularment HOAC i la JOC.¹²

Segurament la diòcesi de Mallorca participà presencialment en les primeres assemblees del secretariat nacional de Caritat (1946 i 1947) i ben aviat s'havia creat un secretariat de Caritat, tal com es dedueix d'algunes fonts.¹³ Hi havia també en aquesta època altres secretariats de Caritat, com ara als Ferrocarrils de Mallorca. Durant aquells anys començaren les campanyes de sensibilització i la celebració, per Nadal, del Dia Nacional de

¹⁰ MATAS, Joan Josep, *De la sacristia*, o.c., pàg. 278.

¹¹ Vegeu alguns exemples de les Germanes de la Caritat i de les Franciscanes Filles de la Misericòrdia a LLABRÉS, Pere-Joan, *Dos-cents anys de Caritat. Història de les Germanes de la Caritat de Sant Vicenç de Paül*, Vol II: 1886-1958, Mallorca 2007, pàg. 265-272, 323 seg.: escola de les Obreres de Sant Josep; la Casa de Família, Can Domenge, Patronat Obrer de Sant Josep. FULLANA PUIGSERVER, Pere, *Història de la Congregació de les Filles de la Misericòrdia (1921-1968)*, II, Leonard Muntaner Editor, Mallorca 2010, pàg. 286-292.

¹² Sobre la JOC a Mallorca: MATAS, Joan Josep, "Evolució històrica de la JOC a Mallorca (1959-1972)", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* 59 (2003) 197-218. Sobre aquest context, vegeu: FULLANA, Pere, "Educar per a la resistència i el compromís durant el Franquisme consolidat: el cas de les Illes Balears (1956-1975)", a *Col·loqui de Tardor – XVIII Jornades d'Història de l'Educació. Resistència al Franquisme i educació no formal*, Banyoles 2007, pàg. 51-89.

¹³ *Junta Diocesana de la Diòcesi de Mallorca, Secretariado de Caridad*, Impr. Rosselló, Porreres [1949].

Caritat, amb una doble finalitat. Per una part recaptar fons i per l'altra formar la consciència dels creients i encaminar-los a una col·laboració cordial amb la caritat organitzada. A Mallorca, aquesta evolució estructural i de sensibilització del laïcat catòlic coincidia amb un moment de transició a la diòcesi. Josep Miralles havia mort el 1947 i Joan Hervàs Benet (Puçol, València 1905 – Felanitx, Mallorca 1982) va ser el seu successor, primer com a bisbe coadjutor (1946) i després com a bisbe residencial (1947). La jerarquia espanyola creava nous espais de formació social a l'empara de monsenyor Àngel Herrera i a Mallorca monsenyor Hervàs negociava la possibilitat de disposar d'un espai dedicat a la formació social del laïcat, el mateix moment en el qual naixien els Cursets de Cristiandat, promoguts per dirigents de la joventut masculina d'Acció Catòlica. Uns i altres tenien en comú la urgència de treballar per redreçar l'alçada moral de la societat, certament amb metodologies diferents i, en alguns casos, incompatibles.

Càritas Española en el marc d'Acció Catòlica (1947-1957)

Durant deu anys, entre 1947 i 1957, Càritas es mantingué dins l'organigrama d'Acció Catòlica. Aquesta situació es donà per finalitzada quan, el 1957, la Conferència de Metropolitans atorgà a Càritas personalitat jurídica independent. Durant aquest temps, un dels objectius principals de Càritas havia estat fomentar i dinamitzar els secretariats diocesans, entenent que aquestes entitats tenien un caràcter d'acció directa, mentre el secretariat nacional hi aportava les directrius, la reflexió i la coordinació. L'Església, sobretot durant la segona meitat del decenni de 1940, entenia que havia de promoure una caritat intel·ligent i efectiva, compatible amb la justícia social, com a antídote al comunisme. Com se suposa, l'acció social catòlica espanyola en general lligava clarament amb el règim polític de Franco i li aportava legitimitat.

Les Setmanes Socials de Madrid (1949) i Bilbao (1950) van aprofundir sobre la distribució de la riquesa i sobre l'actuació concreta dels catòlics en la caritat, tot emmarcat en una major consciència social i amb la incorporació de sociòlegs i economistes. Van ser temps de dinamització d'Escoles Socials (Màlaga i Bilbao),

la fundació de l'Instituto Social León XIII (1950) i l'erecció de l'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona (1951). Al costat d'aquest pensament social catòlic que evolucionava de forma crítica amb la conjuntura de precarietat que es vivia a l'Estat, Càritas s'ocupava de “la información, consulta, gestión y resolución, cerca de los organismos oficiales y empresas de ámbito nacional, de las peticiones procedentes de los Secretariados diocesanos para la obtención de géneros y telas para roperos, víveres, creación de economatos parroquiales o interparroquiales, solicitud de plazas en hospitales y sanatorios para enfermos, de colonias de verano para niños.”¹⁴ El 1950, s'havia celebrat a Roma l'Exposició Internacional de Caritat, l'assemblea nacional de Caritat d'aquell any apostava per implementar els mitjans per a obtenir més fons, com ara les tómboles, i s'iniciava la primera ajuda americana per mediació de la National Catholic Welfare Conference –una entitat creada durant la Primera Guerra Mundial per solucionar els problemes d'atenció social als combatents. El primer carregament de llet en pols i ous en pols arribava el mateix 1950, i immediatament es repartí entre els trenta-tres secretariats diocesans espanyols. L'arquebisbe de Tarragona aquell any també instituïa el “xec de caritat”, un donatiu que es recollia en baptismes, primeres comunions i matrimonis i que es destinava a les colònies d'estiu per a nins necessitats.

Aquest mateix clima també es vivia a Mallorca al començament de la dècada de 1950. Les assemblees diocesanes d'AC mantenien el seu compromís de caritat, que consistia, el 1950, en: “1º Intensificar la colaboración de la Rama en los Secretariados de Caridad y procurar obtener de las Juntas Parroquiales la más estrecha coordinación de aquéllos con las otras Asociaciones de Caridad que existan en la Parroquia. 2º Colaborar con las Juntas Parroquiales en la organización de actos de propaganda a favor de los Secretariados de Caridad, al objeto de conseguir prestaciones personales y medios en la mayor cantidad posible.”¹⁵ En diverses

¹⁴ SÁNCHEZ JIMÉNEZ, J., *Cáritas Española*, o.c., pàg. 89.

¹⁵ BOBM XC, 1950, pàg. 77.

parròquies urbanes, com ara la de Sant Sebastià, hi funcionava perfectament organitzat un secretariat de Caritat.¹⁶ Des del Seminari Diocesà, la fundació de la Casa de la Sagrada Família de Can Tàpera i d'altres iniciatives socials, s'afavorí un canvi de mentalitat social en l'interior de l'Església. Durant el curs escolar de 1949-50, Guillermo Rovirosa, fundador de la HOAC, hi havia impartit una conferència sobre l'especialització d'AC.

El clima de sensibilització social tenia fronts diversos, l'Acadèmia de Sociologia del Seminari convidava, el 1951, alguns preveres dedicats a l'apostolat entre la classe obrera, el mateix any que la Conferència de Metropolitans feia pública una instrucció titulada "Deberes de Justicia y Caridad"¹⁷ i en les reunions d'estudi dels secretariats diocesans de Caritat, Moralitat i Propaganda de Mallorca es donava un cert relleu a les conclusions relacionades amb el secretariat de Caritat:

“1ª Los Secretariados Parroquiales de Caridad intensificarán la divulgación de la obra para interesar a los fieles en la misma, y lograr, de esta manera, el fin primordial que persiguen: la caridad, virtud fundamental de toda vida cristiana.

2ª Procurarán igualmente, como consecuencia de la anterior conclusión, conseguir el aumento de donativos y suscripciones, con los que se pueda extender e incrementar su acción bienhechora a favor de los humildes.

3ª Cuando el esfuerzo propio no les permita remediar necesidades urgentes, o que, aun sin serlo, resulten fuera del alcance de sus medios, acudirán al Secretariado Diocesano como recurso extraordinario sin que, en ningún caso, pueda contarse exclusivamente con él para las atenciones corrientes y ordinarias, las [que] deben atenderse con las propias provisiones.”¹⁸

Monsenyor Joan Hervàs insistia el 1952 en la necessitat de disposar d'almoines per poder enviar, ordinàriament, al secretariat de Caritat,

¹⁶ BOBM XC, 1950, pàg. 540.

¹⁷ Publicada al BOBM XCI, 1951, pàg. 394-402.

¹⁸ BOBM XCI, 1951, pàg. 51.

precisament perquè augmentava el nombre de pobres i malalts que no es podien atendre amb els recursos de les parròquies i les institucions de caritat. Insistia que aquesta responsabilitat era dels secretariats de Caritat, però també de les Conferències de Sant Vicenç de Paül. Aquell 1952 coincidia amb la supressió de les cartilles de racionament, un temps de migració significativa del món rural al món urbà, i fins i tot d'emigració a Europa i Amèrica. No debades el cardenal Spellman també deixà una almoïna significativa per a pobres i orfes, amb motiu de la seva vinguda a Palma el 1952 per beneir el Col·legi de Sant Francesc de Palma, aprofitant la seva participació en el Congrés Eucarístic de Barcelona.¹⁹ Recordem que durant l'esmentat congrés a Barcelona se'n celebrà un de paral·lel dedicat a "La Pau i la Caritat" acompanyat d'unes Jornades Internacionals de Caritat. El bisbe Hervàs, el juliol de 1952 afirmava: "Todavía no hemos recibido la limosna que tan generosamente Nos prometió S.E. el Cardenal Spellman, Arzobispo de Nueva York, con motivo de su visita a Palma, con destino a los pobres y huérfanos. Apenas la recibamos, haremos la distribución que, en consciencia, creamos conveniente, teniendo en cuenta los establecimientos benéficos más necesitados, las Conferencias de San Vicente de Paúl y los Secretariados de Caridad, especialmente el Diocesano."²⁰ Entre les necessitats més urgents que calia resoldre insistia Hervàs: "De manera particular agobian los casos en que hay que proporcionar a los indigentes las medicinas más costosas, que, por regla general, no se pueden alcanzar en otras Instituciones o Entidades. Oportunamente publicaremos la distribución de estas limosnas."²¹

El Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca publicava el Decret de 17 de maig de 1952 sobre tómbols de caritat, organitzades per

¹⁹ Sobre el context d'assistència social a la diòcesi de Barcelona en el marc del Congrés Eucarístic, vegeu: MUÑOZ ALARCÓN, F.; MARTÍ BONET, Josep M.; CATALÁN CATALAN, Fidel, *Gregorio Modrego Casaus. Bisbe del XXXV Congrés Eucarístic Internacional de Barcelona*, Barcelona 2002, pàg. 549-566.

²⁰ BOBM XCII, 1952, pàg. 285.

²¹ *Ibíd.*

les Esglésies diocesanes o les seves organitzacions delegades, un document signat pel cap d'Estat, el general Francisco Franco, i el ministre d'Hisenda, Francisco Gómez de Llano.²² Per una banda, Càritas incrementava el seu esforç per recollir fons en metàl·lic per fer front als buits que havia generat la conjuntura econòmica; i per altra banda, es constata un avenç significatiu en tot allò que fa referència a la imatge i al paper de la dita organització en el si de l'Església. El març de 1952 s'iniciava la publicació de *Càritas Revista Nacional de Caridad*, i es constata també un augment de la sensibilitat social de la cristiandat sorgida de la Guerra Civil. Acció Catòlica incrementava la seva presència en el món obrer, de tal manera que els centres masculins apostaven per crear una secció de la HOAC i una secció de Caritat, destinada a col·laborar amb els secretariats parroquials de Caritat. Col·laborar significava, llavors, participar-hi si existia en la seva parròquia o procurar fundar-lo, cas que no existís encara, per atendre els casos de necessitat més greu que es presentassin. De la documentació diocesana i de les cròniques mateixes hom dedueix que existia una certa convicció sobre la prioritat que havia de tenir la creació de secretariats parroquials de Caritat en totes les parròquies de la diòcesi, i sobretot aquestes seccions tenien com a principal objectiu disposar de visitadors, conèixer la realitat de la pobresa en cada demarcació parroquial i disposar d'un fitxer, tal com es manifestava el 1953:

“Para incrementar la actuación y el buen funcionamiento de los Secretariados, se sugieren los siguientes principios:

- a) formación de un grupo de visitadores y visitadoras.
- b) confección de un fichero de todos los necesitados.
- c) creación de Roperos para confección de prendas.
- d) incremento de los ingresos, mediante el aumento de los socios suscriptores, protectores o colaboradores del Secretariado, invitando a todas las familias de posición algo desahogada.
- e) fijación de días y horas de despacho en el Secretariado, para atender a todos los necesitados.

²² BOBM XCII, 1952, pàg. 390-391.

f) colaboración estrecha con las restantes organizaciones de Cáritas y beneficencia que pudieran existir en la Parroquia.”²³

En la IX Asamblea General d'Acció Catòlica, celebrada el 1953, Gabriel Esteva, vicedirector del secretariat de Caritat, en la ponència “alcance de los Secretariados de Caridad”, detallava les normes que calia aplicar per a assolir una organització i un funcionament més perfectes.²⁴ Ja el 1953, la diòcesi disposava d'un teixit parroquial urbà actiu i organitzat en tot allò que afectava els secretariats de Caritat. Hem vist el cas de les parròquies de l'eixample com ara Sant Sebastià, però també arribava el torn a les de la perifèria com ara Sant Josep, el Sagrat Cor o Sant Francesc de Paula, que durant el decenni de 1950 se sumaren amb força a aquest projecte social. Al voltant d'aquestes parròquies hom percep un volum de necessitats i de falta d'equipaments socials, com ara escoles o dispensaris, un buit que les parròquies supliren amb la creació d'escoles parroquials, dispensaris, centres per a persones majors i, fins i tot, es comprometeren en allò que afectava la promoció d'habitatges socials.

L'octubre de 1953, el bisbe Joan Hervàs anunciava l'organització de la “Tómbola de Caridad de Ntra. Señora de Lluch”.²⁵ En línia amb les iniciatives socials que havien promogut altres diòcesis espanyoles, particularment a València, d'on era originari el mateix Hervàs, i un cop disposar de l'autorització per part del Govern de l'Estat, la diòcesi de Mallorca es llançava a una aventura que certament tingué resultats positius per al conjunt de l'Església mallorquina. Hervàs apuntava a la caritat com a principal exigència per al creient, “La religión pura e inmaculada ante Dios Padre es visitar a los huérfanos y a las viudas en sus tribulaciones y conservarse sin mancha en este mundo.’ El Apóstol Santiago (1,26), con su frase, nos presenta una concepción de la Religión que consiste en la caridad, y se manifiesta en las obras; concepción que está muy

²³ “Conclusiones de la IX Asamblea de la Junta Diocesana”, BOBM XCIII, 1953, pàg. 141-142.

²⁴ “IX Asamblea General de la Acción Católica”, BOBM XCIII, 1953, pàg. 157.

²⁵ Palma, 23 octubre de 1953, BOBM XCIII, 1953, 156-158.

conforme con la doctrina del Apóstol de las Gentes, aprendida de los labios y de los ejemplos de Cristo. Desde el comienzo de Nuestro Pontificado, consecuentes con esta doctrina, hemos tenido siempre ante Nuestros ojos un objetivo que no perdemos nunca de vista: la elevación material y moral de los trabajadores, la asistencia a los niños pobres, viudas, huérfanos, ancianos y enfermos, y, en general, la atención a todas las obras de caridad, siempre necesarias aun en una sociedad perfectamente organizada. ‘A los pobres siempre los tendréis con vosotros’ decía Jesucristo. Siempre han de estar con nosotros; siempre habrá gente necesitada, y siempre será por lo tanto necesario el ejercicio de la caridad.” Reconeixia, monsenyor Hervàs, que la seva gestió pastoral s’havia centrat de forma absorbent en la promoció d’obres, com ara la del Seminari nou, i que la caritat i les seves obres no havien tingut el pes suficient en el conjunt del seu projecte pastoral. Recordava que havia constatat la precarietat dels habitatges obrers i les necessitats dels més pobres, durant les seves visites pastorals; mentre les col·laboracions econòmiques “eran absorbidas en casi la totalidad por las apremiantes necesidades de un Nuevo Seminario, siempre hemos tenido un cierto temor de dirigirnos públicamente a la caridad de los fieles, urgiendo estos deberes esencialmente cristianos”. Arribat a aquest punt, no obstant això, Hervàs apostava per l’organització d’una Tómbola de Caritat, a Palma, els fons de la qual serien destinats a obres benèfiques i caritatives de la diòcesi. I acabava:

“Por este documento público recomendamos la Tómbola de Caridad de Nuestra Señora de Lluch a las dignísimas Autoridades y fieles del Obispado. De todos esperamos que acudirán a ella con la convicción de que ayudarán al alivio del problema de la asistencia social y caritativa, hasta ahora remediado tan imperfectamente. Mucho es lo que vienen haciendo Nuestros Secretariados de Caridad, las Conferencias de San Vicente de Paul y la obra personal de los Rdos Sres Párrocos, así como otras Entidades civiles y patrióticas; pero, a decir verdad y a nuestro entender, todo se desenvuelve con un ritmo deficitario, que no corresponde a la importancia y categoría de nuestra ciudad episcopal. Dios quiera que por medio de esta Tómbola resolvamos algunos de

los problemas caritativos, cuya responsabilidad pesa sobre todo el cuerpo social cristiano. [...] Grande es nuestro agradecimiento al Excmo. Sr. Jefe del Estado por tal Decreto, y no son menores las esperanzas que tenemos de que el pueblo mallorquín acogerá favorablemente nuestra Tómbola de Caridad.”

Immediatament després, nomenava el canonge Bru Morey Fiol, delegat eclesiàstic de la Tómbola Diocesana de Caritat.

El 17 de març de 1954, monsenyor Joan Hervàs publicava una instrucció pastoral sobre la Tómbola de Caritat de la Mare de Déu de Lluc,²⁶ amb la finalitat de presentar el compte de resultats, reflexionar sobre el seu contingut i explicar les inversions de la recaptació:

“La razón de la Tómbola la sabéis muy bien. Llevamos clavadas en el alma las necesidades de los menesterosos; no sólo de los trabajadores pobres, sino también de los empleados modestos, que, aunque no sean considerados como pobres, a veces no sufren menor necesidad. Hay una serie de problemas de orden social que exigen interés no sólo de los cristianos, sino de todo aquel que abrigue sentimientos de humanidad. El estar empeñados en otras obras de inmediata urgencia, Nos ha impedido, hasta ahora, dedicar Nuestras fuerzas a intentar el alivio de estas necesidades. Con verdadera pena lo fuimos aplazando; pero como, por una parte Nos inclinaba a ello el corazón, y, por otra, no veíamos la manera de remediar estos males, como primera providencia, acudimos a la Tómbola. No es que sea plenamente de Nuestro agrado tal solución, pues juzgamos que no es el remedio ideal. Mejor sería que todo fiel cristiano cumpliera con perfección sus deberes de caridad y amor al prójimo, no viviendo tranquilo mientras haya una necesidad que remediar; no comiendo a gusto su pan, mientras cerca haya quien no lo tenga o lo coma con escasez; no disfrutando con quietud de las comodidades de su

²⁶ BOBM XCIV, 1954, pàg. 189-194.

— | — | —
casa, mientras exista a nuestro alrededor quien no tenga techo para cobijarse”²⁷.

El bisbe agraïa als organitzadors i col·laboradors la feina feta, es congratulava de l'èxit aconseguit, que presentava un benefici net de 612.457,44 pessetes.²⁸ Pel que fa a la planificació de futur, sorprenentment el benefici d'aquella primera tómbola no es destinaria al secretariat diocesà de Caritat, perquè aquest havia rebut un donatiu substanciós. El fons, en conseqüència, es dedicaria una part al Fons Diocesà de Caritat; al local social de la Germandat Obrera Femenina (50.000 pessetes); la Casa de Família (50.000 pessetes); les Cases Bressol del Nin Jesús (25.000 pessetes); auxili d'una família obrera que havia perdut l'espòs en accident laboral (10.000 pessetes) i mil a cadascun dels ferits en l'accident (5.000 pessetes). El romanent aniria a compte de la Tómbola de Caritat 1954 (100.000 pessetes). Les 372.457,44 pessetes restants es designarien al Patronat de l'Habitatge de la Mare de Déu de Lluc, que tot just era a punt de crear-se:

“Su finalidad será la construcción de viviendas higiénicas de renta reducida, con arreglo a lo prevenido en la legislación actual, así como las atenciones que la obra de viviendas lleva consigo. Deseamos construir viviendas que sean lo más baratas posible, a fin de hacerlas asequibles a todas las fortunas. No ignoramos la gravísima dificultad de la Obra. Tenemos ya datos de obras similares de las diferentes ciudades de España y sabemos las graves dificultades que han tenido que vencer. Para comenzar nosotros con pie firme y base segura, hemos enviado ya un delegado para que visite las Instituciones promovidas por la Iglesia en Valencia, Córdoba y Barcelona, que creemos pueden servirnos de información. A la vista de todos los datos y con el asesoramiento de personal técnico competente, estudiaremos las posibilidades que se nos ofrecen en nuestra Ciudad y Diócesis.

²⁷ Ibid., pàg. 189-190.

²⁸ Ibid., pàg. 190-191.

Habrà de ser obra de mucho tiempo y de una tècnica depurada. No intentamos resolver totalmente, como es natural, el problema de la vivienda, pues serìa volar por el campo de la imaginaci3n. S3lo deseamos aliviarlo, despertando la conciencia de todos los fieles y llamàndolos a una amplia colaboraci3n. Las necesidades vienen siendo ya notables. Hace poco visitamos personalmente bastante nùmero de viviendas de gente necesitada y se nos encogìa el coraz3n al contemplar c3mo viven muchos de nuestros hermanos. Una sociedad cristiana no puede permitir este hecho. En la Carta Circular del Presidente del Comitè Pontificio para el A3o Mariano, dirigida a todos los Obispos del mundo, se nos dice que ‘puesto que en el a3o consagrado a Marìa se desea reavivar el sentimiento de la caridad entre los cristianos, que deben mirarse como hermanos, unidos bajo la protecci3n ùnica de la Madre celestial, podrìa estudiarse la oportunidad de ‘crear obras sociales o benèficas dedicadas a la Virgen Inmaculada que queden como monumento vivo de sus fiestas centenarias’. Mallorca recoge esta invitaci3n del Papa Pío XII a quien tanto preocupa la cuesti3n social y que no aparta su pensamiento de los necesitados de las clases menesterosas, especialmente de los obreros. EL PATRONATO DE LA VIVIENDA DE NTRA SRA DE LLUCH serà, pues, una obra social cristiana en honor de la Virgen Marìa y en memoria del centenario de la definici3n dogmàtica de la Inmaculada. Dios mediante, conforme vayan organizàndose las cosas, os tendremos al corriente de todo. Sin vivienda decorosa no puede haber vida sana y virtuosa. Sin hogar no es posible la vida de familia. Y sin vida de familia con un bienestar elemental, propio de los hijos de Dios, difìcilmente atenderàn a los problemas del espìritu los obreros necesitados. Venerables Hermanos y muy amados Hijos: orad todos por el feliz èxito de esta empresa cristiana. Colaborad segùn vuestras fuerzas, y no olvidèis que, en el dìa del examen final de nuestra vida, ante el Tribunal de Dios, se nos dirà por el divino Juez: ‘Lo que hicisteis a estos peque3uelos, a Mí me lo hicisteis.’”²⁹

²⁹ Ibíd. pàg. 193-194.

Seguint el perfil de les inversions i les recomanacions constants de monsenyor Hervàs hom constata la preocupació per donar vida als secretariats socials³⁰ i la prioritització, en aquella conjuntura, de l'habitatge social, concretament la promoció del Patronat Verge de Lluc, que es constituí el 10 de juny de 1954,³¹ seguint les recomanacions de l'episcopat espanyol.³² Al voltant de l'obra dels secretariats, la diòcesi prioritzava en aquell moment les Germandats Obreres –particularment la femenina, que inaugurarà el seu nou local el diumenge 21 de març de 1954–; les Cases Bressol i les nines orfes de la Casa de Família. El secretariat social de Caritat havia rebut, al començament de 1954, un donatiu de 50.000 pessetes de dona Elionor Servera de March i 30.000 pels secretariats parroquials de Caritat. La finalitat del secretariat diocesà de Caritat era fonamentalment:

“ a) servir de caja compensadora cerca de los Secretariados Parroquiales de Caridad y de los demás organismos y entidades (Conferencias de San Vicente, Damas de Caridad, etc.), que practican directamente la caridad; b) atender, con vales para comida, bonos para habitación, ropas, muebles, etc., a los transeúntes que, por su propia condición, no pueden ser socorridos por otros organismos; c) ayudar a las necesidades de los indigentes en aquellas Parroquias donde no está establecido el Secretariado Parroquial de Caridad; d) sufragar los gastos de los roperos atendidos por los Consejos Diocesanos de las Mujeres y de las Jóvenes.”³³

Alguna cosa estava canviant pel que fa a la sensibilitat social dels catòlics illencs. Les elits polítiques i socials donaven suport formalment a les propostes socials promogudes per la cúria eclesiàstica, segurament com no podia ser d'una altra manera. Els March, Roses, Salas, i altres famílies, se significaven per donar suport a grans obres, però sobretot on més es manifesta el canvi

³⁰ BOBM XCIV, 1954, pàg. 224.

³¹ Constitució del Patronato Virgen de Lluc, BOBM XCIV, 1954, pàg. 356-357.

³² SÁNCHEZ JIMÉNEZ, J., *Cáritas española*, o.c., pàg. 109.

³³ BOBM XCIV, 1954, pàg. 255.

era en les directrius mateixes de la jerarquia, tot insistint en la necessitat de sensibilitzar els creients a col·laborar davant el greu problema de l'emigració –Hervàs publicava una exhortació pastoral tot reproduint una carta del Nunci Apostòlic de 31 d'agost de 1954.³⁴ Per altra banda, les Missioneres Apostòliques, que havien arribat a Can Tàpera el 1951,³⁵ es feien càrrec de la direcció de la Germandat Obrera Femenina el 1954. Mentrestant, en el Seminari Diocesà, durant el curs 1953-54, hi impartiren un curs Tomás Malagón –consiliari nacional de la HOAC–, i Guillem Rovirosa –fundador de la HOAC– hi parlà del mètode d'enquestes i del pla cíclic de les reunions. Des del punt de vista metodològic és prou significatiu que els seminaristes i clergues més joves coneguessin de primera mà la metodologia de la revisió de vida, una pedagogia que certament tindria conseqüències extraordinàries en el terreny de la sociologia catòlica i una gran incidència en la vida professional dels treballadors socials.

En aquest ambient, el bisbe Hervàs anunciava, en una alocució radiofònica, que el 27 de novembre de 1954 s'obriria la Segona Tómbola Benèfica Verge de Lluc. En aquest comunicat, publicat també en el Butlletí Oficial del Bisbat,³⁶ en primer lloc recordava els resultats del 1953 per estimular la participació en una acció amb finalitat que ell considerava “religioso-benéficos y caritativos”. Entre totes les iniciatives, destacava la constitució del Patronat d'Habitatges Verge de Lluc i les primeres dificultats administratives per a iniciar l'execució de l'obra:

“El primer problema que se presentó y que se acometió con impaciencia fue el de la adquisición de solares adecuados para la construcción de tales viviendas que habrían de reunir las obligadas

³⁴ “Exhortación pastoral acerca del problema de la emigración y sobre el deber y necesidad de que todos los fieles católicos colaboren a aliviar y solucionar este difícil y doloroso problema”, BOBM XCIV, 1954, pàg. 457-460.

³⁵ Per a més informació sobre aquesta institució, vegeu TERRON, Conxa; FULLANA, Pere, *Can Tàpera. Centre de formació humana, social i ambiental (1929-2009) de Sa Nostra*, Obra Social Sa Nostra Caixa de Balears, 2009.

³⁶ “Alocución Radiofónica sobre la Tómbola de Nuestra Señora de Lluch”, BOBM XCIV, 1954, pàg. 535-537.

y humanitarias condiciones de salubridad, fácil comunicación y buena situación general. La protección de la Virgen Santísima, que guía todas nuestras empresas, colmó los más halagüeñas esperanzas: un caballero cristiano donó unos Ocho mil metros cuadrados de terreno en la barriada de El Vivero, junto a la carretera de Inca, en el kilómetro 4, próximo a la Iglesia Parroquial de Cristo Rey, a pocos metros de las paradas de tranvías y autobuses que unen el centro de Palma con el barrio del Pont d'Inca. Los comienzos no podían ser más halagadores, pues estos terrenos por estar ya rodeados de distintas construcciones y reunir las condiciones antedichas, se encuentran urbanizadas con lo que se facilitará la puesta en marcha en su día de tales viviendas, sin los inconvenientes de los terrenos en descampado. Una vez aceptada la referida donación, se procedió al levantamiento de los correspondientes planos, estudios económicos, proyectos, presupuestos, sistemas de construcción, etc. y de tantos otros detalles de inevitable burocracia que los asuntos de esta índole requieren y que invirtieron el tiempo transcurrido hasta el mes de julio, en que un miembro de la Comisión Ejecutiva se trasladó a Madrid para presentar al Instituto Nacional de la Vivienda toda la documentación con la solicitud de concesión de los beneficios que la Ley de 1939 otorga a las casas de esta clase. Cuando ya creíamos llegado el momento de comenzar dos circunstancias extraordinarias nos detuvieron en nuestra impaciente carrera: la creación de una nueva Ley de Viviendas de Renta Limitada, con fecha 15 de Julio del presente año, y la defunción casi repentina del que, durante tanto tiempo había sido Director General del Instituto de la Vivienda, Ilmo Sr. don Federico Mayo (q.e.p.d). La nueva Ley no ha entrado todavía en vigor, por faltarle la adecuada articulación y reglamentación, a fin de que se adapten a ella los proyectos que se encuentran en situación de transición, como el nuestro; por otra parte, el nombramiento de un nuevo Director General del Instituto de la Vivienda era natural que exigiese un periodo de espera mientras se hace cargo de los importantes asuntos que le han sido confiados. Por último, el tiempo que estábamos preparando esta Alocución, en esta misma semana, hemos recibido un telegrama de Madrid, en el que se nos comunica la feliz noticia de que nuestra entidad benéfica constructora de

viviendas baratas, ha recibido la aprobación oficial. ¡Gracias a Dios!”³⁷

La tardor de 1954, el Patronat d’Habitatges Verge de Lluc havia obtingut la qualificació d’entitat benèfica i es disposava a iniciar les obres, la posada de la primera pedra i la construcció de les primeres quaranta cases.³⁸ Monsenyor Joan Hervàs va ser preconitzat bisbe de Ciudad Real - prior dels Ordes Militars, aquell mateix 1955 i no pogué veure acabada aquesta obra. El Butlletí Oficial del Bisbat³⁹ publicava una síntesi biogràfica d’Hervàs, a la seva partida, incidint en la seva tasca social i caritativa, tot citant una frase del mateix Hervàs: “Desde el comienzo de Nuestro Pontificado hemos tenido siempre ante Nuestros ojos el objetivo que no perdemos nunca de vista: la elevación material y moral de los trabajadores, la asistencia a los niños pobres, viudas, huérfanos, ancianos y enfermos, y, en general, la atención a todas las obras de caridad.” Una trajectòria social que el Butlletí resumia de la forma següent:

“En su Pontificado surgió el Círculo Sacerdotal de Estudios Sociales, el mismo Prelado envió a un sacerdote mallorquín a la Escuela Social Sacerdotal de Málaga, las Hermandades Obreras Cristianas, encuadradas en la H.O.A.C., al impulso del Rdmó Sr. Obispo, fueron extendiendo sus beneficios materiales y espirituales por diversas parroquias de la capital y pueblos; bajo su alto patrocinio llegó a la mayoría de edad la gran obra social denominada Hermandad Obrera Femenina, con sus fines de formación intelectual, religioso-moral y profesional. Otra empresa en que volcó su entusiasmo, fue la trascendental Institución de la Casa de Familia... Y, para terminar la enumeración de tantas obras sociales y caritativas, enunciemos tan sólo la Tómbola de Caridad de la Virgen de Lluch y sus ubérrimos frutos; cuantiosas limosnas

³⁷ *Ibíd.*, pàg. 536-537.

³⁸ Aquesta operació urbanística que involucrava l’Ajuntament de Palma, la Delegació Nacional de Sindicats i la Societat de Tramvies acabà als tribunals, amb decisió del Tribunal Suprem que condemnava l’Ajuntament i la Delegació. Vegeu “Tras la sentencia del Supremo. Catorce preguntas a Don Francisco Alcover”, ABC 7 de desembre de 1969.

³⁹ “Juan Hervàs. Síntesis biográfica”, BOBM XCV, 1955, pàg. 225-263.

a las dos obras anteriormente indicadas, así como también a las Casas Cunas del Niño Jesús, y la constitución del Patronato de la Vivienda de Nuestra Sra. de Lluch cuya finalidad es la construcción de viviendas higiénicas de renta reducida, empresa de primera necesidad y digna de todo encomio.”⁴⁰

La partida del bisbe Hervàs coincidía, casualment, amb la publicació de les normes de distribució i control de la denominada Ajuda Social Americana.⁴¹ La primavera de 1954, Càritas Española havia acordat la col·laboració amb les organitzacions de caritat dels Estats Units d'Amèrica, sobretot en la distribució de llet en pols per a escolars, cantines d'ajuda alimentària preescolar i complements alimentaris per a nins. L'ajuda americana requeria un control exhaustiu de la recepció i el repartiment, la qual cosa obligà Càritas a una major racionalització i organització modernes, i a una major eficàcia, així com a l'elaboració de memòries i estadístiques, “las ayudas alimenticias, la construcción de viviendas, o la asistencia social en los suburbios tenían que colaborar a la correspondiente ‘toma de conciencia’ de las injusticias y del olvido, cuando no desprecio, de los ‘derechos’ del hombre y de los pueblos”.⁴² En aquest projecte de distribució, Càritas comptà amb la col·laboració de la Conferencia Española de Religiosos –CONFER– i d'altres organitzacions confessionals.⁴³ En aquella societat necessitada de queviures, la gestió i el repartiment d'aquesta ajuda també esdevenia un element de poder i una reiteració del model clientelar i interessat. De fet, en molts de pobles de Mallorca –segons que hem pogut constatar de fons orals– Càritas estava en mans d'una senyora de confiança del rector que repartia la llet en pols i el formatge americà a qui li semblava bé, sense gaire criteris objectius.

⁴⁰ *Ibíd.*, pàg. 239-240.

⁴¹ “Ayuda Social Americana. Normas Ejecutivas (publicadas en el B.O. del E. núm 45 de fecha 14 de febrero de 1955)”, BOBM XCV, 1955, pàg. 197-203. Sobre el marc general, vegeu: VIÑAS, A., *En las garras del águila: los pactos con Estados Unidos, de Francisco Franco a Felipe González (1945-1995)*, Barcelona 2004. BARCIELA LÓPEZ, C., *La ayuda americana a España (1953-1963)*, Alacant 2000.

⁴² SÁNCHEZ JIMÉNEZ, J., *Caritas Española*, o.c., pàg. 121.

⁴³ LEZCANO, Rafael, “La intervención de la Confer en la distribución de la Ayuda Social Americana”, a www.dialnet.unirioja.es/servlet/fichero-articulo (consultat el 28.08.2011).

L'Ajuda Social Americana serví, també, perquè Càritas fes *el pas a una caritat organitzada*. En el conjunt de l'acció social i caritativa de l'Església mallorquina aquesta acció tingué també un paper rellevant, com tindrem ocasió de constatar. Mentrestant, el 1955 havia arribat un bisbe nou a Mallorca. El bisbe de Ciudad Rodrigo, monseñor Jesús Enciso Viana (Laguardia 1906 - Palma 1964) prenia possessió de la diòcesi mallorquina el 1955, precedit d'una experiència de compromís amb els més pobres, una història que aparentment tenia algunes semblances amb les del seu antecessor Hervàs.⁴⁴ Entre els seus principals èxits, durant els cinc anys a la diòcesi anterior, al marge d'allò que era més convencional pels secretariats diocesans de Caritat, hi destacava que havia elaborat enquestes, havia fundat una oficina amb un consultori jurídic i havia promogut un patronat d'habitatge:

“También en Ciudad Rodrigo es problema vital el problema de la vivienda, que en muchos casos va contra la moral y el más elemental decoro, haciendo infructuosa toda labor espiritual y material de los pobres. También se enfrenta con el mismo y constituye oficialmente y de acuerdo con las leyes vigentes del Estado, el Patronato de la Vivienda, bajo la advocación de ‘La Inmaculada’, teniendo ya en proyecto la construcción de treinta y dos casas.”⁴⁵

Durant algun temps, perdem de vista alguns dels projectes que havien estat troncats durant el pontificat de monsenyor Joan Hervàs. El bisbe Jesús Enciso es reunia, suposam que per primera vegada, el 9 de desembre de 1955, amb la Junta Assistencial d'Ajuda Social Americana, delegació de les Balears. Jesús Enciso, per la seva banda, recordava que la branca de Dones d'Acció Catòlica havia promogut els secretariats de Caritat, tal com recordava en el discurs de clausura de la XVI Assemblea Diocesana de Dones d'Acció Catòlica. La branca d'homes d'AC també tenia un vocal de Caritat. Durant la segona meitat de 1955 i tot el 1956, les notícies

⁴⁴ “Jesús Enciso. Datos biográficos”, BOBM, XCV, 1955, pàg. 294-296.

⁴⁵ “Cinco años en Ciudad Rodrigo. La caridad”, BOBM, XCV, 1955, pàg. 334

sobre caritat i sobre projectes socials es tornen invisibles en les publicacions diocesanes.

La Charitas (1957-1960)

El Nadal de 1956, el missatge de Jesús Enciso se centrà exclusivament en la “Charitas” i la seva organització:⁴⁶

“Una de las dos consignas, que hemos dado a nuestra Acción Católica para el presente curso, es el perfeccionamiento de la organización de ‘Charitas’.

Funciona en esta Diócesis desde hace mucho tiempo, pero todas las organizaciones necesitan revisarse de cuando en cuando, so pena de que los engranajes no funcionen debidamente y algunas piezas vayan quedando embotadas. Esto es precisamente lo que nos hemos propuesto hacer este año.

Lo dijimos a nuestros Sacerdotes en las Jornadas Sacerdotales del mes de octubre, lo vamos repitiendo en todas las Parroquias en nuestra Visita Pastoral, y tenemos tanto interés por que no quede en mero propósito o en palabras vanas, que, en lugar de delegar en otra persona, hemos querido ser Nos mismo quien personalmente dirija este trabajo de revisión. Hemos celebrado ya una reunión con los Directores de las ‘Charitas’ parroquiales de la capital, y sucesivamente hemos de ir celebrando otras, hasta lograr que en todas estas Parroquias la ‘Charitas’, no sólo sea una realidad, sino una realidad viva, eficaz y totalitaria.

El primer paso que hemos de dar para conseguirlo, es que, donde no esté constituida la ‘Charitas’, se constituya; y que donde ya esté constituida, se constituya bien, es decir, esté integrada por todas las entidades que la deben integrar.

Cuando las cosas se abandonan a la rutina, y se empequeñece el horizonte, y sólo se aspira a dar algunas limosnas de poca cuantía, que ni llegan a todos los necesitados, ni a los que les

⁴⁶ Documentos del Prelado. Circular nº 11 Sobre la Organización de “Charitas”, BOBM XCVII, 1957, pàg. 1-4.

llegan les resuelven una parte importante de su necesidad, es difícil encontrar colaboradores. Sólo podremos contar con las personas más abnegadas, con dos o tres señoras, que harán todo lo que puedan, y pueden mucho, pero en comparación de lo que tendrá que hacer toda una organización resulta muy poco.

En cambio, si nos proponemos en serio llegar a todos los necesitados de la Parroquia y solucionarles sus necesidades, podemos tener la seguridad absoluta de que encontraremos colaboradores en abundancia. Quizás al principio tengamos pocos, porque pocos son los que se arriesgan a incorporarse a una cosa que no saben cómo va a resultar. Pero cuando vean que nuestra aspiración va siendo una realidad, serán muchos los que nos ayuden, porque no hay ningún católico que no sienta satisfacción profunda en colaborar al remedio de las necesidades y a la mitigación de las penas.

Comencemos pues por establecer debidamente la 'Charitas'. La 'Charitas' no es una organización de Acción Católica a la que se adhieren las otras entidades religiosas de caridad, sino que es una organización de caridad, formada por todas las entidades religiosas de caridad, y entre ellas, por las cuatro Ramas de A.C.

Por eso hacemos constar aquí nuestro deseo de que todas las entidades religiosas de caridad, bien dependan del clero diocesano o bien del clero regular, se integren en la 'Charitas', en el plano parroquial o en el diocesano.

1. Las asociaciones que habitualmente socorren a determinadas familias, deben formar parte de las 'Charitas' parroquial y tener además un representante en la 'Charitas' diocesana. Tal es el caso de las cuatro Ramas de A.C. y de las Conferencias de S. Vicente de Paul. Todas estas entidades conservan sus reglamentos y sus maneras propias de proceder. Pero colaboran todas con el mismo interés en la confección y conservación del fichero parroquial de pobres; se tienen en cuenta unas a otras en las visitas de pobres, a fin de poder llegar a todos en la misma medida; y aumentan sus propios ingresos económicos y elementos de caridad, al participar equitativamente de las ventajas que en este orden proporcione la organización. Ninguna de estas entidades perderá nada por obrar así, antes al contrario todas ganarán algo, y ganarán sobre todo nuestros pobres, que estarán mejor atendidos.

Lo que hemos dicho de las cuatro Ramas de A.C. y de las Conferencias de S. Vicente de Paul, lo decimos también de aquellas asociaciones dependientes de alguna Orden o Congregación religiosa, que socorren habitualmente a determinadas familias. Si las familias socorridas pertenecen, por ejemplo, a cinco parroquias, la asociación debe tener un representante en cada una de esas cinco 'Charitas' parroquiales, que colabore en ellas en la forma que acabamos de decir, sin que esto obste para que la asociación siga teniendo sus reuniones propias, sus ingresos económicos propios y su administración propia.

Las ventajas económicas de la organización se extenderán por igual a todas las entidades que forman parte de ella, en cuanto a los socorros ordinarios, es decir, aquéllos que tienden a cubrir las necesidades básicas de nuestros pobres. Cuando una entidad quiera hacer un reparto extraordinario distinto del de las demás, deberá emplear sus medios económicos propios, a no ser que el pleno de la 'Charitas' acuerde concederle una subvención extraordinaria.

2. Las entidades, que se hayan especializado en un determinado ramo de la caridad –atención médica, ropero, comidas económicas, etc.– deberán incorporarse, sin perder nada de su fisonomía propia, a la 'Charitas' diocesana, viniendo a constituir otros tantos servicios especializados de dicha 'Charitas'. Las nuevas obligaciones que con esta incorporación se impondrían estas entidades, son dos.

La primera consiste en notificar a las correspondientes 'Charitas' parroquiales los socorros prestados. Si, por ejemplo, se trata de roperos de antiguas alumnas de los colegios, que confeccionan ropas y las distribuyen a los pobres, cada vez que hacen una distribución, deberán averiguar a qué Parroquias pertenecen los pobres por ellas favorecidos, y avisar a las 'Charitas' de aquellas Parroquias, para que lo tengan en cuenta.

La segunda consiste en ampliar en lo posible sus servicios, para atender a nuevos necesitados propuestos por las asociaciones que forman la 'Charitas'. Si, por ejemplo, existe una entidad especializada en dar comidas ultraeconómicas, todos comprenden que, para dar de comer a doscientas personas, necesita proporcionarse en limosnas, una cantidad con que enjugar el déficit que hipotéticamente podemos cifrar ahora en cien mil pesetas.

Al incorporarse esta entidad a la 'Charitas' diocesana, seguiría dando de comer a precios ultraeconómicos a doscientas personas y buscándose las cien mil pesetas de limosnas, pero además podría dar de comer al mismo precio a otras doscientas personas enviadas por las demás entidades de 'Charitas' que se encargarían de darle otras cien mil pesetas. Esto, para la entidad del comedor económico, tendría la ventaja de duplicar su actividad y duplicar el bien que tal comedor realiza. Y para las demás asociaciones que forman la 'Charitas' ofrecería una gran oportunidad de dar de comer a sus pobres con un gasto, que siempre será inferior al que necesitarían hacer para montar un nuevo comedor económico.

De esta manera la 'Charitas' no viene a suprimir ninguna entidad caritativa de cuantas existen, sino por el contrario a abrirles nuevos y más amplios horizontes. Con una organización, que abarque así todas las asociaciones caritativas, será fácil evitar el que varias entidades estén socorriendo a un mismo pobre, mientras otros pobres no son atendidos por nadie, y será también relativamente fácil el llegar a todos los pobres. Esto es lo que llamamos 'Charitas' totalitaria: la que está formada por todas las asociaciones de caridad, y atiende a todos los pobres.

La sola indicación de estos servicios especializados, que la 'Charitas' diocesana habría de coordinar, fomentar, y, en caso necesario, crear, da ya una idea de cómo nuestra 'Charitas' puede ser viva y eficaz. Pero no hay que olvidar que la base de toda la organización está en las 'Charitas' parroquiales. Estas 'Charitas' necesitan tener: visitadores, fichero de pobres, y dinero.

Los visitadores han de proporcionarlos y tenerlos las distintas asociaciones que forman la 'Charitas' parroquial, y convendrá darles orientaciones prácticas sobre la manera de realizar sus visitas.

Los ficheros se han de elaborar y tener al día a base de noticias que constantemente vayan aportando los visitadores, y necesitan una persona dedicada a ellos. De lo contrario pronto se hacen inservibles. Alguna vez hemos pedido nombres de pobres, y entre otros nos han enviado el de alguno que ya había muerto o había emigrado.

El dinero lo han de buscar las distintas asociaciones que forman la 'Charitas' parroquial, por los distintos procedimientos que existen

para conseguir suscripciones y donativos. Pero en esto se han de evitar dos extremos. Las Parroquias que tienen muchos pobres pueden fácilmente sentir la tentación de caridad en la Parroquia, sin tener en cuenta la gran utilidad de las pequeñas limosnas sumadas unas a otras. Y en cambio otras Parroquias con pocos pobres, cubren fácilmente sus necesidades de caridad con algunos donativos, y no se preocupan de estimular otros donativos y aún suscripciones, que les permitirían ayudar a otras 'Charitas' parroquiales más pobres.

Cada 'Charitas' parroquial ha de procurar recoger todo el dinero posible, a fin de atender plenamente a todas las necesidades de sus pobres. Y lo que, después de esto le sobre, ha de emplearlo en ayudar a otras 'Charitas' parroquiales, bien sea entregándolo a la 'Charitas' diocesana que hará de caja de compensación, o bien poniendo un determinado número de visitadores y de dinero a disposición de una 'Charitas' parroquial de pocos recursos.

Por su parte la 'Charitas' diocesana se ocupará de reunir dinero, para montar sus servicios especializados y para ayudar a las 'Charitas' parroquiales pobres. Para ello será de exclusiva competencia suya la organización de tómbolas y de otros medios supraparroquiales. En esta organización tomarán parte activa todas las entidades representadas en la 'Charitas' diocesana, y todas ellas participarán en sus beneficios en una medida proporcionada a sus necesidades. Con todo esto y con las ventajas que la organización ha de ofrecer para la adquisición de materias primas, estamos seguros de que 'Charitas' ha de tener todos los medios necesarios para cumplir su misión.

Un principio queremos que tengan todos presente. Y es, que no hemos de mirar cuánto dinero tenemos para determinar lo que hemos de dar a cada pobre, sino por el contrario hemos de mirar qué necesidades tienen los pobres, para determinar cuánto dinero tenemos que buscar. El primer procedimiento encoge siempre a la caridad. El segundo le da alas para volar”.

Cáritas ja no seria una organització d'Acció Catòlica, a la qual se sumaven les altres entitats religioses de caritat, sinó una organització exclusivament de caritat, formada per totes les entitats religioses de caritat, entre les quals òbviament les quatre branques

d'AC. El 4 de febrer de 1957 es creava la Comissió Episcopal de Caritat i Beneficència de l'Església, presidida pel cardenal Quiroga Palacios, arquebisbe de Santiago de Compostel·la.⁴⁷ En paral·lel s'erigia també la Comissió Episcopal de Doctrina i Orientació Social. D'aquesta manera es diferenciava la pràctica social del pensament i la formació, tot amb la intenció que ambdues realitats tinguessin suport directe de l'episcopat sense passar pel filtre de l'Acció Catòlica.

Des de l'inici, el protagonisme de la caritat anava associat al laïcat, a l'acció dels catòlics, segurament com una inèrcia de les seccions de caritat que havien sostingut les associacions confessionals tradicionals. Però els temps havien canviat. El clergat, certament, liderava, però sembla que existia més consciència de comptar amb laïcs amb recursos, temps i habilitats. El clergat mateix també canviava el seu punt de vista, i apostava per introduir l'empirisme i la tècnica sociològica en els projectes de pastoral. Jesús Iribarren parlà sobre sociologia religiosa en la Setmana Sacerdotal de Mallorca, el 1957.⁴⁸ Una pastoral que partia de la realitat, que tenia en compte els primers símptomes de canvi que es produïen en la societat mallorquina, oberta al primer turisme, receptora d'immigració. Es parlava fins i tot dels primers signes de descristianització a Mallorca, una realitat que requeria una nova consciència sacerdotal.⁴⁹ Òbviament, aquesta necessitat de canvi devia ser limitada, sobretot si hom constata com se celebrava el primer de maig a la Delegació Provincial de Sindicats, a l'empara de la seva patrona, la Mare de Déu de Lluc. Monsenyor Jesús Enciso insistia a confirmar el nou model de caritat, tot lamentant que s'havien perdut oportunitats i que Càritas encara no estava organitzada, tal com s'havia posat de manifest en el moment de respondre davant les inundacions que havia sofert València.⁵⁰

⁴⁷ Per entendre aquest moment, vegeu MÍNGUEZ GOYANES, Xosé L., *Quiroga Palacios no seu tempo*, Consorcio de Santiago, Santiago de Compostel·la 2000.

⁴⁸ Sobre la primera recepció de la sociologia religiosa, vegeu IRIBARREN, Jesús, *Papeles y memorias*, Madrid 1992; MONTERO, Feliciano, *La Iglesia: de la colaboración a la disidencia (1956-1975)*, Ediciones Encuentro, Madrid 2009, pàg. 138.

⁴⁹ BOBM XCVII, 1957, pàg. 229 i 349.

⁵⁰ A mis sacerdots, Palma, festividad de la Milagrosa, de 1957, BOBM XCVII, 1957, pàg. 397-400.

Sense organització la caritat no és eficaç:

“Sea pues la leccion que todos aprendáis de este hecho, que es preciso organizar cuanto antes la Cáritas en todas las Parroquias. A algunos les cuesta desprenderse del concepto personalista y localista de la caridad. Pero este hecho tan reciente les demuestra que una caridad de este tipo sirve para muy poco. Con ella se pueden hacer pequeñas caridades, pero nunca una caridad en grande y menos aún una caridad total.

Los que creen que basta con que el Párroco visite a sus pobres y les dé limosna, suelen incurrir en las siguientes deficiencias:

1º No sirven a todos los pobres de la Parroquia, porque no conocen a todos ni pueden precisar todas sus necesidades.

2º No los visitan todas las veces que sería necesario, porque el cúmulo de sus deberes parroquiales no les deja tiempo para ello.

3º No les dan limosna en la cantidad que los pobres necesitan, porque no disponen del dinero que necesitarían para ello.”⁵¹

Aquesta organització per a ser eficient ha de ser diocesana, si no, és casolana i mesquina. Càritas, segons monsenyor Jesús Enciso, havia de donar resultats, tenia la missió de ser concreta i de dur a terme aquelles solucions que es plantegen a partir del contacte amb la realitat:

“Y si, cuando llega la ocasión no tenemos el organismo de caridad preparado, nuestra caridad será casera y mezquina. Sin esperar a estas ocasiones extraordinarias, la caridad debe mirar siempre más allá de los límites de la Parroquia. Es muy justo que las Cáritas Parroquiales se ayuden unas a otras bajo la dirección de Cáritas Diocesana. Esta amplitud de miras y esta colaboración nos da la posibilidad de obtener resultados, que de otra manera nunca podríamos alcanzar. Esta es la lección que se desprende del segundo de los hechos que hoy propongo a vuestra consideración. Todos habréis visto en la prensa local que Cáritas Diocesana, con la eficaz colaboración de todas las Cáritas Parroquiales de

⁵¹ *Ibid.*, pàg. 398.

Palma, acaba de realizar una campanya para conseguir quinientas camas y quinientos colchones para los pobres de la ciudad. La campanya venía preparándose desde hace casi un año. Cuando el año pasado hice la Visita Pastoral a las Parroquias de la Ciudad y sus alrededores, visité algunas casas de familias pobres, y pude comprobar que algunos no tenían cama para dormir, y que en algún caso dormían hasta cinco personas en una misma cama. Esto me hizo sospechar que el problema podía tener alguna amplitud entre nuestros pobres. Por eso, cuando a lo largo del invierno pasado me reuní casi mensualmente con los representantes de las Cáritas Parroquiales de la Ciudad, para conseguir que en todas las Parroquias se organizase la Cáritas, y en todas tuviese una misma organización, quise que palpasen las ventajas de la organización, y propuse, como primera campanya que debían realizar todas las Cáritas en conjunto, la de dotar a todos los pobres de la ciudad de las camas necesarias para que todos duerman en cama.”⁵²

Aquesta experiència havia servit per a constatar la rellevància que tenien els visitadors, la importància de quantificar exactament les necessitats i treballar en equip. Perquè, insistia el bisbe, primer era imprescindible conèixer les necessitats dels pobres i posteriorment cercar els recursos. Si no és així, la caritat es limita a repartir als pobres allò que tenim:

“Pero si tenéis el fichero bien hecho, podéis calibrar las necesidades de las familias socorridas, y a los descontentos les podréis demostrar que ellos no encuentran en tales y tales circunstancias. Será una ventaja bien patente del fichero. Y a ella podéis añadir que vosotros mismos estaréis más seguros de haber incluido en las listas a los más necesitados.”⁵³

De fet, només uns mesos després, mossèn Narcís Prat –secretari de Càritas Barcelona, i mossèn Marià Vilaseca, director de la mateixa Càritas–, oferiren una sèrie de conferències al saló d’actes del

⁵² *Ibíd.*, pàg. 398-399.

⁵³ *Ibíd.*, pàg. 400.

Col·legi de Sant Francesc, de Palma, sobre el paper dels visitadors de pobres, “clausuró el cursillo el Excmo y Rdmo Sr. Obispo, quien animó a los numerosos concurrentes al fiel cumplimiento de su misión y felicitándose de que se conviertan en realidad las consignas que dio oportunamente”.⁵⁴ Per altra banda, hom constata el ressò de la Oficina de Información y Estadística de la Iglesia, dirigida per Jesús Iribarren, que tenia una certa rellevància també a Mallorca. De tal manera que Jesús Enciso, el juliol de 1958, publicava una circular titulada “A mis Sacerdotes. Comunicación pastoral acerca de la estadística diocesana,”⁵⁵ en la qual exhortava el clergat a tenir una cura escrupulosa i calculada dels diferents vessants que tenia l’acció pastoral. En certa manera era un indicatiu de la pluralitat i la complexitat que anava adquirint la societat mallorquina.

Dia 10 de maig de 1958 es va inaugurar la Tómbola de Caritat, instal·lada en el passeig del Generalíssim - Born.⁵⁶ Uns mesos després, coincidint amb la festivitat de Tots Sants, el bisbe Jesús Enciso descrivia allò que havia de ser Càritas Diocesana i les competències de les Càritas Parroquials i donava compte dels resultats de la Tómbola:⁵⁷

“Las Cáritas Parroquiales.

Después de repetidas reuniones que Nos mismo celebramos con los representantes de las Cáritas Parroquiales de Palma, parece que todas ellas debían tener acabado su fichero de pobres. Si alguna lo tiene sin terminar, hágalo inmediatamente, porque será condición indispensable para recibir ayuda de la Cáritas Diocesana. Si, para hacerlo, no contase con suficiente número de visitadores, acuda a la Cáritas Diocesana, que le proporcionará algunos voluntarios. Pero además del fichero de pobres es necesario organizar parroquialmente las suscripciones y peticiones de limosnas, de

⁵⁴ Crónica de la Diócesis, 12 de marzo de 1958, BOBM XCVIII, 1958, pàg. 242.

⁵⁵ BOBM XCVIII, 1958, pàg. 215.

⁵⁶ “Concurrieron al acto las primeras autoridades, que fueron recibidas por el Consiliario de ‘Caritas’ Rvdo Sr. don Bernardo Juliá, con el Director, señor Esteve, el Vice-director, señor Gonzalo, y otros directivos” BOBM XCVIII, 1958, pàg. 295. Vegeu també MAIMÓ, Juan, *Bernat Juliá*, Mallorca 2002, pàg. 43.

⁵⁷ Circular nº 26 sobre la Tómbola de Caridad, BOBM XCVIII, 1958, pàg. 286-288.

tal manera que cada Cáritas Parroquial cubra, hasta donde sea posible, su propio presupuesto. Descuidar este aspecto equivaldría a hacer imposible el funcionamiento de toda la organización, porque sería echar sobre la Cáritas Diocesana un peso que nunca podría soportar.

Finalmente, antes de finalizar este año, comuniquen a la Cáritas Diocesana tres cifras bien concretas: la de sus necesidades, la de sus posibilidades y la de su déficit.

La Cáritas Diocesana.

La Cáritas Diocesana, que ya, hace un año, dio a las Cáritas Parroquiales, la posibilidad de distribuir entre sus pobres quinientas camas con sus respectivos colchones, ha tratado de reunir una cantidad de dinero, con que atender también a las necesidades de las Cáritas Parroquiales, pero no ha podido aún fijarse como meta una cantidad determinada, por no haber recibido de las Cáritas Parroquiales los datos, de que antes hablábamos.”⁵⁸

A partir dels resultats de la Tómbola, Enciso expressava el seu projecte, diferent en aquest cas al d'Hervàs. No es farien habitatges socials nous, sinó que s'invertiria en les càritas parroquials, particularment de les zones més populars i necessitades:

“Sin embargo, con el fin de ponerse en situación de poder cumplir su misión de complementar a las Cáritas Parroquiales, organizó este año una tómbola de caridad.

Todos los elogios, que hagamos de los que en esta tómbola trabajaron, serán siempre inferiores a lo que ellos merecen. El resultado de la tómbola ha sido el siguiente: Total de la recaudación, 1.047.051'83 ptas. Total de gastos, 660.622'42 pesetas. Producto líquido, 386.429'41 ptas.

¿En qué se va a emplear este dinero?

No se nos oculta el buen efecto que a muchos produciría ver que este dinero se empleaba en alguna obra tangible, como son, por ejemplo, las casas baratas. Pero hemos de reconocer que en ese orden de cosas se podría hacer muy poco con esa cantidad.

⁵⁸ *Ibíd.*, pàg. 287.

Por otra parte la tómbola no se organizó para emprender una obra nueva, sino para capacitar a la Cáritas Diocesana para el cumplimiento de su misión. Por lo mismo, esta cantidad se empleará este mismo invierno en dar a las Cáritas Parroquiales el complemento que necesitan para atender debidamente a sus pobres.

Mas también es evidente que, repartida esta cantidad entre todas las Parroquias de Palma, sería muy pequeña la que correspondería a cada pobre, y en definitiva habríamos solucionado muy poca cosa. Por eso hemos decidido que, con esta cantidad, la acción complementaria de la Cáritas Diocesana se centre este año en una o dos Cáritas Parroquiales de ambiente popular y muy necesitado, de tal manera que en ellas se realice este invierno el ideal de nuestra organización, atendiendo a todos los pobres de una manera satisfactoria.”⁵⁹

Al començament de 1959, tanmateix monsenyor Jesús Enciso no estava satisfet i es dirigia al clero en un to seriós, tot lamentant l'individualisme pastoral d'una part significativa dels rectors. Tenia la sensació de ser, el bisbe, més aviat un inspector que un pastor. Es referia concretament al fet que molts de rectors no havien mostrat cap sensibilitat ni cap voluntat de crear Cáritas Parroquial, i d'això se'n dolia el bisbe.⁶⁰

“Bien lo habéis comprendido así muchos de vosotros. Por eso cuando veis que vuestro Obispo quiere que en todas las Parroquias se organice la Cáritas, la organizáis y procuráis que funcione con normalidad. Y cuando os he mandado confeccionar el fichero parroquial, lo habéis hecho.

No todos han obrado así. A ellos me dirijo especialmente, para que en este año que empieza recuperen el tiempo perdido.

Y a todos en general os recomiendo que leáis detenidamente la comunicación pastoral que en el mes de julio os dirigimos acerca de la estadística diocesana. Allí encontraréis indicados los distintos problemas que debéis estudiar y atender.

⁵⁹ Ibid., pàg. 287-288.

⁶⁰ A mis Sacerdotes, BOBM XCIX, 1959, pàg. 17-19.

Especialmente os mando de momento:

- 1.- Que en todas las Parroquias se organice la Acción Católica.
- 2.- Que en todas las Parroquias se organice la Cáritas en conformidad con las normas que os tengo dadas.
- 3.- Que organicéis la Parroquia, dividiendo el trabajo entre todos, en la forma que os tengo indicada.
- 4.- Que durante el mes de enero enviéis a la Secretaría de Cámara del Obispado los datos estadísticos que se piden en el impreso que se os envía.
- 5.- Que para llenar el impreso, tengáis en cuenta lo que se os dice en la página V de la comunicación pastoral del mes de julio.
- 6.- Que en todas las Parroquias se abra un Libro 'de statu animarum' en la forma que quedó indicada en la misma comunicación pastoral
- 7.- Que todos aquellos que tienen en su Parroquia protestantes o propaganda protestante, acudan al Palacio Episcopal el día 9 de febrero próximo, con el fin de estudiar las medidas que se han de tomar.”⁶¹

Durant el 1959, Càritas Diocesana promogué altres companyes, una de les més significatives va ser la denominada Campanya de la Botella, durant el mes de gener.⁶² Una acció que permeté la recol·lecció de tres-centes cinquanta mil botelles de vidre, emmagatzemades a la Plaça de Toros de Palma. Van ser diversos dies, amb una escenificació espectacular: una campanya de propaganda amb el format de caravana publicitària; una campanya als hotels (7 de gener) i una recollida per Palma (14 de gener):

“La campaña tuvo su preparación. En los días que la precedieron, todos los palmesanos pudieron ver pasar por sus calles una monumental botella montada sobre artística carroza. Había sido preparada por Muebles Frau, Construcciones Seguí y Salvá, la casa Darder, y el Garage Comercial Segura. Era el anuncio callejero, que

⁶¹ *Ibíd.*, pàg. 18-19. Assumí tota aquesta normativa sobre l'organització de Càritas, gairebé textualment en molts d'aspectes, el Sínode Diocesà de 1959 en les Constitucions (art. 187 i 188). Veg. *Sínodo Diocesano de Mallorca 1959*, Gráficas Marina, Barcelona 1960, pàg. 89 i 90.

⁶² Documentos del Prelado. Circular nº 27 acerca de la 'Campana de la botella', BOBM XCIX, 1959, pàg. 43-45.

suscitaba la curiosidad y el comentario, y daba cuerpo en la calle a la campaña que la prensa, la radio y los cines (por la publicidad Matas), venían realizando en aquellos mismos días. A ellos se unieron los pasquines, dibujados por el Maestro Nacional Sr. Coello e impresos gratuitamente por la Excma Diputación Provincial. De esta manera, cuando llegó el momento de la recogida de botellas, la ciudad estaba perfectamente enterada e interesada. Hubo un día destinado a los hoteles. Fue el 7 de enero. A pesar de que por regla general todos ellos tienen previsto el destino, que han de dar a estos despojos, contribuyeron con generosidad, y dieron las mayores facilidades. Aquel día se recogieron 14.853 botellas. Pero el día grande fue el 14 de enero. Toda la ciudad se puso en movimiento. Había en las calles una animación inusitada. Las casas se abrían para dar entrada a los pequeños servidores de la caridad, y los mismos moradores de ellas se adelantaban a bajar a la puerta de la calle sus botellas.

Seis mil niños, con cuarenta y dos camiones, se desparramaron por la ciudad para hacer la recogida en el sector que se les había señalado. Perteneían a cuarenta y cinco escuelas de la Iglesia y del Estado, e iban acompañados de sus profesores, a los que se sumaron 84 alumnos de la Escuela de Magisterio. Mientras tanto a las niñas de los colegios se les había pedido que orasen e hiciesen la propaganda en sus propias casas. Estos simpáticos niños fueron lo mejor de la campaña, y acaso también lo más eficaz. Todos visteis el entusiasmo que ponían en cumplir fielmente su cometido. Estamos seguros de que aquella noche durmieron con mayor placidez que nunca, no solo porque estaban cansados, sino también porque su ángel de la guarda se sentía especialmente complacido ante la presencia del Señor. Otra eficazísima y valiosa colaboración tuvo la campaña: los cuarenta y dos camiones, que nos hubiera sido muy difícil encontrar y costear, y que la nunca desmentida generosidad de nuestras primeras Autoridades militares y civiles nos facilitó en forma completamente gratuita. A los veintiocho camiones cedidos por el Excmo Sr. Capitán General, han de unirse otros cuatro del Excmo Sr. Almirante, cinco del Excmo señor General Jefe de la Zona Aérea, y otros cinco del Excmo Ayuntamiento. Esta última corporación envió además 42 guardias municipales, y facilitó las operaciones de descarga

de los camiones por medio del personal de limpieza. Con todas estas fuerzas unidas, ¿cómo no había de resultar la campaña? Pero la respuesta categórica, rotunda y generosa a la misma, la disteis vosotros, amados hijos de la ciudad de Palma. Y es que tanto vosotros como a los organizadores os movía una misma fuerza, la caridad. Y la caridad es fuerza que aúna aún a los elementos más diversos, y es fuerza que pone en movimiento y empuja. ¿Cuándo más había de uniros a vosotros, hijos de una misma Iglesia y ovejas de un mismo rebaño? ¿Y a quién podía mover más que a vosotros, que demostrasteis ya vuestro amor a Cristo en aquel inolvidable primer Congreso Eucarístico Diocesano?

Por eso vuestro Obispo siente satisfecho, y da gracias a Dios. Pero después os las da también a vosotros. A todos. Todos habéis hecho mucho. Algunos muchísimo. Dios os lo pague a todos. A los de casa, a los que planearon, organizaron y movieron los hilos de la organización, nada tenemos que decirles. No publicamos sus nombres, para que no pierdan el mérito de su grande y hermoso servicio prestado a la Iglesia y a los pobres. Pero en el corazón de su Obispo tienen un puesto que sólo lo tiene la caridad.”⁶³

El 29 de gener de 1959, en la XIX Assemblea de Dones d'Acció Catòlica, el bisbe Jesús Enciso en la clausura apuntava alguns dels camps prioritaris per a la dona:

“La creación del nuevo Secretariado de Formación, las Escuelitas del Hogar, la vitalización de las Secciones en cada parroquia, el proyecto de Escuela de Asistentas Sociales.”⁶⁴ Pocs dies després publicava una circular sobre la futura Escola d'Assistents Socials que es posaria en funcionament el curs 1959-60:⁶⁵

“Una de las actividades, que no han alcanzado aún en nuestra Diócesis el rango que merecen, es la acción social. Tenemos organizada la caridad, y tratamos de que vaya adquiriendo mayor perfección. Pero junto a la caridad tenemos que organizar la acción social. Una acción que no hace limosna, pero presta servicios a

⁶³ *Ibíd.*, pàg. 44-45.

⁶⁴ BOBM XCIX, 1959, pàg. 77-79

⁶⁵ Circular nº 30 sobre la futura escuela de asistentas sociales, BOBM XCIX, 1959, pàg. 152.

la sociedad. Y esto, tanto dentro de nuestras organizaciones de carácter apostólico, como en el seno de las empresas de orden económico. Pero nada de esto se puede organizar, sin tener personas preparadas, que posean los conocimientos teóricos y prácticos necesarios. Precisamente por esto tratamos de crear una escuela de asistentes sociales. Las asistentes sociales las necesitamos con urgencia, y día llegará en que no se comprenda cómo hemos podido estar sin ellas. Para dar los primeros pasos hacia esta escuela, visitará nuestra isla en fecha próxima el Sr. Director de la Sección Social de la Cáritas Nacional. Hablará un día a los sacerdotes y es nuestro deseo que acudan a oírle todos los sacerdotes que sientan alguna preocupación por lo social, especialmente los de parroquias que tienen más necesidad de organizar una acción social, y los de pueblos en que existen algunas fábricas. Hablará otro día a posibles asistentes sociales, y es muy interesante que ese día hagáis acudir a la conferencia a las jóvenes mayores de 18 años, que podrían ser un día las mejores colaboradoras de vuestras obras sociales o encontrar en la asistencia social una profesión muy digna, que las permitiese solucionar su problema económico al mismo tiempo que ejercer un apostolado muy hermoso. La Sección Social de Cáritas Diocesana os hará saber la fecha concreta y os dará mayores detalles. Jesús, Obispo de Mallorca.”

Durant aquests anys el bisbe Jesús Enciso Viana havia reclamat, sobretot, el compromís de les dones d'Acció Catòlica, i els encomanava les principals activitats socials. El començament de l'Escola d'Assistents Socials semblava, de fet, una escola adreçada a dones, perquè només hi havia al·lotes matriculades.⁶⁶ Fins el 1959, la Cúria comptava en el seu organigrama una Junta Diocesana de Caritat, de la qual mossèn Bernat Julià Rosselló era el consiliari i Ángel Palacios Vallejo el director. La Junta era formada per vuit membres i devuit vocals.⁶⁷

⁶⁶ MOLINA SÁNCHEZ, Mª Victoria, *Las enseñanzas de Trabajo Social en España 1932-1983. Estudio socio-educativo*, Universidad Pontificia de Comillas, 1994.

⁶⁷ Vegeu tots els integrants a *Guía de la Diócesis de Mallorca. Año 1959*, Imprenta S.S. Corazones, Palma de Mallorca 1959, pàg. 138-139.

Passes definitives per a constituir Càritas Diocesana de Mallorca

Durant el 1959, Càritas Española havia treballat en la redacció d'uns nous estatuts que van ser aprovats per la Conferència de Metropolitans el maig de 1960. Uns estatuts que confirmaven Càritas com un organisme autònom. Constituïda oficialment Càritas Española, es formalitzaren definitivament les càritas diocesanes, una de les quals la de Mallorca, que convocava immediatament la I Setmana Diocesana de Caritat.⁶⁸ La circular de convocatòria signada pel bisbe Enciso és prou aclaridora:

“Todos conocéis muy bien cuánta es nuestra preocupación por la buena organización y funcionamiento de Càritas en nuestra Diócesis [...]. Todo lo que hemos logrado constituye una serie de avances muy apreciable, pero no un llegar a la meta definitiva. Entre tanto en la cristiandad y en nuestra España la vida de Càritas se va intensificando y perfeccionando. Nuestra misma Diócesis participa en esa evolución con los primeros pasos, lentos pero sólidos, de su sección social. Por lo mismo hemos creído necesario celebrar una Asamblea Diocesana de Càritas. Los fines que con ella nos proponemos son varios y vitales:

Queremos en primer lugar reavivar el espíritu de cuantos trabajan en Càritas, tanto de los pertenecientes a la Acción Católica como de los encuadrados en otras organizaciones caritativas.

Segundo: queremos que penetre más en cada uno de ellos el conocimiento de cómo ha de actuar.

Tercero: que se incorporen a tan hermosa obra algunas personas que todavía no trabajan en ella.

Cuarto: que los Sres Párrocos que aún no tengan establecida las Càritas en sus parroquias, se decidan a hacerlo, y lo hagan en la forma debida.

Quinta: que todos se puedan asomar a los grandes horizontes de actuación, que hoy tiene la Càritas en el ámbito nacional.”

⁶⁸ Jesús Enciso Viana, Circular nº41 acerca de la Asamblea de Càritas, Palma 1 de mayo de 1960, BOBM C, 1960, pàg. 131-132.

L'Assemblea (21 i 22 de maig de 1960) tenia com a acte central, dia 21 de maig de 1960, la conferència del Director Nacional de Càritas, Jesús García de Valcárcel, titulada “Sentir con la Iglesia en orden a la caridad”. En aquella mateixa convocatòria, el bisbe Jesús Enciso Viana també hi participà amb una ponència titulada “Càritas y la FAC (Fraterna Ayuda Cristiana)”, un moviment que monsenyor Jesús Enciso pretenia arrelar a Mallorca. L'Assemblea anava dirigida al clergat i al laïcat compromès, singularment amb els implicats amb Càritas. Amb tots els assistents, l'Assemblea conclougué en un acte multitudinari al Teatre Principal de Palma, amb les intervencions de Jesús García Valcárcel; Alicia Mate –directora nacional de Propaganda– i el marquès de Villalba –secretari general de Càritas. En aquell context fundacional també es promogué una conferència, del mateix president de Caritas Española en el Círculo Mallorquín, titulada “Deberes sociales de la hora presente. Càritas llama a toda la sociedad española”. Càritas Diocesana ja funcionava i tenia la seu al carrer Zavellà, número 17. Tres dies després de l'Assemblea, el 25 de maig de 1960, monsenyor Enciso i les primeres autoritats polítiques inauguraren la Tómbola de Caritat.⁶⁹

Arran de la celebració de la Primera Assemblea Diocesana de Caritat havia sorgit la idea de celebrar una diada dedicada a la caritat, però atès que Càritas Española ja havia resolt celebrar anualment el Dia Nacional de Caritat, ràpidament Jesús Enciso convidava la diòcesi a la dita celebració, amb motiu de la festivitat del Corpus:⁷⁰

“Esta idea ha ido tomando cuerpo, y a partir de este año, se celebrará todos los años en toda España, pero con una particularidad: habrá un día dedicado únicamente a difundir la idea del amor entre los hermanos, que es el día de Jueves Santo; y habrá otro día en que se tratará de hacer efectivo ese amor por medio de la limosna,

⁶⁹ Crónica de la Diócesis, BOBM C, 1960, pàg. 165.

⁷⁰ Circular nº 43 sobre el Dia Nacional de Càritas, Palma, 1 de junio de 1960, BOBM C, 1960, pàg. 156-157.

que es el día del Corpus. Está ya muy próxima esta fecha. Por eso ordenamos a todos nuestros sacerdotes que aúnen sus esfuerzos en esta grande empresa, y hagan cuanto esté al alcance de su mano, para que sea una celebración eficiente, que se traduzca en un incremento de la organización y en una colecta, lo más cuantiosa posible, a favor de los pobres.

Nuestra Cáritas Diocesana se encargará de organizar el Día de la Caridad. Por nuestra parte mandamos que ese día se celebre en todas las iglesias una colecta en cada una de las Misas, advirtiendo a los fieles que su resultado se destinará exclusivamente a la Cáritas, siguiendo puntualmente las instrucciones recibirán de la Cáritas Diocesana.”⁷¹

A manera de síntesi, recordem que hem descrit a grans trets l'evolució de Cáritas Española, des de 1946 fins a 1960, el pas de l'Acció Catòlica a l'autonomia en el context de la jerarquia eclesiàstica. Ens hem referit a una evolució que també té característiques pròpies, un temps en el qual els catòlics –clergues o laics– implicats amb Càritas eren conservadors en política i reformadors en allò social, perquè l'acció social catòlica no tenia una lectura política. Hem parlat d'un concepte de caritat emmarcat en el seu temps, com un afegit a la pietat, fins a arribar a l'autonomia de l'acció social, quan aquesta ja tenia sentit per si mateixa, com a organització. En aquesta mateixa direcció hem transitat pel paisatge de l'Església mallorquina, amb els bisbes Josep Miralles, Joan Hervàs i Jesús Enciso, tot constatant canvis durant la dècada de 1950. A Mallorca no apareixen preveres compromesos en l'acció caritativa, i els moviments especialitzats d'Acció Catòlica potser quedaren eclipsats per l'auge dels Cursets de Cristiandat.

Per altra banda, hem de tenir ben present que eren temps de canvis profunds per a la societat mallorquina. Transformacions que es manifestaven en el paisatge urbà (noves parròquies a la perifèria palmesana), es constataren els primers efectes socials i

⁷¹ *Ibíd.*, pàg. 156-157.

ètics del turisme, les conseqüències dels plans de desenvolupament econòmic (1959), però també els primers símptomes de dissidència de l'Església amb el Règim polític i els primers signes de descristianització. A la llum de la sociologia i amb la creació de l'Escola d'Assistents Socials finalment s'avançava en allò que exhortava el bisbe Enciso: una major atenció als problemes socials, elaborar els primers fitxers, implicar les parròquies i promoure activitats i campanyes per aconseguir fons econòmics amb la finalitat de plantar cara a les necessitats detectades.

**2. Els inicis de Càritas Mallorca.
En el context del Concili Vaticà II
(1961-1972)**

El desembre de 1960, mossèn Dionís Sastre Alonso havia estat nomenat delegat episcopal de Càritas Diocesana,⁷² atès que durant el 1960, seguint les directrius de Càritas Española, Càritas Mallorca havia iniciat la seva etapa fundacional. El 8 de desembre de 1961, festa de la Immaculada Concepció, monsenyor Jesús Enciso erigia canònicament Càritas Diocesana com a entitat jurídica, segons els estatuts i reglament de Càritas Diocesana, aprovat per la Comissió Episcopal de Caritat i Assistència Social.⁷³

Segons la memòria 1960,⁷⁴ Càritas distribuïa la seva activitat en cinc apartats: 1. **Ajuda a Càritas Parroquials**, amb 94 parròquies implicades i 10 menys actives, que rebien ajudes en metàl·lic, medicaments, llits i roba, i equipament per a malalts. El “Roper” de Càritas Diocesana repartí roba a 12 parròquies de Palma. 2. **Serveis Assistencials**, bàsicament eren dos, servei de “transeünts” i Ajuda Social Americana (llet en pols, farina de blat, farina de blat de moro, arròs, pasta, carn en llauna, llits i matalassos). 3. **Serveis tècnics**, bàsicament de propaganda, per les diades de caritat (Dia de l’Amor Fraternal i Dia Nacional de Caritat) destinades a la formació de la consciència col·lectiva en relació amb la caritat. 4. La **Secció Social** coordinava la relació amb l’Escola d’Assistents Socials, inaugurada el 19 de novembre de 1959, amb seu a l’Estudi General Lul·lià, i amb el Montepío de la Divina Pastora, que el 1960 comptava 1.200 membres. 5. **Recursos**, la Tómbola de Caritat

⁷² Cancillería Episcopal. Nombramientos, BOBM CI, 1961, pàg. 16. El 1966, Dionís Sastre Alonso era el president de la Comissió Diocesana de Caritat, BOBM CVI, 1966, pàg. 210.

⁷³ Decret d’erecció, Arxiu Càritas Mallorca 583/61.

⁷⁴ *Tres años de Càritas en Mallorca: 1960 – 1961 – 1962*, Alfa-Zavellà, Palma 1963.

(que el 1960 aconseguí 617.288,81 pessetes) i el Dia Nacional de Caritat (amb 503.304,95).

Càritas Mallorca arrancava els primers anys, de 1961 a 1964, en un clima favorable en molts de sentits, coincidint amb la darrera etapa del bisbe Jesús Enciso, amb la celebració de les sessions del Concili i amb una conjuntura de més sensibilització social dels catòlics en general.⁷⁵ Només durant el 1961, Càritas mantenia l'esquema que hem vist el 1960. Pel que fa a l'**Ajuda a Càritas Parroquials**, el 1961, comptava una xarxa activa de 84 parròquies. Amb quatre parròquies de Palma (la Soledat, Sant Francesc de Paula, la Santíssima Trinitat i Crist Rei) s'hi mantenien prestacions periòdiques; amb les restants les ajudes eren ordinàries, tant a Palma com a la Part Forana. Quinze parròquies de Palma i Santa Maria la Major d'Inca rebien ajuda del "Roper" de Càritas. Quant als **Serveis Assistencials**, atengueren 323 casos d'ajudes a immigrants, amb roba, queviures i ajudes per a viatges; i continuava l'ajuda americana, amb llet en pols, farina de blat de les Índies, arròs i patates. Els **Serveis Tècnics** s'implementaren per una banda amb propaganda, amb cartelleria, la publicació del periòdic extraordinari *Càritas*, l'edició de *Lecciones Escolares*, *Círculo de Estudios*, un número especial del *Boletín Informativo*, i els fulletons *Càritas Diocesana*. Per altra banda, promogueren les Primeres Jornades d'Estudi de Càritas Diocesana, una de les funcions de la qual era estudiar els nous Estatuts de Càritas Espanyola, llavors en procés d'aprovació. La principal finalitat de les dites jornades era preparar adequadament tots aquells que treballaven en l'apostolat de la caritat. Hi prengueren part 120 assistents, entre els quals el bisbe Jesús Enciso, i comptaren amb la intervenció d'Alicia Maté, directora de la Secció de Propaganda de Càritas Espanyola. El **Servei Social** continua tenint cura de l'Escola i del Montepío. L'Escola d'Assistents Socials, el curs 1960-61, comptava 7 professors, 12 alumnes de primer curs i 26 de segon. El Montepio de Previsió Social Divina Pastora continuava dedicat a donar cobertura a dones del servei domèstic. Pel que fa als

⁷⁵ Vegeu FULLANA, Pere, "L'Església mallorquina: caixa de ressonància d'una societat en procés de canvi (1960-1965)", *Comunicació* 111-112 (2005) 71-83.

serveis financers o recursos, Càritas Diocesana havia promogut la *Hoja de Caridad*, que des del 2 de febrer es publicava a *Diario de Mallorca* i del mes d'abril als diaris *Baleares* i *Última hora*. Amb 29 números públicats es recaptaren 90.811,45 pessetes durant el 1961; es dugué a terme una campanya de recaptació de socis, al final d'any es comptava amb 53 socis subscriptors; realitzà la campanya de la "guardiola" (102 distribuïdes pels comerços), que reportà la suma de 14.041 pessetes. Finalment tingué cura del Dia Nacional de Caritat (534.241,88 pessetes)⁷⁶ i la Tómbola Diocesana de Caritat (692.597,85 pessetes).⁷⁷

Aquest nou clima social que es respirava gràcies a la transformació de Càritas anava acompanyat d'altres signes de canvi. Joan XXIII publicava *Mater et Magistra* (15 de maig de 1961), document que era divulgat immediatament per Jesús Enciso en una carta pastoral signada la festivitat de Santa Catalina Tomàs, de 1961,⁷⁸ i en el Seminari Conciliar de Sant Pere, es convocava un premi sobre l'encíclica, oferit per l'advocat Josep Sbert, en el context del LXIII Certamen Científic-Literari. En el mateix certamen monsenyor Valentí Herrero, prelat domèstic del papa, n'oferia un sobre el treball social dels preveres de Mallorca després de la *Rerum Novarum*.⁷⁹ Indubtablement primer *Mater et Magistra* i després *Pacem in Terris* (11 d'abril de 1963) van ampliar i enriquir el punt de vista dels cristians més sensibles i oberts a les problemàtiques obreres i socials. Com a conseqüència d'aquest clima cristians diversos incorporaren una concepció personalista i comunitarista a la promoció social.⁸⁰

En realitat, no va ser fins el març de 1962 quan Càritas Mallorca ratificà i assumí els nous estatuts que Càritas Espanyola havia

⁷⁶ Documentos del Prelado. Circular nº 54 acerca del Día de Cáritas, BOBM CI, 1961, pàg. 133-134.

⁷⁷ Crónica de la Diócesis, BOBM CII, 1962, pàg. 122: 16 diciembre 1961: Inauguración de la Tómbola de Caridad organizada por la Cáritas Diocesana con asistencia del Sr. Obispo y autoridades.

⁷⁸ Documentos del Prelado. Carta Pastoral [Mater et Magistra], Palma, festivitat de Santa Catalina Tomàs, de 1961, BOBM CI, 1961, pàg. 179-184.

⁷⁹ LXIII Certamen Científic-Literari. Temes y donantes de premios, BOBM CI, 1961, pàg. 193-194.

⁸⁰ Vegeu MONTERO, Feliciano, *La Iglesia*, o.c., pàg. 144.

aprovat el 1961. La constitució definitiva es dugué a terme en el Plenari de Càritas a Mallorca, el 10 d'abril de 1962, en una convocatòria presidida pel bisbe Jesús Enciso.⁸¹ Entre 1962 i 1964, el Butlletí Oficial del Bisbat deixa de ser la principal font per a conèixer Càritas, que disposa dels seus mitjans de comunicació propis. Després de la constitució formal de la nova Càritas, Jesús Enciso Viana entenia Càritas com una entitat que tenia legitimitat i la funció d'atendre els pobres realment necessitats, tal com reflectia en la circular del Dia Nacional de Caritat⁸² i per això necessitava recursos per atendre els pobres autèntics i no els fingits. En aquest sentit, l'Església recuperava l'esperit que havia inspirat la beneficència liberal i l'aplicava a l'acció social:

“Esta es la ventaja que tiene la organización. Ese dinero debe ir a manos de los que verdaderamente lo necesitan para desenvolverse en la vida. Cuando un desconocido se nos acerca pidiéndonos una limosna, no sabemos si tenemos delante un necesitado o un pedigüeño; si realmente pesa sobre su alma una de esas situaciones aplastantes a la que no puede hacer frente, o ha encontrado en la mendicidad o el sablazo un medio cómodo de vivir sin trabajar. La organización puede y debe averiguarlo. A través de Cáritas es más fácil que la limosna vaya a cubrir necesidades auténticas. Por eso os pedimos que deis vuestras limosnas a Cáritas.

Claro es que esto supone que los distintos organismos de Cáritas funcionan debidamente. Por eso aprovechamos este día de Caridad para hablaros también a vosotros, nuestros amados hijos, que trabajáis con tanto celo y abnegación en esta querida obra. Por donde quiera que hemos pasado en Visita Pastoral, si la parroquia estaba floreciente, hemos visto que una de las principales realizaciones de la Parroquia era la de Cáritas. Os hemos visto y oído, hombres y mujeres, exponernos con satisfacción y entusiasmo vuestra organización, vuestras obras, vuestros números. Y cada una de vuestras palabras era para vuestro Obispo como un premio de Dios.

⁸¹ *Tres años de Cáritas en Mallorca: 1960 – 1961 – 1962*, Alfa-Zavellà, Palma 1963; Crónica de la Diócesis, BOBM CII, 1962, pàg. 221.

⁸² Circular nº 67 sobre el “Dia Nacional de Caridad”, BOBM CII, 1962, pàg. 151-153.

Esta obra de Cáritas la amábamos ya antes de que existiese, pero la amamos mucho más ahora que la vemos viva y palpitante en vuestras manos. Por eso la quisiéramos perfecta. Por eso, al mismo tiempo que os damos hoy públicamente las gracias por lo mucho que hacéis, y al mismo tiempo que invitamos a otras personas a que se unan a vuestros trabajos, queremos exhortaros también a que constantemente trabajéis por superaros. No cerréis a nadie la puerta, porque no le conocéis o porque no tenéis fondos. Si no tenéis buscad. Yo os aseguro que encontraréis. Si no le conocéis, visitadle en su casa. Tampoco deis sin saber a quien dais, Quien os entrega las limosnas, lo hace precisamente para no equivocarse. Tened bien organizado el equipo de visitantes.”

L'Església de Mallorca, paral·lelament a la inquietud i al servei amb els més pobres, entenia que havia de respondre a les exigències pastorals que plantejava el turisme, un fenomen nou que es manifestava de masses.⁸³ El 1964, se celebrà la primera assemblea diocesana de Pastoral de Turisme.⁸⁴ Alguna de les ponències ja apuntava sobre la necessitat d'atendre els sectors més fràgils, particularment els obrers d'hoteleria, la baula més dèbil de la cadena i la que més fàcilment es trobaria en dificultats. Les Dones d'Acció Catòlica també presentaren algunes experiències fetes entre el personal femení d'hoteleria. Com se suposa, Mallorca, amb el boom turístic, rebia els primers contingents d'immigrants atrets per la construcció i l'hoteleria. Bartomeu Bennàssar enllestia els seus primers treballs sobre turisme i pastoral, una temàtica en la qual havia estat capdavanter i referència, tal com demostra que els seus primers llibres apareguessin en editorials de prestigi.⁸⁵

A partir de 1962, l'organigrama de Càritas s'adequà a la nova realitat, tot posant-se al dia i adaptant-se als nous temps: 1. **Serveis**

⁸³ Vegeu BENNÀSSAR, Bartomeu, “L'impacte social del turisme de masses a Mallorca els anys 60” a AA. DD., *Mallorca ara*, Fundació Emili Darder, Ciutat de Mallorca 1987, pàg. 63-71.

⁸⁴ Assemblea Diocesana de Pastoral de Turisme, BOBM CIV, 1964, pàg. 29-30; 66-68, 75-77.

⁸⁵ B. BENNÀSSAR, *Turismo y pastoral. Síntesis de teología para las vacaciones*, Ed. Estela, Barcelona 1966. També: BENNÀSSAR, B., *Turismo sí, pero...*, PPC, Madrid 1972; BENNÀSSAR, B., *Proceso al turismo: turismo de masses, immigració, medi ambient i marginació a Mallorca (1960-2000)*, Leonard Muntaner Editor, Palma 2001.

tècnics, centrats en l'estudi de la realitat social de Mallorca i la propaganda de les campanyes de caritat. En aquest sentit, es creà el CESA, que elaborava el Pla Diocesà de Promoció, Assistència Social i Beneficència de l'Església. La diòcesi va ser dividida en nou zones, i l'experiència d'estudi se centrà en diverses zones pilot: Palma (cinc models diferents de parròquia), Inca-Manacor, Montuïri i un llogaret. El Dia de l'Amor Fraternal i el Dia Nacional de Caritat centraven l'esforç de les campanyes amb cartelleria i banderoles. 2. **Serveis financers**, dividits en una cara interna dedicada a la tresoreria (despeses d'administració, prestacions i cooperació, assistència benèfica i obres de promoció social), i una segona cara centrada en els recursos: *Hoja de Caridad*, guardioles, socis i el 1962 s'anuncia el començament dels "cheques" i "minuto de Cáritas", aquest darrer una iniciativa de Ràdio Popular; a més del Dia Nacional de Caritat (1962, 815.420,44 pessetes) i la Tómbola de Caritat (1962, 552.587,50 pessetes). 3. **Secretaria**: Càritas Diocesana comptava el 1962 amb dues assistents socials, i dues administratives que tenien cura del control i funcionament. El 10 d'abril de 1962, s'havia celebrat el plenari de Càritas, amb la sessió inaugural; el Consell de Direcció tingué 46 reunions el 1962 i el Consell Diocesà, 8. 4. **Serveis Diocesans**, amb nou camps d'actuació diferents: a) **Càritas Parroquials**, durant el 1962 havia augmentat la presència a Palma, però només estava organitzada en 23 parròquies de la Part Forana. Un equip tenia cura de mantenir vives les càritas parroquials, amb visites i jornades d'estudi; b) **Obres de Caritat**, Càritas col·laborava amb la xarxa d'entitats amb presència a Mallorca: 14 Conferències de Sant Vicenç de Paül masculines, Dames de la Caritat, Conferència de Sant Vicenç de Paül femenina; Tallers de Caritat de Santa Rita (PP. Agustins), Patronat Obrer de Sant Josep, Patronat de Cases Bressol, Congregacions Marianes i Germandat de Sant Cosme i Sant Damià. c) **Càritas Escolars**, durant el curs escolar 1961-62 es posà en funcionament la pràctica de la caritat pels nins, amb aquesta finalitat s'edità un butlletí amb propostes i propagació d'aquest ideal entre les 73 Càritas Escolars establertes. d) **Serveis assistencials**: amb prestacions ordinàries a Càritas Parroquials i altres de periòdiques, específicament a les parròquies de la Santíssima Trinitat, Sant Francesc de Paula, la

Soledat, Sant Josep Obrer, Crist Rei (Viver) i l'Assumpció. Tenia cura, també de l'habitatge. "Tras laboriosas gestiones con el Excmo Ayuntamiento de Palma de Mallorca éste cedió a Cáritas Diocesana un solar de 9.700 m² situado en Son Busquets, entre las carreteras de Sóller y Valldemosa. El Patronato de construcciones benéficas 'Virgen de Lluch', dependiente de Cáritas y en colaboración íntima con esta subsección son quienes cuidan de la construcción de un primer bloque de cien viviendas al que seguirán otras en fechas sucesivas. También piensa edificar un Centro Social en la misma zona que sirva de centro coordinador entre las numerosas familias que en aquella zona tienen ya su residencia."⁸⁶ El *Ropero* diocesà repartia roba a set parròquies de Palma, i també a Lluçmajor, Inca i Sant Jordi. S'atengueren 19 casos de pobres vergonyants en 8 parròquies diferents, i 296 casos de transeünts; i finalment tenien cura, també, de l'Ajuda Social Americana, que repartia llet en pols, pasta de sopa i oli. Aquell any de 1962 havia rebut 9.000 quilograms d'arròs i 4.500 de sucre. 5. **Acció Social**: el curs 1961-62 va ser el tercer any de l'Escola d'Assistents Socials, amb un total de 34 alumnes (7 a primer, 14 a segon i 13 a tercer), tres alumnes defensaren la tesi, l'octubre de 1962, tot formant la primera promoció de diplomades. El 1962, continuava el Montepío de la Divina Pastora.

A partir de 1963, Càritas va fer una aposta pel perfeccionament tècnic i organitzatiu, amb l'objectiu d'actualitzar i professionalitzar l'entitat. El balanç de 1965, com tindrem ocasió de constatar, va ser més tècnic i empíric, gràcies, segurament, a la primera promoció d'assistents socials. Justament, en aquell entremig, el 1964, moria el bisbe Jesús Enciso. El canonge magistral, Sebastià Garcías Palou, destacava en l'oració fúnebre que "de su espíritu sacerdotal manaron, con toda la pujanza de su ostensible lozanía, las Cáritas diocesana y parroquiales, con sus campañas anuales, con su asamblea diocesana, con sus tómbolas de caridad, que llevan el consuelo, un pedazo de pan y una prenda de vestir a multitud de hogares; que socorren y asisten a los enfermos;

⁸⁶ *Tres años*, o.c., pàg. 37.

que proporcionan sano esparcimiento a niños pobres...”.⁸⁷ I en el resum biogràfic publicat al Butlletí del Bisbat es feia una menció clara a Càritas: “Organizó la Cáritas diocesana, de cuya actividad han sido exponente diversas campañas y particularmente la I Asamblea Diocesana de Caridad celebrada en 1960 y las tómbolas repetidas anualmente desde 1958.”⁸⁸

El 26 d'octubre de 1965 feia la seva entrada el nou bisbe de Mallorca, Rafael Álvarez Lara (Castillo de Locubín 10 d'octubre de 1902 - Almeria 15 de desembre de 1996). Havia estat bisbe de Guadix-Baza, des de 1943, on havia desenvolupat també una intensa labor social. Entre les propostes que havia fomentat es destacava “el patronato del Sagrado Corazón dedicado a combatir el paro obrero mediante la ocupación de los obreros en la recogida y labores de industrialización del esparto”.⁸⁹ Al final de 1965, presentava l'edició de la memòria de Càritas del trienni 1963-65. En bona part Càritas havia seguit l'organigrama anterior, ara d'una forma més pragmàtica, més tècnica. En la introducció de la memòria, el 1965 ja s'afirmava: “Vivimos con agobio la urgente necesidad de procurar vivienda digna a nuestros hermanos; sabemos que faltan muchas guarderías infantiles para centenares de niños y niñas, conocemos la necesidad apremiante de una promoción auténticamente popular de la enseñanza. Pero Cáritas sufre muy limitadas sus posibilidades –en personas y en medios económicos– para afrontar problemas de tanta envergadura.”⁹⁰ La perifèria de Palma i les zones costaneres de Mallorca creixien de forma descontrolada. Només a tall d'exemple el 1965 es construïen els habitatges populars de Son Gotleu, on es bastí la parròquia del Corpus Christi, equipada amb una guarderia infantil. Algunes congregacions religioses com les Germanes de la Caritat o les

⁸⁷ Oración fúnebre [Enciso] pronunciada por el M.I.Dr. D. Sebastián Garcías Palou, Canónigo Magistral de Mallorca, BOBM CIV, 1964, pàg. 176.

⁸⁸ Datos biográficos del Excmo y Rldmo Sr. Dr. D. Jesús Enciso y Viana, BOBM CIV, 1964, pàg. 181.

⁸⁹ Datos biográficos, BOBM CV, 1965, pàg. 104; ALCINA, Llorenç, “Dades biogràfiques. La figura del bisbe Rafael Álvarez i Lara. Ministeri i mort”, *Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca* CXXXVII (1997) 23-42.

⁹⁰ *Tres años de Càritas en Mallorca: 63– 64– 65*, Jorvich, Palma de Mallorca 1966.

Filles de la Misericòrdia eren requerides per gestionar aquestes escoles maternals que tenien bàsicament una finalitat social.⁹¹

La memòria d'aquest trienni se centrava bàsicament en dues cares. Per una, els recursos i per altra les accions. En allò que afectava els recursos es parlava únicament del Dia Nacional de Caritat, la *Hoja de Caridad* (continuava cada quinze dies, des del 2 de febrer de 1961, i apareixia també al setmanari *Sóller*), la contribució dels socis, la nova campanya de les “huchas” amb cartelleria nova per a estimular. La celebració del Dia de la Caritat de 1965 a Palma, merescué un reportatge amplíssim a la revista *Cáritas Española*, tot destacant la vitalitat de Càritas Mallorca en una realitat social que vivia intensament la problemàtica que es descrivia com “la 2ª revolució industrial, los de la civilización del ocio”.⁹² Quant a l'acció, la memòria començava amb l'Ajuda Social Americana, que continuava però a un ritme decreixent, les Càritas Parroquials, els *roperos*, els transeünts (1.064 casos en tres anys) i els pobres vergonyants. Entre les principals novetats apareixen les Colònies d'Estiu i la Campanya “Nins a Betlem”. Càritas havia organitzat les primeres colònies d'estiu a partir de l'estiu de 1964, en tres indrets diferents, primer a ses Covetes i Santa Lluçia de Mancor, l'estiu de 1964, i Alcanada, a Alcúdia, el 1965, una campanya de la qual s'havien beneficiat 541 nins durant el bienni.⁹³ Aquest era un dels temes que Càritas Española potenciava i posava en valor, tot considerant les colònies d'estiu necessàries i convenients, amb campanyes per fer possible l'estiueig dels nins amb menys recursos.⁹⁴ El Nadal de 1965, s'inicià la campanya infantil de recollida de conserves,

⁹¹ Sobre aquestes temàtiques, vegeu FULLANA, Pere, *Història*, o.c., II, pàg. 360.

⁹² *Cáritas* 60, septiembre 1965, pàg. 7-8.

⁹³ La memòria 1963-65 insistia, no obstant això, que els ingressos que havien estat elevats el primer any gràcies a les campanyes de ràdio i de televisió, havien disminuït sensiblement el 1965. Per la qual cosa Càritas havia hagut de realitzar un esforç enorme per suplir aquest descens. Vegeu SANS, Joan, *Història de l'esplai a Mallorca. Un trajecte creatiu d'educació en el lleure per als infants i joves*, J. J. de Olañeta Editor, Mallorca 2008, pàg. 32: “Durant aquests anys, concretament el 1964, Càritas va organitzar 2 campaments a Ses Covetes, activitat que les entitats eclesiàstiques i parròquies havien interromput des de la Guerra Civil Espanyola. Els monitors d'aquestes colònies foren seminaristes i estudiants que eren anomenats ‘mandos’”. Vegeu també <http://www.jovent.es/index.php/ca/bartomeu-suau-serra>

⁹⁴ “Haga posible el veraneo de un niño”, *Cáritas* 58, junio 1965, pàg. 8-9.

amb el Gran Betlem que es muntà en el Palau Episcopal.⁹⁵ Amb aquesta campanya es recolliren 15.867 llaunes. Càritas diocesana comptava amb les associacions integrades i coordinades que hem vist el 1962, una estadística a què encara se sumaven les “Luisas de Marillac”, de les quals no tenim cap informació específica.

El desembre de 1964 i el gener de 1965, Càritas Mallorca organitzà unes Jornades d'Estudi per promocionar les Càritas Parroquials, comptà amb ponències de representants de Cáritas Española. Es parlà de l'estructura de Càritas Parroquial, dels recursos i de l'organització i “se redactaron unas conclusiones sacadas de estos días de intenso trabajo, con el propósito de potenciar, promocionar y poner aún más en marcha a todas las Cáritas Parroquiales de esta diócesis mallorquina”.⁹⁶ Algunes Càritas Parroquials mantenien una activitat intensa, com ara la de Sóller, que el 1966 aglutinava diferents associacions parroquials de Caritat (Conferències de Sant Vicenç de Paül –una de masculina i una de femenina–, la Casa Bressol i el Rober).⁹⁷

El bisbe Rafael Álvarez entenia Càritas com l'organització oficial de les activitats externes de la caritat fraterna en l'Església, i com a òrgan de la beneficència i l'assistència social. En el missatge del Dia Nacional de Caritat, insistia que Càritas tenia la responsabilitat de cobrir les necessitats temporals:

“Por eso insistimos en la necesidad de una ORGANIZACIÓN, para que sea más fácil hacer entender a todos la idea verdadera del amor, de una PLANIFICACIÓN sabiamente ordenada, para que las manifestaciones del amor sean eficazmente redentoras; de una GENEROSIDAD amplia y abierta, sacrificada y constante, para que los frutos del amor puedan lograrse ya desde ahora y cambien lo más pronto posible las circunstancias de vida de nuestros hermanos, trocándose de tristes en venturosas, de amargas en humanas y cristianas.”⁹⁸

⁹⁵ “Campana ‘niños ... a Belén’, en Mallorca”, *Càritas* 68, mayo 1966, pàg. 4.

⁹⁶ “Noticiero diocesano”, *Càritas* 56-57, abril-mayo 1965, pàg. 13.

⁹⁷ “Càritas Parroquial de Sóller”, a *Càritas* 65, abril de 1966, pàg. 4-5.

⁹⁸ Dia Nacional de Caridad, BOBM CVI, 1966, pàg. 165.

Aquesta diada servia per prendre el pols a la diòcesi, tant pel que fa a l'evolució de la mentalitat social de l'Església com en tot allò que feia referència al compromís dels cristians amb els més pobres, com posava de manifest Àlvarez Lara, el 1967:

“– Una cita de los económicamente poderosos que desean poner a disposición del Padre de familias la parte correspondiente de sus bienes para subvenir a las necesidades de los desheredados de la fortuna.

– una cita de los que quieren entregar sus personas al servicio de la caridad, porque quieren sentir con el débil conociendo su problema, viviéndolo y poniéndose decididamente a resolverlo.

– una cita de todos los hijos de Dios que saben que no es sólo diciendo: ¡Señor, señor! y lamentándose, sino poniendo manos a la obra en un derroche de amor y entrega a favor de los más necesitados.

En fin, debe ser un día en que todos nos hemos de tomar la temperatura del amor, lo mismo a Dios que al prójimo.

Y para no engañarnos tomemos como medida el grado de sacrificio personal y económico, que realizamos para cumplir con este deber; veamos qué proporción guarda lo que hoy con lo que tengo de tiempo, dinero, etc. pues al que mucho se le ha dado, mucho se le pedirá.

Nuestra diócesis, bendecida tan copiosamente por el Señor con toda clase de bienes, no puede quedar atrás en esta marcha delante de la Caridad en nuestra Patria.

Estos años pasados Mallorca ocupó un puesto muy destacado entre las diócesis de España respecto de la colecta. No creemos que este año será menos, pues si como os recordaba, al que mucho se le ha dado, mucho se le pedirá, a Mallorca se le tiene que pedir mucho.”⁹⁹

El llistó del compromís social, també a l'interior de l'Església, anava augmentant en gran part com un compromís dels líders socials, intel·lectuals i joves implicats amb el canvi que es produïa

⁹⁹ Circular nº 3 acerca del “Dia Nacional de Caridad”, BOBM CVII, 1967, pàg. 134-135.

al voltant de 1968. L'ambient general afavoria opcions radicals, perquè el context històric atorgava un gran protagonisme als més joves i més rupturistes (Maig 1968), però també passaven coses semblants a l'interior de l'Església amb un clergat jove, amb un nombre de seminaristes rellevant i amb un col·lectiu de preveres que treballava en el Tercer Món o tenia oportunitat de formar-se en universitats catòliques en estat d'ebullició.¹⁰⁰ Un cert temor a la radicalització també es percebia per part de la jerarquia, que observava com sectors cristians optaven pel compromís històric, i es difuminaven les barreres que històricament havien existit entre l'Església i el marxisme.¹⁰¹ Eren temps en els quals, el bisbe Rafael Álvarez mostrava la seva inquietud tot tement una exaltació de la justícia enfrontada a la caritat. Davant aquesta situació, que el bisbe observava amb preocupació, aprofitava el Dia Nacional de Caritat per reforçar els continguts i les perspectives de la caritat cristiana, talment com si aquest paradigma hagués entrat en recessió:¹⁰²

“Este año mi reflexión pastoral quiere encaminarse, aunque sea brevemente, a ilustraros como, aún en estos tiempos nuestros en que parece querer exaltar la justicia hasta enfrentarla con la caridad, esta virtud cristiana es el único camino para la solución de los problemas, que llamamos sociales y que tan profunda y extensamente afectan al hombre de hoy.

La palabra ‘caridad’ es una palabra clave del pensamiento cristiano; ni es necesario abandonarla ni permitir que su sentido quede limitado a prácticas hoy poco menos que inútiles o incapaces ellas solas de expresar su contenido. Hacer consistir la caridad con la limosna, normalmente insuficiente, que se da a un pordiosero desconocido, es pervertir la noción cristiana más profunda, más dinámica y más rica del contenido. La caridad, es decir, el amor fraterno es el motor de todo el progreso social. No puede ni siquiera pensarse que ella dispense de la justicia, sino que por el

¹⁰⁰ Sobre aquest context vegeu: MATEU MARTÍ, Jaume, *Marginàlia. Jaume Santandreu i l'exclusió social a Mallorca (1967-2007)*, Lleonard Muntaner Editor, Mallorca 2006.

¹⁰¹ MONTERO, Feliciano, *La Iglesia*, o.c., pàg. 223-262.

¹⁰² Carta acerca del ‘Dia Nacional de Caridad’, Palma 24 mayo 1970, BOBM CX, 1970, pàg. 201-202.

contrario la reclama para superarla, inspirarla y darle el sabor de la fraternidad. No es la caridad la que aparte de las reformas sociales, de la instauración de la seguridad social, sino que las exige. Las formas de la caridad, sus exigencias, sus realizaciones, pueden y deben cambiar, pero la caridad no puede ni debe desaparecer. No hay que temer la caridad bien entendida; lo que más nos falta es precisamente ella.

[...] La caridad cristiana, así entendida, ama, ante todo y sobre todo, el cumplimiento de toda justicia. Porque ama lo que ama Dios, y Dios ama la justicia. Luego una caridad cristiana verdadera y un cristiano que ame de verdad al prójimo, deseará sinceramente que se cumpla toda justicia, por parte de él mismo el primero, y por parte de los demás. Si él no es justo, es un hipócrita aunque diga que ama. Justo en todo, en juicios, en sus acciones, y en su servicio a los demás.”

Entre 1960 i 1965, Mallorca manifestava un canvi econòmic i demogràfic rellevant. Importava mà d'obra d'una forma accelerada. El saldo migratori encara augmentaria entre 1966 i 1970, fins a arribar als 35.281, un desequilibri que afectà sobretot Palma i una àrea formada pels municipis de Lluçmajor, Calvià i Marratxí, tot això mentre el Pla perdia habitants.¹⁰³ Com a conseqüència d'aquests fets, el drama de la immigració esdevenia un dels objectius prioritaris de l'acció social de la diòcesi, amb una Comissió Diocesana específica, presidida per mossèn Sebastià Sastre Serra. També va ser objecte de diverses circulars signades per monsenyor Rafael Álvarez:

“La Comisión Diocesana de Migración, elegida por todo el Clero de la Diócesis, con representantes en todos los Arciprestazgos y compuesta de sacerdotes y seglares, trabaja activamente y con singular acierto, tanto en la emigración de los mallorquines –a cuya disposición se encuentra siempre– como en la solución del fenómeno, más grave para nosotros, de las emigraciones que nos vienen de fuera.

¹⁰³ ROSSELLÓ VERGER, Vicenç M., *Les Illes Balears. Resum geogràfic*, Editorial Barcino, Barcelona 1977, pàg. 43-53.

Queridos mallorquines: Por imperativos de conciencia, por deber de Caridad y por expresa recomendación de la Iglesia, tenemos que resolver cristianamente este dolor de nuestros hermanos.

Nuestra Comisión Diocesana prepara estadísticas, planes, proyectos; busca ayudas, asesoramientos, soluciones materiales y espirituales para dar cima a este problema del que depende, en insospechadas proporciones, no sólo el bien de muchas almas, sino aún el bienestar de todos.

Cooperemos todos con nuestra Organización Diocesana. Os lo pido con todo cariño. Y para hacerlo más cumplidamente, recordemos que Cristo dijo que ‘más se goza dando que recibiendo’ y ‘que lo que hicierais por uno de estos pequeñuelos, hermanos míos, por mi –personalmente– lo hacéis.’”¹⁰⁴

La problemàtica relacionada amb la immigració anava en augment durant la segona meitat del decenni dels seixanta, tal com es descrivia en la circular del bisbe Álvarez amb motiu del Dia de l’Emigrant de 1967, en què exhortava que en cada parròquia es creàs un grup dedicat a l’apostolat de l’emigració:

“En Mallorca este problema tiene un aspecto peculiar, tanto por su volumen como por sus características de homogeneidad.

Son pocos, afortunadamente, los que tienen que salir de España: casi siempre por los mismos motivos y con las mismas circunstancias humanas. Aquí no encontrarán tantos peligros como en otras partes; pero no dejan de sentir aislamiento y dificultades que impiden muchas veces su bien espiritual y su acoplamiento. Por eso se constituyó una Comisión Diocesana, que trabaja con gran agilidad y acierto, pero que se encuentra sin medios suficientes para superar la ingente labor que se les ha encomendado.

Si, de verdad, oímos la voz de los Vicarios de Cristo, que hablan también de estos matices especiales, a los que con más facilidad podemos dar cima, estoy seguro de que en Mallorca, al menos, lograremos el ideal de este apostolado migratorio.”¹⁰⁵

¹⁰⁴ Documentos del Prelado. Circular nº10 sobre “El Día del Emigrante”, BOBM CVI, 1966, pàg. 308-312.

¹⁰⁵ Circular nº 6 con motivo del “Dia del Emigrante”, BOBM CVII, 1967, pàg. 319-320.

En la descripció de 1968, els responsables de la diòcesi continuaven atents a aquesta problemàtica, cada cop més greu i urgent. El bisbe Rafael Álvarez entenia que, malgrat la gran oferta de treball que hi havia a Mallorca, era insuficient per a tots els que arribaven i proposava corregir aquesta situació:¹⁰⁶

“El caso singularísimo de Mallorca.

Es el grave problema de que venimos hablando, Mallorca es un caso singular porque casi no tiene emigrantes. Son muy pocos los que emigran de la Isla, sobre todo por necesidad, para buscar su vida en otras partes. Sin embargo, como católicos y como españoles, nos duelen los calvarios de los demás emigrantes. Siempre ha dado Mallorca prueba de ello y ahora, como Obispo, puedo decir que nuestra Isla, en muchas ocasiones, ha tenido un comportamiento verdaderamente edificante.

El problema, ya grave, en Mallorca es la inmigración. Grave en el aspecto económico, y no en el espiritual, porque tanto la Comisión Diocesana de Migración, como los párrocos, como los fieles responsables, están a disposición de los inmigrantes con el mayor amor fraterno.

Económicamente, sí. Y quisiera que llegara a conocimiento de la Comisión Nacional y a todos los rincones de la Península que la inmigración actual, sobre todo en algunas épocas, es superior a nuestras posibilidades.

Datos fehacientes.

Comprendemos que no es fácil hacer llegar a todas partes una noticia muy real: que aquí no hay trabajo para tantos, ni colocaciones, aunque sea en hoteles en la época de mayor afluencia turística, en que se sitúen aunque sea temporalmente todos cuantos llegan. Por otra parte, no es delicado limitar el acceso a la Isla y negar el derecho ‘a probar fortuna’; pero, para ahorrar sufrimientos a los mismos emigrantes y para no poner en situación apurada a los organismos oficiales y eclesiásticos que se preocupan de estos asuntos, habrá que encontrar una solución caritativa para todos. Como dato elocuente de lo que escribo, he de manifestar que,

¹⁰⁶ Documentos del Prelado. Circular nº 4 sobre el “Dia del Emigrante”, BOBM CVIII, 1968, pàg. 338-340.

desde febrero hasta fines de mayo de este año, en sólo cuatro meses, la Diócesis de Mallorca, con la colaboración de todos y haciendo prodigios de desprendimiento, ha repartido más de cuatrocientas mil pesetas en billetes de barco o ayuda de viaje para reintegrarse a la Península a centenares de inmigrantes que no pudieron encontrar trabajo en nuestros hospitalarios pueblos. Esperamos, y para ello estamos al habla con los Organismos del Estado, que esto tenga una pronta solución.”

Una problemàtica que afectava tota l'Església com molt bé insistia l'episcopat, tot fent referència a la Carta Apostòlica del Papa Pau VI en forma de Motu Proprio, on establia les noves normes que havien de regir la pastoral de l'emigració.¹⁰⁷ A partir d'aquesta òptica i de la lectura de la realitat emergent i inquietant, Rafael Álvarez Lara reflexionava¹⁰⁸ sobre les causes i els efectes de les migracions, un problema universal que afectava molt concretament Mallorca:

“El problema de Mallorca: Volvamos, una vez más, sobre el problema de las emigraciones en Mallorca. Todavía no hace 50 años, Mallorca tenía una fuerte emigración de isleños a Francia, Bélgica, Argentina, Uruguay, etc. hoy gracias a Dios, no es así. La Iglesia mallorquina no tiene que seguir a sus emigrantes a otros pueblos, para ayudarles porque nadie emigra por necesidad. Prácticamente Mallorca no tiene emigrantes. Y sin embargo, gozosamente, la Comunidad Cristiana de nuestra isla, puede acompañar, en espíritu y ayudar en su fecundo apostolado, a sus numerosos misioneros, en unos 30 países, servidos por cerca de 350 misioneros mallorquines. Esto, ante Dios, obliga mucho [...]. Los hijos de Mallorca, no tienen que ir a mendigar trabajo a ningún sitio, no ir a pasar fatigas, ni humillarse, ni, tal vez, a someterse a 'condiciones' o 'contratos' menos justos, ni a sentir soledad o recibir desprecios, no tienen que pasar fríos, hambres u otras necesidades en otros países o regiones; ni

¹⁰⁷ BOBM CIX, 1969, pàg. 302-304.

¹⁰⁸ Carta del Obispo de Mallorca sobre el problema de la emigración, Palma día 27 de noviembre de 1971, BOBM CXI, 1971, pàg. 253-256.

poner a prueba su virtud en situaciones difíciles; ni sentirse marginados en ninguna sociedad civil o religiosa; no han tenido, estos últimos años, que arrancarse de los suyos, ni hacer largos desplazamientos para buscar una vida mejor, o simplemente LA VIDA. No tienen que ser ‘forasteros’, en ninguna parte, en ningún barrio o pueblo. Y esto, es grande, muy grande, para Mallorca, y reclama, como no, de nuestra parte, el que abramos los brazos, llenos de cordialidad, de amor fraterno, a los que tienen en la vida, la peor parte. Y Cristo, nos hará sentir intensamente, que de verdad “se goza más dando que recibiendo”. Perdonadme, que haya hecho esta enumeración tan expresiva pero es que tiene MUCHA realidad en todas partes. Aquí, porque hay fe, tal vez se aminoren algunas situaciones de las descritas, gracias a la acogida de los mallorquines, y los que vienen lo reconocen, pero hay que acercarse más a estos problemas, y como cristianos, solucionarlos como los solucionaría el Corazón de Cristo, en el amor y la verdad.

Como vienen los emigrantes.

Suelen venir con ilusión confiando en la bondad de los empresarios de la isla, en la nobleza y honradez de nuestras gentes, en la fe y en la caridad cristiana de los mallorquines. Muchas veces traen consigo las amarguras de los problemas casi insolubles que dejaron atrás, y tal vez, por falta de comprensión nuestra, en lugar de soluciones, encuentran la desesperación de su desamparo, buscando sólo que trabajen, pero sin acogerles.

¿Qué nos dan?

Reflexionándolo con paz, nosotros deberíamos sentirnos obligados a ellos, por agradecimiento, ya que con su esfuerzo y con su trabajo muchas veces el más duro, el más humilde, el menos retribuido, están contribuyendo á la promoción de Mallorca en todos los aspectos; y algunos aspectos de la promoción isleña, serán imposibles, sin su trabajo, sin sus brazos. A este bien, que ellos nos hacen, a esas ganancias, a que nos ayudan, debemos corresponder, al menos, con una retribución justa, y con la amabilidad y el afecto que merecen como hermanos nuestros, ayudándoles a su propia e integral promoción (Cfr. *Populorum Progressio* 20-21), como ya indicaba en mi carta del pasado año sobre este mismo tema (Cfr. B.O. 1970, págs 368-373).

Cuántos vienen. ¿Cuántos son permanentes o estables? Y ¿cuántos temporales? Me resisto a poner aquí las cifras de unas estadísticas que tengo sobre la mesa, pues quizás no sean del todo exactas. Son muchos miles! [...].

Esperanzas consoladoras.

Es cierto que cada vez, en Mallorca, se comprende mejor el problema, que las autoridades se van afanando, dentro de sus posibilidades, por mejorar todo lo que afecta a los emigrantes que de hecho este apostolado en cuanto se refiere al servicio que debe ofrecerles la Comunidad Cristiana, va entrando en el corazón de muchos. Que hay un grupo de sacerdotes y de seglares entregados por entero al bien de estos hermanos pero hacen falta muchos más, en todas partes, en todos los estamentos de nuestra comunidad social, debemos hacer, todos sin excepción, mucho más de lo que hacemos.

Mientras tanto, secundemos los esfuerzos de la Comisión Diocesana, y ayudemos, entre todos, a alcanzar una más completa y perfecta organización de la misma, para servicio de la inmigración en la isla. Que nadie deje hoy os lo pido en nombre de la caridad fraterna de orar, de colaborar, de amar, de revisarse ante este problema. Con todo afecto, os bendice en nombre de Jesucristo, servidor de todos.”

Globalment, el decenni de 1960 havia suposat l'organització definitiva de Càritas Mallorca, tot en un context de transformacions ràpides, en el si de l'Església, però també en el conjunt de la societat, tant en el seu vessant social com polític.

Càritas tenia vocació de professionalitzar els serveis i a crear un teixit d'atenció, per això comptava amb assistents socials, amb voluntaris de diferents col·lectius i amb un grup de clergues joves, formats en el context del Concili Vaticà II. Arran de la creació de la Comissió Episcopal de Caritat i Beneficència (1957) s'havia erigit l'Escola d'Assistents Socials (1959) i Càritas Diocesana (1961). En aquest context, Càritas definirà la seva vocació cap a l'orientació social, promou anàlisis de sociologia de la pobresa, intenta donar respostes més tècniques, treballa a fons la previsió i promou accions de desenvolupament social.

Aquest escenari coincidia també amb el procés de radicalització en el si de l'Església, amb la crisi d'Acció Catòlica i dels moviments especialitzats, amb l'eufòria del Concili, la desfeta dels Seminaris, la consolidació del turisme de masses i la constatació dels primers símptomes de deteriorament que ocasionava el model social dominant a l'illa. Aquest canvi es pot seguir en la transició dels episcopats de Jesús Enciso a Rafael Álvarez.

**3. En sintonia amb l'esperit del Concili:
compromís cristià i lluita per la justícia
(1972-1982)**

Un temps d'efervescència social i política (1972-1975)

El 16 de febrer de 1972 es publicava la darrera carta pastoral del bisbe Rafael Álvarez precisament per encàrrec de Càritas Diocesana. El 27 de febrer s'acomiadava de la Diòcesi¹⁰⁹ i el 5 de març, arribava a Palma monsenyor Teodor Úbeda, administrador apostòlic de Mallorca.¹¹⁰ Aquest relleu coincidia amb la publicació per part de la Conferència Episcopal del document *Si quieres la paz, trabaja por la justicia* a instàncies de la Comisión Nacional Justicia et Pax, presidida per monsenyor Rafael González Moralejo, bisbe de Huelva.¹¹¹ El bisbe Álvarez s'acomiadava de la diòcesi amb la inauguració de la Llar del Transeünt, dedicada a acollir immigrants, una obra que esdevenia icona de la bondat i l'hospitalitat d'un bisbe sensible als problemes socials.¹¹²

“Al publicar esta última carta del Obispo de Mallorca, don Rafael Alvarez Lara, el Boletín Oficial del Obispado de Mallorca con la introducción de ‘Caritas Diocesana’ desea pedir a los sacerdotes y fieles todos, su colaboración, a fin de que el deseo del Sr. Obispo, de tener pronto un ‘Hogar del Transeunte’, sea una realidad y un recuerdo vivo del paso por Mallorca de don Rafael, que al final de sus siete años de servicio episcopal, espera poder ofrecer a los inmigrantes que llegan a la isla una acogida cristiana y humana. La hoja de CARIDAD se honra hoy con la publicación de la CARTA

¹⁰⁹ BOBM CXII, 1972, pàg. 95.

¹¹⁰ BOBM CXII, 1972, pàg. 95-96.

¹¹¹ BOBM CXII, 1972, pàg. 28-36.

¹¹² BOBM CXII, 1972, pàg. 91-92.

DEL OBISPO SOBRE LA CUARESMA DE 1972. Cáritas había solicitado del Sr. Obispo un documento pastoral para orientar la Cuaresma en un sentido penitencial de desprendimiento y entrega; de renuncia y servicio, de amor activo y solidaridad; de caridad y ayuda mutua y como apoyo para encauzar esa ayuda a favor del 'HOGAR DEL TRANSEUNTE', necesidad evidente y grave de nuestra Comunidad.

El nombramiento de Administrador Apostólico para nuestra Diócesis, precisamente a las pocas fechas de entregarnos el Prelado el original del documento solicitado, nos indujo, en un primer momento y por delicadeza con el mismo Sr. Obispo, a suspender su publicación. Pero, bien pensadas las cosas, Cáritas ha creído que esta carta, quizás el último documento pastoral del Dr. Alvarez Lara, como Obispo de Mallorca, bien podrá ser muestra del afecto profundo y apoyo cordial que ha dispensado a Cáritas a lo largo de sus años de pontificado y ser, al mismo tiempo, homenaje sencillo de las Cáritas y aún de toda la Diócesis al lograrse, por este medio, una obra asistencial de urgente necesidad en nuestra ciudad. El 'HOGAR DEL TRANSEUNTE' sería, así, el recuerdo perdurable del paso por la Diócesis de un Obispo bueno, abierto a todos."

Aquest escrit de Càritas anava acompanyat de la darrera carta pastoral del bisbe Rafael Álvarez, amb motiu de la Quaresma de 1972:

"El decreto sobre la actividad misionera de la Iglesia del Concilio Vaticano II, indica que al Obispo le corresponde suscitar entre los que formamos el Pueblo de Dios, actitudes de penitente y plegaria, en bien de la evangelización del mundo (A.G. 38, c.). Empujado por esta necesidad de todos, pues todos debemos anunciar el Evangelio, según nuestras posibilidades y el ministerio encomendado por la Iglesia, y sabiendo que la Iglesia encierra en su interior a pecadores (L.G. 8, c) ya que todos hemos pecado y si decimos lo contrario nos engañamos y la verdad no está en nosotros (1Jn 1,8), deseo pedir, a todos los cristianos de Mallorca, un esfuerzo de revisión de nuestras vidas, pues como bautizados estamos lejos de imitar profundamente la vida de Jesucristo. Y en nombre del Señor, permitidme que os diga, con

sus mismas palabras: “El Reino de Dios está cerca, convertíos y creed en el Evangelio” (Mc 1,15) [...].

Un gesto concreto de ayudar a los demás.

Quiero sugeriros, un modo de dar limosna durante la Cuaresma. “Cáritas Diocesana”, desde hace tiempo desea organizar un “Hogar del Transeúnte”, que pueda hospedar a tantos inmigrantes que llegan a Mallorca, sin saber donde pasar las primeras horas y días. Es una necesidad, cada día más urgente, el poderles acoger, ayudarles en los primeros momentos de su presencia en la isla. Por ello, os ruego queráis aportar vuestra ayuda a “Cáritas Diocesana” a través de vuestra parroquia o de la Iglesia que frecuentáis y en el cauce de la “Limosna Penitencial”, a fin de que pronto sea una realidad este servicio de la Iglesia en Mallorca, a estos hermanos necesitados de hospitalidad y acogida. Creo que sería un buen modo de canalizar la limosna de esta Cuaresma.”¹¹³

El bisbe administrador apostòlic de la diòcesi estrenava el servei a Mallorca, amb una carta sobre el Dia Nacional de Càritas,¹¹⁴ i poc després nomenava mossèn Gabriel Lliteras Miralles com a delegat episcopal de Càritas Diocesana.¹¹⁵ Ja a la tardor de 1972, monsenyor Teodor Úbeda publicava una carta amb motiu del Dia de les Migracions, en el context de la festa del Beat Ramon Llull.¹¹⁶ Ben aviat, el bisbe Teodor Úbeda sintonitzà amb els col·lectius de preveres i de laics més compromesos amb el món social, com ara Càritas, però també amb altres iniciatives que es movien a la perifèria de l'Església oficial, com l'Escola de Formació Social Mar-6, que havia estat creada poc abans, i ja es manifestava com un espai rellevant en tot allò que afectava la formació i el compromís social amb la classe obrera, singularment amb els treballadors d'hoteleria.

¹¹³ Rafael, Obispo de Mallorca, Miércoles de Ceniza, Palma 16 de febrero de 1972, BOBM CXII, 1972, pàg. 92-93.

¹¹⁴ Carta del Obispo Administrador Apostólico de Mallorca sobre el día Nacional de Caridad, BOBM CXII, 1972, pàg. 143-145.

¹¹⁵ BOBM CXII, 1972, pàg. 280.

¹¹⁶ Carta del Obispo de Mallorca con motivo del Día de las Migraciones. 27 noviembre de 1972, fiesta del beato Ramon Llull. Teodor Úbeda, Obispo A.A. de Mallorca, BOBM CXII, 1972, pàg. 311-313.

En aquell context de 1972, havia estat aprovat el nou pla urbanístic de Palma. Algunes de les parròquies de la perifèria, com ara a la zona de Son Busquets amb la Parròquia de la Resurrecció, havien fomentat habitatges socials i nous serveis socials. Aquell any de 1972, entre d'altres iniciatives socials, s'obria la Guarderia Infantil de la Resurrecció.¹¹⁷

El 13 d'abril de 1973 el bisbe Teodor Úbeda era nomenat bisbe de Mallorca. Pocs dies abans, concretament el dia 2, havia publicat una reflexió cristiana sobre els treballadors de temporada a Mallorca,¹¹⁸ tot un símptoma del tarannà d'aquest pastor jove que ben aviat es caracteritzà per la seva sensibilitat pastoral i social. Gabriel Pérez, en el context del vint-i-cinquè aniversari d'aquell nomenament, feia balanç del que havia significat aquest pontificat per a l'Església de Mallorca:

“El Bisbe Teodor afavoreix que el gemec dels més pobres ressoni en el cor de la nostra Església amb nombroses accions complementàries: predicació, documents, Visites Pastorals, contacte directe amb els més necessitats, sol·licitud d'ajuda a les Congregacions religioses amb persones i edificis, dedicant-hi capellans, ajudes econòmiques i edificis de la Diòcesi, animant el voluntariat preparat, gestions i convenis amb les Administracions públiques, recerca de noves respostes, urgint la coordinació de grups i institucions...

Ens sembla un símptoma significatiu el que quan una parròquia preveu la Visita Pastoral, si encara no el té, crea el grup d'acció social. El Bisbe el voldrà conèixer i s'interessarà per les seves accions.

L'esforç per estar oberts a les necessitats dels més pobres ha urgit el nostre Bisbe i la nostra Església a ampliar i complementar els servicis.

¹¹⁷ PÉREZ ALZINA, Gabriel, “L'Acció Social” a *Don Teodor Úbeda. 25 anys bisbe*, Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca, novembre de 1995, pàg. 144.

¹¹⁸ El Obispo a toda la Iglesia Diocesana de Mallorca: Reflexión cristiana a propósito de la llegada masiva de trabajadoras temporeros a Mallorca, Palma 2 abril de 1973, BOBM CXIII, 1973, pàgs. 73-76.

Al llarg del temps hi ha hagut realitats que han assumit autonomia pròpia: Esplai, Educadors de Carrer, Cooperativa de Treballadors familiars. D'altres han estat assumides per l'Administració pública: guarderies, alberg de transeünts, menjador de transeünts, vivendes socials, Son Banya (gitanos). Finalment, d'altres, com OBINSO, han desaparegut. No és aquest el moment de fer-ne una valoració, tan sols deixar-ne constància.¹¹⁹

El 1971, Càritas havia creat el Secretariat Gitano per atendre, sobretot, les 124 famílies residents al poblat de Son Banya. Inicialment, hi treballaren dues assistents socials, un administrador, un metge, monges infermeres, pediatres, i s'hi promogué una escola, amb cinc unitats escolars, com a instrument d'integració al món escolar. Després es crearen dues escoles pont, una a la Calatrava i l'altra al Jonquet. El Bisbe Teodor, després d'una visita a Son Banya, el 23 de juliol de 1973, creà la parròquia personal de gitanos i en nomenà mossèn Ramon Serra com a primer responsable. El Secretariat arribà a tenir censats 4.500 gitanos a Mallorca. La parròquia i el Secretariat treballaren a nivell social (feina, metges, documentació), religiós (evangelització, catequesi, sacraments) i formació integral (formació i convivències d'adults, colònies d'estiu per a infants i joves).

Van ser temps en els quals el compromís amb la pobresa apareix vinculat a la clandestinitat política. L'acció social i l'acció política d'alguns catòlics apareix unida, en consonància amb fenòmens que s'estaven donant arreu de la catolicitat. Sorgia una nova cultura política, una cultura que podríem denominar dels cristians d'esquerra, relacionada amb Cristians pel Socialisme (fundat el 1972) i que a Mallorca tingué ressons diferents, tant des de Mar-6, com diferents col·lectius de capellans compromesos. Va ser llavors quan Càritas donà suport als Acolliments que s'obriren a l'Arenal, plaça del Progrés i Magaluf, i una guarderia a l'Arenal per atendre els infants de les cambres i empleades dels hotels.¹²⁰ Llocs

¹¹⁹ PÉREZ ALZINA, Gabriel, "L'acció...", o.c., pàg. 143.

¹²⁰ PÉREZ ALZINA, Gabriel, "L'acció...", o.c., pàg. 144-145.

d'acolliment dels treballadors, sobretot d'hoteleria, que potser són el bressol a Mallorca del sindicalisme contemporani. Hi havia grups de cristians compromesos amb la reivindicació obrera, que treballaven en la clandestinitat política i en el primer sindicalisme; però també n'hi havia d'altres, com Jaume Santandreu, que ja optaven per una línia més compromesa amb els que quedaven exclosos, sense possibilitat de tenir protagonisme en la lluita política. Com a conseqüència d'això alguns sectors de la jerarquia eclesiàstica qualificaven Càritas d'entitat "perillosa".¹²¹

Càritas es trobava a mig camí entre un cert paternalisme social encara vigent i la lluita per la justícia social que ja s'imposava en els col·lectius més compromesos en la lluita obrera. Com a conseqüència d'això, Càritas incorporava una lectura més crítica i compromesa de la doctrina social de l'Església i apuntava a una acció fronterera de l'acció social. Algunes d'aquestes iniciatives, sobretot aquelles que provenien de comunitats cristianes de base i del clergat més compromès, s'emmarcaven també en el context d'enderrocament definitiu del sistema autoritari, singularment en el camp sindical. El 1973, la diòcesi de Mallorca comptava 437 preveres, 65 dels quals –és a dir el 14%– eren considerats pels serveis de seguretat de l'Estat franquista com a sacerdots actius, compromesos amb la subversió.¹²²

Van ser anys d'una certa iconoclàstia, de metamorfosi i de canvis de tota casta sobretot a l'interior d'una Església que abandonava el model de cristiandat. Una transformació que es percep des de molts de punts de vista, particularment perquè fins i tot els òrgans de comunicació de la diòcesi també es transformaven profundament. La informació més viva es publicava a *Comunicació*, publicació de la Comissió Diocesana de Mitjans de Comunicació Social (1975-1976), mentre el Butlletí del Bisbat no acabava de trobar el seu lloc en la pastoral i l'acció cristiana d'aquests anys de convulsió eclesial i política. Altres col·lectius de base també tenien, en

¹²¹ MONTERO, Feliciano, *La Iglesia*, o.c., pàg. 306-314.

¹²² YSÀS, Pere, *Disidencia y subversión. La lucha del régimen franquista por su supervivencia, 1960-1975*, Crítica, Barcelona 2004, pàg. 291-292.

aquell context, el seu butlletí, com ara les Comunitats Cristianes de Mallorca, a partir de 1977.¹²³

Càritas continuava amb els seus programes, n'incorporava de nous i col·laborava amb altres col·lectius de cristians compromesos amb la justícia i la igualtat. Aquell any de 1974, es fundava el Grup Cristià de Drets Humans, a la parròquia de l'Encarnació de Palma.¹²⁴ Al començament de 1975, havia començat a funcionar a la Casa de l'Església l'oficina i la secretaria de la Campanya contra la Fam, que fins llavors havia estat ubicada al carrer de Zavellà, 17.¹²⁵ El bisbe Teodor Úbeda, com hem dit, es manifestava especialment respectuós i donava suport als moviments de renovació social que es produïen en el teixit eclesial. L'abril de 1975, s'entrevistava amb els dirigents de l'Escola de Formació Social (Magdalena Juan, Bartomeu Bennàssar, Francesc Obrador, Magdalena Moncadas i Víctor Bonnín) que li presentaren els programes d'estudi del centre i els projectes. Aquesta escola, domiciliada al carrer de la Mar, 6, de Palma, era filial de l'ICESB (Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona). Durant els setanta, Mar-6 esdevingué un dels espais d'encontre i de debat polític i social, un àmbit de trobada sobretot entre les forces democràtiques i l'Església.¹²⁶

El mateix 1975, seguint amb la línia de conscienciació i promoció, Càritas Diocesana havia proposat el lema "On és el teu germà", per a la celebració del Dia de l'Amor Fraternal, el Dijous Sant: "La pretensión de Cáritas en este día (que no pedía colecta) es un acercamiento y descubrimiento del hermano que sufre, que tiene problemas, que se encuentra sin trabajo, etc. y que el cristiano se plantee su compromiso frente a estos problemas, ya que desde la comunidad primitiva sintieron como suyos los problemas de todos."¹²⁷

¹²³ BENNÀSSAR, B., "Comunitats Cristianes de Mallorca. Uns anys de la nostra història", en premsa al llibre *Miscel·lània d'homenatge a Francesc Riera*.

¹²⁴ PÉREZ ALZINA, Gabriel, "L'acció...", o.c., pàg. 145.

¹²⁵ Crònica de la Diócesis, enero 1975, BOBM CXV, 1975, pàg. 105.

¹²⁶ Crònica de la Diócesis, abril de 1975, BOBM CXV, 1975, pàg. 184.

¹²⁷ Crònica de la Diócesis, marzo de 1975, BOBM CXV, 1975, pàg. 149.

I en la festivitat del Corpus Christi, el lema del Dia Nacional de Caritat era “Lo teu, és teu? Pensa-ho”. Monsenyor Guix va ser convidat a fer unes conferències a Palma, amb aquesta causa com a fons¹²⁸ i el bisbe Teodor Úbeda publicà una carta pastoral, titulada “Amar a los hermanos con obras y de verdad”:¹²⁹

“¿Dónde está tu hermano? [...]. El querer a nuestros hermanos, es la ley básica de los cristianos. Quien se olvida de ella se olvida de ser cristiano. Perder de vista al hermano es perder de vista a Jesús. Pero hay dos cuestiones que nos hemos de plantear siempre a la hora de reflexionar sobre nuestro deber de querer a los hermanos: 1º ¿Quiénes son nuestros hermanos? Contestaremos que todos los hombres, sin distinción de raza, de creencias religiosas, de clase social, o de manera de pensar. Sin embargo, será necesario subrayar que entre todos nuestros hermanos los hombres, tendremos que querer con mayor fuerza y con mayor delicadeza a aquellos que se encuentran más abandonados, más necesitados o en mayor dolor. Entre todos nuestros hermanos éstos tienen que ser nuestros predilectos. Así nos lo enseña Jesús, quien llega a identificarse con los más ‘pequeños’ de entre los hombres: los que tienen hambre, sed, están enfermos, encarcelados, tristes...”

2º ¿Cómo ha de ser nuestro amor a los hermanos? ‘Con obras y de verdad’, nos dirá el apóstol Juan. Es decir, no basta ‘sentir’ afecto, comprensión o conmiseración, por nuestros hermanos. No hay amor verdadero, si este no se traduce en obras reales, prácticas y suficientes, a favor de quienes queremos.”

En aquesta carta, el bisbe Teodor Úbeda, partint de l'esperit evangèlic i amb un gran sentit pastoral, es manifestava clarament a favor de la justícia social i qüestionava la mentalitat tradicional de la propietat. Un raonament sòlid mentre molts de germans no tenen llibertat, oportunitats, dignitat, drets ni mitjans econòmics, i tenen tots els drets a tenir-ne. En aquest sentit, el bisbe valorava Càritas com la mediació, com la mà de l'Església que s'estén als que més ho necessiten:

¹²⁸ “La recaudación total de parroquias, iglesias y donativos particulares ascendió este año a 3.131.616,00 pesetas”. Crónica de la Diócesis, mayo de 1975, BOBM CXV, 1975, pàg. 210.

¹²⁹ Teodor ÚBEDA, Amar a los hermanos con obras y de verdad, Palma de Mallorca, 26 de mayo de 1975, BOBM CXV, 1975, pàg. 154-156.

“En el ámbito temporal, cuando sabemos que alguien a quien se confiaron bienes para que los pusiera al servicio de los demás, se les ha quedado íntegramente para un provecho personal, nos indignamos violentamente. Es el ámbito de la fe, no tendremos que indignarnos con nosotros mismos porque lo que Dios nos confió para que sirviera a nosotros y a los demás nos lo hemos quedado sólo para nuestro exclusivo provecho?

Lo que os pido en este Corpus Christi, queridos diocesanos, no es que déis una limosna más o menos cuantiosa, sin pensar en más. Si no que reflexionéis seriamente, sobre qué parte de cuanto Dios os ha dado en administración (y no es del todo vuestro, por tanto) debéis compartir con vuestros hermanos que están más necesitados. Y que cumpláis este deber, no a regañadientes, sino con todo el gozo de quien hace ‘obra y verdad’ al amor que tiene a sus hermanos.”

El magisteri social del bisbe Teodor Úbeda acompanyava l’obra de renovació de la diòcesi, en particular el compromís de Càritas Diocesana que, en aquella conjuntura de transició, proposava iniciatives noves, com ara la creació a Palma d’OBINSO, el desembre de 1975.¹³⁰ En el context de la celebració del Nadal de

¹³⁰ “Decreto de erección de OB.IN.SO (5 diciembre de 1975) Vegeu BOBM CXVI, 1976, pàg. 20. Decreto de erección de OB.IN.SO (5 diciembre de 1975) (BOBM CXVI, 1976, pàg. 20)

Nos, Don Teodoro Úbeda Gramage, por la gracia de Dios y de la Santa Sede Apostólica, Obispo de Mallorca, provincia de Baleares.

HACEMOS SABER: que deseando procurar la debida atención a aquellas personas que llaman ‘marginadas’ y teniendo conocimiento de la OBRA DE INTEGRACIÓN SOCIAL (OBINSO) que, a tener del canon 1469 del vigente Código de Derecho Canónico, fue erigida como PIA UNION en la Archidiócesis de Barcelona el 25 de enero de 1968, con sede central en la calle de Pardo Bazan, nº 20-4º-1ª, de la ciudad de Barcelona, por la presente venimos en erigir y erigimos en la diócesis de Mallorca, también como PIA UNION, LA OBRA DE INTEGRACION SOCIAL, con sede en esta Ciudad de Palma de Mallorca, Plaza de San Jerónimo, 1-B.

La finalidad de esta obra será:

- integrar en la vida social y cristiana a las personas llamadas ‘marginadas’ que viven de la delincuencia o de la mendicidad;
- promocionar la conciencia pública y buscar la colaboración de los organismos ya existentes que traten semejante problema;
- crear estructuras y medios donde los marginados puedan ser ayudados en su integración, tales como hogares, residencias, escuelas, talleres, oficinas de recepción y colocación, etc.
- preparar humana y religiosamente personal dedicado a esta labor educadora.

Esta OBRA llevará a cabo su labor social y apostólica en conexión con CARITAS DIOCESANA. Dado en Palma de Mallorca, a los cinco días del mes de diciembre del año mil novecientos setenta y cinco.

Teodoro Úbeda, Obispo de Mallorca”

1975, el bisbe de Mallorca publicava una nova Carta Pastoral,¹³¹ on insistia en la labor de Càritas, la seva funció particular en el conjunt de la Diòcesi, i donava a conèixer les principals accions i inversions de Càritas durant el 1975. El context nadalenc té un component emocional potent, esdevé un moment singular per a fer pedagogia d'allò que significa l'existència d'un col·lectiu significatiu de persones i famílies amb dificultats per pagar el lloguer de ca seva, que passen fred, que no tenen feina, que viuen lluny de les seves famílies o que estan malalts. Per això, el bisbe recordava l'obligació de compartir, "por eso os pido, en nombre de Jesús en quien creemos, que separéis una parte de lo vuestro a favor de quienes sufren la pobreza", i per això insistia que Càritas era la garantia i l'instrument de confiança perquè els ajuts arribassin on realment havien d'arribar. Recomanava un compromís permanent amb Càritas amb una aportació fixa, en qualitat de soci, amb la finalitat de poder plantar cara als projectes promoguts des de Càritas, que bàsicament es destinaven als tres centres d'acollida d'immigrants, les sis escoles infantils, el Secretariat Gitano, les ajudes puntuals a necessitats conjunturals que se sol·licitaven a Càritas.¹³² Gairebé la meitat del pressupost de Càritas es destinava a ajudes puntuals, a casos extrems que apareixien com a conseqüència de la crisi econòmica i per això Càritas necessitava disposar d'ingressos estables i fixos. Recordem, per altra banda, que Càritas s'autofinançava absolutament, i no disposava més que de donatius de particulars i del suport de l'administració diocesana:

"La crisis económica nos obliga a mayor generosidad.
Os pido vuestra ayuda, sabedor de que lo mejor sería que nadie

¹³¹ Del Sr. Obispo. Carta con motivo de las fiestas de Navidad. Palma de Mallorca 29 noviembre de 1975, BOBM CXVI, 1976, pàg. 1-3.

¹³² Los principales capítulos de gastos fijos en el último año han sido los siguientes:

– tres centros de acogida para inmigrantes	1.700.000 ptas
– seis guarderías infantiles en zonas de mayor necesidad	1.499.637 "
– Secretariado Gitano	900.000 "
– Atención a casos extremos (cantidad que en estos tiempos de crisis tiende a aumentar constantemente)	3.000.000 "
– Gastos generales de propaganda, material de oficina, etc.	233.213 "
– Nóminas y seguros de las diez personas que Cáritas tiene contratadas para atender sus servicios	1.185.138 "

la necesitara. Pero consciente también de que la realidad es que muchos hermanos nuestros viven en situaciones tan precarias que claman dramáticamente ante nuestras conciencias de cristianos. Y no podemos desoir sus voces, porque sería tanto como desoir la voz del mismo Jesús que se ha identificado con los más pobres y abandonados.

Es posible que alguien piense en disminuir su aportación a Cáritas este año en razón del momento de apreturas económicas que vivimos. Consideremos lo tristemente engañoso de esta posición. Precisamente en este tiempo de dificultades, las economías más débiles son las que más se resienten. Y quienes vivían hasta ahora estrechamente, en muchos casos, han descendido a situaciones de urgente necesidad. No carguemos más angustias sobre sus vidas, ni más culpas sobre nuestras conciencias, negándoles la ayuda que como hermanos les debemos.”

La crònica de la diòcesi de Mallorca pels volts de 1975 i 1976 és cada cop més rica en matisos, tant en relació amb els fets com en tot allò que afectava la reflexió i la conscienciació social. El gener de 1976, Teodor Úbeda publicava una carta amb motiu de la campanya contra la fam¹³³ i poc després l'oficina d'informació del Bisbat presentava l'Avantprojecte d'una Setmana de Pastoral Urbana per a la ciutat de Palma que, en el punt sisè apuntava: “Defensa i promoció dels drets humans (nova mentalitat de Càritas, sensibilització davant els problemes laborals, socials, polítics i futur d'una Comissió Diocesana de Justícia i Pau).”¹³⁴ El desembre de 1975, el Grup de Drets Humans, de la Parròquia de l'Encarnació,

“hace público un telegrama dirigido al Sr. Ministro de Justicia en el que afirma ‘adhesión documento Asamblea Episcopal Española sobre Iglesia ante momento actual y, consecuentemente, como adecuado final Año Santo Reconciliación y comienzo Año Nuevo, auténtica convivencia todos españoles solicitar V.E. proponga Gobierno siguientes peticiones: amnistía presos políticos,

¹³³ Carta del Obispo con motivo de la campaña contra el hambre, BOBM CXVI, 1976, pàg. 4-6.

¹³⁴ BOBM CXVI, 1976, pàg. 35-36.

autorización retorno todos exiliados políticos, pleno reconocimiento y garantía derechos humanos, especialmente libertad de expresión, reunión, asociación, manifestación, restauración unidad jurisdiccional, establecimiento cauces auténtica participación diversos pueblos integrantes país. Esperando colaboración V.E. salúdele respetuosamente Grupo Derechos Humanos.”¹³⁵

El nou paper de Càritas durant la transició política (1975-1978)

Càritas, llavors, havia esdevingut el tronc d'un projecte social que creixia i es comprometia cada cop més en el terreny de la justícia i en el de les problemàtiques laborals, sindicals i de formació dels treballadors. Càritas era, sobretot, aixopluc d'entitats, moviments, projectes i iniciatives que no tenien autonomia jurídica i necessitaven cobertura (gitanos i esplai són algunes d'aquestes entitats). Tot això es mantingué, primer fins a la creació de la Delegació d'Acció Social, i segon, fins que la legislació democràtica generà espais de llibertat cívica suficients per a molts d'aquests col·lectius. Al voltant de Càritas s'hi observen diversos col·lectius que tenen en comú una militància inqüestionable pels drets socials i polítics. Hi havia entitats diverses com ara l'Escola de Formació Mar-6, com hem vist, diversos col·lectius de capellans compromesos amb el canvi, però també religiosos i religioses, i altres col·lectius. L'octubre de 1975, un grup de set religioses de diverses congregacions que treballaven a Mallorca en el camp de l'hotelleria convocaren unes jornades (17 al 19 d'octubre), per compartir la seva experiència amb altres religioses.¹³⁶ Els grups de cristians que es reunien per aprofundir en temes socials eren cada cop més nombrosos, i es vivia una conjuntura d'ampliació permanent de presències i iniciatives en espais fronterers. Vegem un exemple que expressa el paisatge d'aquella conjuntura. El desembre de 1975, un grup de 38 persones de les parròquies de l'Arenal, Can Pastilla, Las Maravillas i el Pil·larí, acompanyats d'alguns membres del Centre

¹³⁵ Crónica de la Diócesis, BOBM CXVI, 1976, pàg. 24.

¹³⁶ Crónica Diocesana: BOBM CXVI, 1976, pàg. 82.

d'Acolliment de Càritas Diocesana, de l'Arenal, es reuniren en el convent de les Germanes de la Caritat de l'Arenal. L'encontre era valorat com a rellevant pels cronistes del Butlletí del Bisbat, indubtablement perquè aquest tipus d'aportacions sintonitzaven amb el sentir comú de la Cúria Diocesana:

“Coordinó la reunión el Vicario episcopal de la Zona II, quien después de señalar la finalidad de este tipo de encuentros de sector, explicó el primer y tercer objetivo pastoral preferente de la Iglesia de Mallorca.

El arcipreste D. Gaspar Aguiló, coordinó un diálogo abierto sobre una posible planificación conjunta de un trabajo social y asistencial de la Iglesia en aquel sector. Se vio la urgente necesidad de crear una Càritas Interparroquial. En la próxima reunión conjunta, día 30 de enero, se presentará el proyecto definitivo de esta futura Càritas Sectorial.”¹³⁷

Vegem, encara, un altre detall del Butlletí del Bisbat, en aquest cas referit a la militància sindical:

“Octubre, 1975, 21: “D. Francisco Obrador Moratinos, obrero-sacerdote, resulta elegido, con 55 votos, Presidente de la Unión de Trabajadores y Técnicos del Sindicato de Hostelería. Su contrincante, D. Andrés Pizá, contabilizó 28 votos. El Sr. Obrador Moratinos, desde el año 1969, fecha de su ordenación presbiteral, y ya antes como diácono, y con sucesivas aprobaciones de los Obispos D. Rafael Álvarez y D. Teodoro Úbeda, ha estado presente en el mundo del trabajo hotelero, desarrollando un intenso servicio de ayuda a los inmigrantes. El Obispo D. Teodoro recibió a D. Francisco Obrador y le animó a continuar en su inserción laboral.”¹³⁸

Aquell octubre mateix de 1975, setanta responsables de campaments i Colònies d'Estiu es reuniren a la Casa de l'Església per estudiar el decret de la Presidència del Govern central que

¹³⁷ Crónica de la Diócesis, BOBM CXVI, 1976, pàg. 101.

¹³⁸ Crónica de la Diócesis, BOBM CXVI, 1976, pàg. 87. Sobre aquesta temàtica vegeu: SANS, Joan, *Història*, o.c.; TERRON, C.; FULLANA, P., *Can Tàpera*, o.c.

regulava les activitats de temps lliure. Com a conseqüència de l'obertura del règim en aquest sentit, s'acordà la creació d'una Escola de Monitors de l'Església, per a colònies, campaments d'estiu i centres d'esplai.¹³⁹ Només alguns dies després, es constituí la Junta Coordinadora de l'Escola d'Esplai de l'Església, que funcionaria com una secció de Càritas, l'objectiu de la qual era proporcionar la titulació oficial als monitors de colònies. En una altra direcció, l'Escola d'Assistents Socials, iniciava el curs 1975-76 amb un nou pla d'estudis, amb ampliació de professors i un increment notable de matrícula.

Càritas mostrava la cara més atractiva i més moderna des de la seva fundació, precisament perquè treballava en primera línia, en la frontera on es gestava un model de societat que era a punt de viure en llibertat i amb capacitat per poder recuperar un seguit de drets que li havien estat negats. En el marc d'aquests grans objectius, Càritas continuava batallant pels més pobres i pels sectors més desfavorits, en una conjuntura de crisi econòmica rellevant que havia afectat, des de 1973, el turisme i la construcció, socialment activa sobre aquells sectors de la classe obrera amb menys recursos, en molts de casos ciutadans immigrants d'altres zones geogràfiques de l'Estat. Per plantar cara amb èxit a aquesta situació, Càritas implementava la campanya de socis, seguia distribuint la *Hoja de Caridad* –que aquell 1975 havia resolt onze casos per un valor de 38.480 pessetes i dues cadires amb rodes, i el 1976 havia mediat en nous casos amb un total de 42.900 pessetes, la majoria com a conseqüència de la manca de feina, ajudes per pagar deutes a botigues o per evitar desnonaments. També aquell any, la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de les Balears havia entregat a Càritas un milió i mig de pessetes per pal·liar el problema de l'atur a Mallorca.

Pere Ballester, director de Càritas entre 1982 i 1999, oferia una versió del que s'entenia que havia estat l'evolució de Càritas durant la Transició, i fins i tot abans entre 1974 i 1976. Interpretava

¹³⁹ Crònica de la Diócesis, BOBM CXVI, 1976, pàg. 83.

que els principals èxits de Càritas havien estat per una part l'acció educadora a favor de la solidaritat, la consciència crítica i l'esperit comunitari a la llum de l'Evangeli; per altra el pas de l'anàlisi a la denúncia i l'acció davant la pobresa, la injustícia, la marginació i la violació dels drets humans; i finalment el suport que a partir de 1976 Càritas havia rebut a nivell comunitari, per part de comunitats cristianes de base, associacions de veïnats, associacions de pares, i els grups de joves entre d'altres.¹⁴⁰

Càritas mantenia el servei de transeünts, que acollia sobretot aquells que es trobaven sense habitatge i sense feina. Durant els mesos d'octubre a desembre de 1975, es van atendre 1.066 persones, s'havien pagat 111 bitllets de vaixell perquè poguessin tornar a casa seva, s'havien pagat 135 nits de pensió i 1.327 talons de menjador en el Patronat Obrer de Sant Josep, a Palma.¹⁴¹

Com era ja habitual, el Dijous Sant se celebrava el Dia de l'Amor Fraternal¹⁴² i la festivitat del Corpus, el Dia Nacional de Caritat, que el 1976 es commemorà amb el lema "Estimar és compartir".¹⁴³ La carta del bisbe Teodor persuadia els creients de col·laborar amb Càritas en un moment particularment delicat i difícil per a les famílies més humils, afectades per l'atur i el retard de l'inici de la temporada turística.

"Cáritas ha tenido que hacer frente este año a graves y perentorias necesidades derivadas del paro y del retraso en el inicio de la temporada de trabajo; necesidades que todavía está tratando de cubrir en parte en los actuales momentos. Y que han producido un déficit de 841.944 ptas en su ejercicio económico, con la siguiente disminución de prestaciones ordinarias que necesariamente ha de atender.

¹⁴⁰ BALLESTER, Pere, "Caritas", *Arran* 4, abril de 1985, pàg.15-16.

¹⁴¹ *Ibid.*, pàg. 107. Sobre el menjador social del Patronat Obrer, vegeu FULLANA, Pere; SALAS, Antoni, *Cent anys*, o.c., pàg. 186-189.

¹⁴² Jueves Santo. Día del Amor Fraternal, Palma de Mallorca, 13 de abril de 1976. Teodoro Ubeda, BOBM CXVI, 1976, pàg. 120-121.

¹⁴³ Del Sr. Obispo. Carta con motivo del "Día Nacional de Caridad". Amar es compartir, Palma 18 de mayo de 1976. Teodoro Ubeda, BOBM CXVI, 1976, pàg. 173-175.

A cuantos queráis contribuir con mayor eficacia a la atención de nuestros hermanos necesitados, os ruego que suscribáis una cuota de colaboración habitual con Cáritas. Lo que podáis según vuestras disponibilidades. Éste es el mejor medio de ejercer comunitariamente la comunicación de nuestros bienes materiales con los hermanos, ya que así no sólo se atienden las necesidades urgentes sino que además, se potencian las obras de promoción humana de Cáritas por las que se intentan atacar las causas que provocan las situaciones de necesidad. Ojalá muchas familias cristianas de nuestra Diócesis se plantearan la urgencia de contar en su presupuesto con esta partida habitual de colaboración con Cáritas.”

Recordem que havia estat en aquell context que l'antic Col·legi de la Sapiència, de Palma, havia estat destinat a acolliment per respondre a les situacions d'emergència provocades per l'atur. Era l'inici d'una lluita de llarg recorregut que prenia forma al voltant d'una institució solidària que, des de 1976, ha anat formatant altres realitats complementàries com Can Gazà, Puig dels Bous, Grups de Laboreràpia, Hospital de Nit o Son Ribes.¹⁴⁴ El Col·lectiu La Sapiència, liderat per Jaume Santandreu, apareixia com una nova opció respecte de Càritas, que llavors dirigia mossèn Josep Roig Ferrer i el teixit d'obra social relacionada amb el sector d'hoteleria i les classes populars urbanes.

Mossèn Josep Roig Ferrer, que dirigí Càritas Diocesana de 1972 a 1977, hagué de plantar cara, en aquest context de canvi, a crítiques i punts de vista que qüestionaven profundament el model de compromís que mantenia Càritas. La conjuntura de transició política i el compromís social i polític de sectors cristians que havien optat pel compromís temporal no era ben rebut per col·lectius conservadors i de mentalitat social tradicional. En alguna ocasió fins i tot va ser qüestionat el mateix director i la crítica apareixia als mitjans de comunicació locals, també com a conseqüència que l'Església ja no estava protegida per un règim nacionalcatòlic.

¹⁴⁴ PÉREZ ALZINA, Gabriel, “L'acció...”, o.c., pàg. 145.

Aquest clima afavoria encara més el desig de Càritas de ser una entitat transparent i oberta, i per això no escatimava esforços per informar amb detall de l'estat de la seva administració, com succeïa en una nota publicada al diari *Última Hora*:

“1º La administración de Cáritas Diocesana ha sido en todo momento exacta y minuciosa, y anualmente, con motivo del Día Nacional de Caridad, se ha publicado el balance completo de todas sus actividades, entre las que destacan: el Centro de Integración Social, l'Escola d'Esplai, las Guarderías, diversas obras de promoción social, asistencia a transeúntes y residencias para los mismos, “Acolliments”, Secretariado Gitano, Roper, etc.

2º Cáritas Diocesana ha procurado siempre seguir las nuevas directrices de Cáritas Nacional, creando obras encaminadas a la promoción humano-social, sin olvidar su labor benéfico-asistencial que siempre resulta necesaria.

3º Tanto el Delegado como el Director de Cáritas, a la hora de tomar decisiones importantes, han estado siempre en contacto con el Obispo o con el Vicario Episcopal para asuntos sociales.

4º D. José Roig Ferrer, desde hace cinco años Director de Cáritas, el primero de este mes pasó a ocupar también el cargo de Delegado, lo que demuestra que goza de nuestra confianza.

5º A partir del primero de febrero de este año, Cáritas ha reestructurado su Consejo Diocesano, y D. Pedro Calleja Balaguer, seglar, licenciado en ciencias económicas, ha sido nombrado por el obispo de la Diócesis, Coordinador de dicho Consejo, que viene a ser un casi Director de dicha institución.

6º Este Consejo Diocesano se reunirá periódicamente para tomar acuerdos y decisiones de una forma colegiada respecto a cada una de las secciones de Cáritas.

7º Esta nueva reestructuración de Cáritas Diocesana obedece a la necesidad de dar una mayor eficacia y agilidad que redunde en un mejor servicio a las Cáritas parroquiales e interparroquiales y a toda la comunidad diocesana.”¹⁴⁵

¹⁴⁵ Nota del Obispo de Mallorca y su Consejo Episcopal sobre Cáritas Diocesana, Palma de Mallorca, 24 febrero 1977. BOBM CXVII, 1977, pàg. 35.

La marginació ocupava gran part del discurs social de la diòcesi i segurament gran part dels esforços i programes específics de Càritas. En aquell context, monsenyor Teodor Úbeda nomenà el 1977 un nou coordinador de Càritas, Pere Calleja Balaguer, seglar, economista i empresari. Explicà el seu punt de vista sobre Càritas a l'Assamblea de Religioses de Mallorca i plantejà camins nous de present per a les religioses en aquest sector que Càritas Diocesana prioritzava.¹⁴⁶ D'aquella trobada emergiren diverses col·laboracions de les religioses.¹⁴⁷ Diverses comunitats es comprometeren a col·laborar amb aliments i ajuts a la Sapiència, i acordaren tenir com a local de recepció la residència de les religioses Missioneres dels Sagrats Cors, del carrer de Montis-ion, de Palma. Monsenyor Teodor Úbeda també dedicava la carta del Dia Nacional de Caritat, de 1977, al drama de la marginació, en aquest cas amb el lema "Alguien espera tu ayuda". El bisbe Teodor dedicava la primera part del document a analitzar i reflexionar sobre el paisatge de desesperació, frustració i patiment de tots aquells que esperen una ajuda, un gest de solidaritat, una oportunitat per aixecar-se novament i poder resoldre part dels seus problemes. Com se suposa, aquest era l'objectiu de Càritas amb la contribució d'una multitud anònima disposada a col·laborar. Aquesta suma d'ajudes era una convidada a personalitzar qui espera i com hauria de ser aquesta ajuda, "cuando hablamos de los 'necesitados', los 'marginados', los 'pobres' sin más, siempre corremos el riesgo de caer en el engaño de dar unas monedas para tranquilizar nuestra conciencia, mientras vivimos nuestra vida cómoda y nunca inquietada por la multitud desconocida de los que sufren porque nunca nos acercamos a ellos". Per evitar errors era imprescindible, segons el bisbe, conèixer les causes que produeixen la marginació, apuntar les responsabilitats i eliminar aquelles deficiències estructurals que perpetuen aquest tipus de deterioraments socials. Partia de la certesa, el bisbe Úbeda, de l'existència d'injustícia, amb estructures egoistes i inhumanes, amb un món que redueix

¹⁴⁶ Invitación a la III Asamblea Diocesana de Religiosas (15 y 22 de mayo 1977), BOBM CXVII, 1977, pàg. 62.

¹⁴⁷ Vicaria Episcopal para la vida religiosa, BOBM CXVII, 1977, pàg. 93.

el seu espai per als més dèbils, per als que s'equivoquen, per als delinqüents i els derrotats en general. Davant una fotografia d'aquestes característiques, Teodor Úbeda demanava valentia per no ser còmplices d'aquesta realitat, i per no ser-ho calia "lo primero acercarnos a ellos: conocerlos y comprenderlos; darles nuestra acogida y nuestra amistad; luchar decididamente por su recuperación, por su inserción digna en la sociedad, compartiendo cuanto tenemos con ellos y creando instituciones válidas para ayudarles a reencontrarse a si mismos. Quisiera, cristianos y todos los hombres de buena voluntad de Mallorca, que se recogieran muchos millones en este día del Corpus, para que Cáritas pudiera hacer mucho más por tantas gentes que esperan nuestra ayuda".

Novament, el 1978, amb motiu del Dia Nacional de Càritas, el bisbe Teodor Úbeda tornava novament amb el tema de la marginació, amb una carta titulada "Marginados: 'Los que nos importan'"¹⁴⁸. En aquest document, el bisbe de Mallorca presentava de forma clara el panorama sociològic de les pobreses a l'Estat Espanyol,¹⁴⁹ com un despertador de la consciència dels cristians, anestesiats davant la marginació, instal·lats en una realitat acomodada, endurits en l'abundància, justificant que tothom que vol viu o té oportunitat de viure bé, tancats en una realitat individual i còmoda, una vida que es va eixugant de sensibilitat i que es refugia en un argumentari de rutina que descriu la realitat com que no té remei, que tot és una conseqüència de la crisi, ningú no hi pot fer res, que ho solucioni l'administració, legalment les coses no tenen solució. Càritas, ha de donar una resposta responsable i eficient davant el drama de molta gent:

"Pero Cáritas no es (no debe ser, al menos) una institución, una oficina, unas pocas personas. Cáritas debemos ser todos

¹⁴⁸ BOBM CXVIII, 1978, pàg. 98-99.

¹⁴⁹ "Un grito poderoso de multitudes, porque sus voces se cuentan por millones. En España existen: 1.000.000 de parados; 1.350.000 de minusválidos; 35.000 indigentes; 10.000 presos; 350.000 subnormales; 408.000 enfermos mentales; 3.500.000 ancianos; 2.500.000 alcohólicos; 300.000 gitanos; 994.000 emigrantes; 1.247.000 niños solos. Y un número creciente, todavía no determinado fiablemente, de drogadictos." *Ibíd.*, pàg. 98.

los cristianos. La institución, la oficina, las personas que en ella trabajan han de ser el altavoz de las necesidades de quienes sufren, que nos recuerde constantemente ese sufrimiento; el instrumento técnico que nos ayude a descubrir las causas de ese sufrimiento para erradicarlas; el medio a través del cual se haga realidad el amor hecho obras de los cristianos y su eficaz intercomunicación de bienes, para acabar con ese sufrimiento.

Por eso, la respuesta al grito de angustia y de muerte de los marginados nos corresponde darla a todos nosotros los cristianos, y a todos los hombres de buena voluntad.

Una respuesta que ha de ser antes que nada, conciencia viva de la realidad sangrante de la marginación. Y también comprensión profunda de su compleja problemática. Y presión eficaz para que el Estado y la Administración la aporte en todo lo que le corresponde. Y colaboración personal y aportación económica generosa.

En el día del Cuerpo del Señor, urgidos por el deber de vivir como hermanos porque juntos comemos y veneramos a Cristo realmente presente en la Eucaristía, os pido a todos, hermanos de la Iglesia de Mallorca, un crudo examen de conciencia que a todos nos haga descubrir la gravedad de nuestro tremendo pecado de omisión ante los marginados. Y un propósito sincero, efectivo y tangible, de enmendarnos.

Cáritas podrá ser, sin duda, un cauce óptimo para canalizar nuestra acción responsable a favor de los marginados. Existen otros muchos cauces. Que cada uno se deje llevar por su conciencia. Lo importante es que, en adelante, los marginados no sean más para nosotros 'los que no importan'. Sino los que más nos importan y preocupan."

Aquell any, el Col·lectiu La Sapiència obrí la comunitat terapèutica de Can Gazà, al Secar de la Real.¹⁵⁰ Naixia també la Federació de Grups d'Esplai de Mallorca, com a filial de Càritas, amb 10 grups. La federació organitzà la primera Diada, amb 700 participants. El 1979, la Diòcesi de Mallorca comptava sis delegacions, entre les quals figurava la nova d'Acció Social, en la qual estava integrada Càritas. La Delegació Diocesana d'Acció Social coordinava Càritas,

¹⁵⁰ PÉREZ ALZINA, Gabriel, "L'acció...", o.c., pàg. 145-146.

La Sapiència, OBINSO, Turisme, Secretariat Gitano, Escola d'Esplai i l'Escola d'Assistents Socials.¹⁵¹ Bartomeu Bennàssar va ser el primer delegat i coordinà l'esmentada Delegació durant cinc anys, fins a 1984. El primer avantprojecte de reorganització de la Cúria i dels serveis diocesans s'havia preparat el setembre de 1978 a unes jornades a Santa Lluïa i es presentà a l'XI Reunió del Consell Presbiteral de Mallorca, el primer de febrer de 1979. Durant aquest any continuà el debat, fomentat des del Butlletí del Bisbat i per ventura no tan ben vist des del Consell Diocesà de Càritas, on mossèn Josep Roig continuava com a delegat. Finalment, es constituí la Delegació Diocesana d'Acció Social i els nomenaments se signaren la darrera setmana de desembre de 1979.

L'atur s'havia convertit en un dels temes més inquietants i que més afectava els sectors més fràgils de la societat. A aquest tema dedicava el bisbe Teodor Úbeda la carta "El Paro, un reto a nuestras conciencias".¹⁵² L'atur es considerava, el 1979, el principal problema social i la causa de l'empobriment dels més fràgils. Entenia, el bisbe, que la funció de l'Església era ser consciència crítica en la societat, recordar als cristians i ciutadans els deures de solidaritat i la responsabilitat cívica. La responsabilitat pertanyia als partits polítics, l'administració pública, els sindicats i la patronal, en una conjuntura d'una certa esperança en la classe política i en el teixit social que prenia les regnes de les administracions democràtiques. El bisbe Teodor recordava que la preocupació de l'atur havia estat un dels temes prioritaris durant els darrers anys i recordava, "la larga, paciente y difícilísima labor que un grupo de cristianos realiza desde hace años en el antiguo Colegio de la Sapiencia, atendiendo directamente a los grupos de parados más marginados y recordando a la opinión pública su desesperada situación. Y la ayuda prestada a este grupo por tantas personas creyentes y no creyentes y por tantas instituciones eclesiales o civiles. Las dos Cajas de Ahorros, 'Sa Nostra' y 'La Caixa' han contribuido con cantidades muy importantes. Y gracias a la subvención económica

¹⁵¹ BOBM CXIX, 1979, pàg. 22-23

¹⁵² ÚBEDA, Teodor, "El Paro, un reto a nuestras conciencias", BOBM CXIX, 1979, pàg. 51-52.

de la Diputación Provincial, los acogidos en la Sapiencia hacen sus tres comidas en el comedor del Patronato, desde el pasado mes de octubre.

Es necesario recordar también que Cáritas Diocesana, con la colaboración de las Comunidades Parroquiales, de otras instituciones y de muchos particulares, intenta cubrir otro campo de necesidades: el de las familias de los parados y el de los transeúntes ocasionales. Y lo mismo hacen muchas Parroquias, Comunidades Religiosas, etc.

[...]. Aparte todo lo que puedan suponer las acciones para paliar los efectos del paro y mirando sobre todo al esfuerzo para crear nuevos puestos de trabajo, yo quiero hacer hoy una llamada muy concreta a cuatro grupos de personas:

A los responsables de la Administración Pública y a los Partidos Políticos.- Para que tengan como objetivo verdaderamente prioritario en sus actuaciones y en sus programas, la lucha decidida e incansable contra el desempleo y busquen, por todos los medios, soluciones efectivas y durables.

A los empresarios y a los inversores de cualquier tipo.- Para que creen nuevos puestos de trabajo, aunque tengan que afrontar graves riesgos y dificultades en su inversión. Es momento de actuar movidos por la solidaridad y el bien común, y no por la seguridad de las ganancias y los intereses personales.

A quienes se benefician de las subvenciones y los seguros de desempleo.- Para que procedan con toda honradez, no utilizando tales ayudas para acumular ganancias.

A los empleadores.- Para que no aprovechen la situación de desempleo para obtener una mano de obra barata, disminuyendo así el número de puestos de trabajo efectivos y dignos.”

Consell Diocesà de Càritas (1979)

El 1979, Antoni Pagès va ser nomenat director de Càritas Mallorca i es constituí el nou Consell Diocesà de Càritas,¹⁵³ els objectius

¹⁵³ Bases Constitutives del Consell Diocesà de Caritas, BOBM CXIX, 1979, pàg. 119-125.

foren publicats al Butlletí del Bisbat i presentats immediatament pel nou director.¹⁵⁴ Es presentava com a nou a Càritas, amb una certa experiència, a partir de la qual oferia una reflexió concreta en dos grans punts:

“I. Més o manco, quan pensam en Càritas, tots identifiquem aquesta institució eclesial com un centre on es poden enviar aquelles persones que tenen necessitats materials. Càritas potser ha estat això, no ho sé cert, però sí que sé cert que ara no és només això, sinó que Càritas és integralment una altra cosa. I si repassam, en una lectura atenta, les conclusions de la Setmana de Pastoral Urbana del 1976, més que redescobrir que l’evangelització dels homes té necessàriament una dimensió social, potser comprendrem per què l’Església ha de tenir en compte la caritat en la mateixa intensitat que el ministeri de la paraula i del culte (P.V.-3). Aquestes conclusions són el producte d’un esforç comunitari i intens, no una invenció de Càritas. Estimulat per les mateixes paraules de Jesús en el seu ‘novum mandatum’, jo diria que la caritat és prioritària a la paraula i al culte.

II. Estam profundament mentalitzats per admetre que quan en l’Església es dóna la trilogia EUCARISTIA-CATEQUESI-CARITAT, en una concurrència harmoniosa, la nostra pastoral es completa, exemplar. Però si ens manca o bé l’EUCARISTIA o bé la CATEQUESI, la pastoral de les nostres comunitats parroquials serà greument disminuïda. En canvi acceptam resignadament el fet que manqui en els grups parroquials la CARITAT, ja que en els esquemes mentals de molts es tracta d’un suplement més, no d’un element essencialment constitutiu d’una [118 / 119] comunitat de germans en la fe. Es una llàstima, però la caritat, per molts, és un objectiu, i aquest fet és revelador d’una realitat; que la caritat i les seves expressions són només tangencials en les nostres comunitats parroquials i encara no han entrat plenament a formar part de la seva pastoral.

¹⁵⁴ Delegació Diocesana de Càritas. Carta als sacerdots i religiosos de Mallorca, BOBM CXIX, 1979, pàg. 118-119.

No puc allargar més, i veig que he d'acabar, però abans us he de dir una cosa que potser sintetitzi tot el que he intentat expressar: Càritas ha passat de ser la dispensadora de prestacions assistencials a promotora de transformació de les estructures socio-político-econòmiques, i que això ho ha de fer passant per les parròquies a través de la seva pastoral, fins que arribem, per imperatius evangèlics, a l'autèntica comunicació cristiana de béns [...].”

Càritas continuava treballant amb l'Escola d'Esplai, i estava integrada en el Consell Regional de Càritas de Catalunya i Balears, que presidia monsenyor Antoni Deig Clotet, bisbe de Menorca. Aquest Consell es reuní a Mallorca els dies 4 i 5 de maig de 1979.¹⁵⁵ Coincidint amb el Dia Nacional de Caritat, el bisbe Teodor reforçava el protagonisme de Càritas en aquell context d'urgències i de compromís progressiu de l'Església diocesana amb els sectors més desfavorits.¹⁵⁶ Reclamava als cristians realisme i actitud evangèlica (“que nuestro amor no sea de palabras, sino de obras y de verdad”), un amor que s'ha de concretar en obres i serveis. Des d'aquesta perspectiva oferia una definició de Càritas i descrivia el seu projecte social:

“Càritas es nuestra misma Iglesia tratando de ser cada vez más comunidad efectiva del amor que Jesús nos exige.

– Es el cauce por el que discurre la acción comunitaria del amor cristiano.

– Es el instrumento que pretende hacer descubrir, estimular, concretar y hacer crecer cada vez más el sentido comunitario, participativo y comunicativo al interior de nuestros grupos y entre todos ellos.

– Es el medio por el cual nuestras personales (o grupales) acciones concretas de amor a los demás se suman, se complementan, se condicionan y adquieren el máximo de eficacia.

– Es el espacio libre, para la reflexión, el diálogo y la acción, donde puedan cuantos quieran vivir y manifestar al mundo la solidaridad con los hermanos y el deseo apasionado de construir

¹⁵⁵ BOBM CXIX, 1979, pàg. 171.

¹⁵⁶ ÚBEDA, Teodor, “Amor de todos a los hermanos”, BOBM CXIX, 1979, pàg.185-188.

un mundo más justo y más humano, en el que el amor sea el primero y el fundamental de los valores.

– Es la concreción de nuestro compromiso cristiano (personal y comunitario) con la realidad del hombre y del mundo de nuestros días; con todas sus necesidades, sus enfermedades, sus angustias, sus miedos y sus muertes.

– Es el ‘signo’ que quiere hacer visible e inteligible a todos los hombres la manera de querer a Jesús hecha presente en los hombres y mujeres y en las comunidades de la Iglesia.

Todo esto es Cáritas. O, al menos, todo eso pretende ser. Tal ‘utopía’ tenemos ante los ojos quienes queremos aportar nuestro pequeño grano de arena a la construcción de la dimensión del amor en nuestra Iglesia.

Para concebir Cáritas así (que es la manera correcta de concebirla) nos lleva a una serie de precisiones que yo quiero subrayar hoy.

1º Cáritas no es una simple asociación benéfica o asistencial. Cáritas hace beneficencia o asistencia, cuando es imprescindible y porque debe hacerlo cuando lo exige el bien de los hermanos. Pero sus miras son mucho más altas: Pretende que no sea necesaria la beneficencia o la asistencia, porque el mundo sea más justo y nuestras comunidades cristianas sean más vivas.

2º Cáritas, por tanto, quiere centrar lo más cualitativo y lo más vigoroso de su acción, en descubrir y eliminar las causas (personales, sociales y estructurales) de la necesidad, la pobreza y la marginación.

3º Cáritas no es una organización de voluntarios que han sentido la vocación de ‘hacer el bien’ a sus hermanos. Una organización cuyos méritos reconocemos, cuyos defectos criticamos y a la que quizá apoyamos con alguna contribución económica. Pero a la que consideramos externa (quizás ajena) a nosotros.

No, Cáritas somos –o debemos ser– todos los cristianos. Es una cosa de todos nosotros. Es una acción expresiva y significativa de toda nuestra Iglesia. Nos incumbe y nos compromete a todos.

4º Por ello, cualquier cristiano, grupo, comunidad, parroquia, institución o asociación, que se desentienda de Cáritas, debe ser consciente de que está desentendiéndose de la Iglesia concreta

de Mallorca, en la cual, para nosotros, se hace presente, actúa y opera la Iglesia salvadora de Jesús.

5º Por ello también, en Cáritas debemos ‘hacernos presentes’ todos, individuos y comunidades: Aportando nuestra inquietud, nuestras sugerencias, nuestras críticas, nuestro trabajo, nuestra comprensión, toda nuestra capacidad de crear y de querer. Aportando también nuestra colaboración económica. Y recibiendo, escuchando y acogiendo cálidamente cuanto nos llegue de Cáritas: invitaciones a la reflexión, al examen y a la enmienda de nuestras vidas; indicaciones sobre las causas de los males que afligen a nuestros hermanos; llamadas a la conversión personal y comunitaria; urgencias de compartir nuestra vida y nuestros bienes con los demás y de vivir la auténtica dimensión comunitaria de la Iglesia en el amor.

6º Cáritas quiere presentar al mundo el rostro del amor que vivimos los cristianos. Pretende ser el gran signo, el más vigoroso gesto de presencia de la Iglesia salvadora en nuestro mundo. ¿Hemos calibrado bien la responsabilidad de colaboración que esto comporta? Y, sobre todo, ¿hemos considerado atentamente, cómo cada uno de nuestros grupos y comunidades viene obligado a manifestar su comunión eclesial en la actualización de ese ‘ser signo’ él mismo y estrechamente unido a los demás que con él forman la misma Iglesia?”¹⁵⁷

L’octubre de 1979, es completava la reestructuració de Càritas Diocesana, adaptant-se a les bases constitutives del Consell Diocesà de Càritas, amb un seguit de nomenaments, per una banda els serveis administratius i per altra els serveis socials. Els dotze integrants d’aquests serveis se sumaven al Consell Diocesà de Càritas:¹⁵⁸

a) SERVEIS ADMINISTRATIUS

Oficina, caixa i arxiu (Antoni Homar i Ensenyat).¹⁵⁹

¹⁵⁷ *Ibíd.*, 186-188.

¹⁵⁸ Delegació Diocesana de Càritas. Nomenaments. Ciutat de Mallorca, 1 d’octubre de 1979, Antoni Pagès, BOBM CXIX, 1979, pàg. 273-274.

¹⁵⁹ “En recordança. Don Toni Homar se’ns ha mort. Als seus 70 anys”... (*Arran* 9, setembre 1985, pàg.2); Bartomeu SUAU MAYOL, “Complidor exemplar del seu deure. Don Toni Homar Ensenyat” (*ibíd.* pàg. 4-5).

Administració (Joan Orell i Oliver)
Informació i orientació (Mª Magdalena Bauzà i Pizà)
Propaganda i Campanyes (Eduard Subirà i Blasi)
Serveis auxiliars (Joan Fullana i Pocoví)

b) SERVEIS SOCIALS

Càritas parroquials, interparroquials i interconfessionals (Maria Salleras i Juan)
Marginació i transeünts (Mª Agnès Vich i Cañellas)
Problemàtica general de la dona (Bàrbara Gamundí Ferrer).
Joventut (Antoni Colomar Marí)
Migració (Maria Salleras – Bàrbara Gamundí)
Secretariat Gitano (Ramon Serra – Vicenç Sangenaro)
Centre d'acolliment de transeünts (Germà Salvador Baigual, de la Congregació de Sant Joan de Déu).

Recordem que el 1979 es van convocar les primeres eleccions municipals de la democràcia i les preautonòmiques. Aquell 1979 desapareixia la Diputació Provincial de les Balears i es creava el Consell Interinsular, que havia de projectar l'arquitectura de la futura autonomia. Fins llavors la Diputació havia tingut les competències en matèria social, i va ser en aquest context que cedí el Puig dels Bous al Col·lectiu La Sapiència per a una comunitat terapèutica per a vells prematurs, marginats socials profunds.¹⁶⁰ El mateix Gabriel Pérez descrivia els anys del final de la dècada dels setanta com “aquests anys sovintegen les setmanes, jornades i cursets sobre la justícia i la caritat. També s'inicia l'edició del Butlletí de Premsa de la Delegació d'Acció Social oferint opinions i materials que troben ressò en els mitjans de comunicació. Més tard 'Arran' intentarà seguir en aquesta línia”.¹⁶¹

Ja el 1980, OBINSO obrí l'alberg per a joves Oscar Romero, a l'antic convent de les Germanes de la Caritat del Terreno, amb vint-i-cinc places per a joves menors de 25 anys; el bisbe Teodor

¹⁶⁰ PÉREZ ALZINA, Gabriel, “L'acció...”, o.c., pàg. 146.

¹⁶¹ *Ibíd.*

Úbeda erigia Justícia i Pau, i La Sapiència organitzava els grups de laborteràpia per a marginats i gent necessitada.¹⁶² Des del començament de 1980, quan la Delegació Diocesana d'Acció Social ja estava operativa, ben aviat es dinamitzaren les diverses entitats que s'hi integraven, sobretot amb la creació del Secretariat Diocesà de Justícia i Pau (27 de març de 1980) i el Grup d'Atenció als Minusvàlids (17 de juny de 1980), entre d'altres.¹⁶³

Poc després, ja el 1981, es creen les primeres propostes destinades a dones amb problemes. Concretament, Càritas obrí el centre Tramuntana, un pis d'acollida amb capacitat per a vuit dones amb problemes. Aquell mateix any, La Sapiència deixava l'antic col·legi major de la plaça de Sant Jeroni de Palma i passava a la Casa de la Misericòrdia, on organitzà una presala, sala general, infermeria i consultes externes, unes prestacions conegudes com a Hospital de Nit.¹⁶⁴ Les Germanes Trinitàries cediren l'antic convent de Can Pere Antoni com a alberg de transeünts. I aquell mateix any també naixia el Grup Cristià d'Objectors de Consciència.¹⁶⁵

El paisatge institucional públic s'estava transformant molt lentament, però ja hi havia indicis d'una major implicació en temes socials. També eren temps de dificultat i de desconfiança, precisament perquè la democràcia imaginava una arquitectura secularitzada i no s'acabava de veure el camí de l'entesa entre Càritas i les administracions. Sectors i individus de procedència diversa i identificats amb la democràcia vinculaven l'Església al nacionalcatolicisme i entenien la nova societat espanyola totalment secularitzada. No obstant aquestes dificultats inicials, les iniciatives socials relacionades amb la Delegació Diocesana d'Acció Social continuaven creixent, com ara la creació de l'Escola de Formació Social, el 1982, destinada a forjar professionals destinats a atendre famílies o persones que necessitassin una ajuda domiciliària. El

¹⁶² *Ibíd.*, pàg. 146-147.

¹⁶³ Vegeu Organigrama de la Delegació Diocesana d'Acció Social, a BOBM CXX (1980), 494-497.

¹⁶⁴ "Des d'aquell 22 / desembre / 1981: Tres anys de l'Hospital de Nit". (Equip de l'Hospital de Nit), *Arran* 1, gener de 1985, pàg. 12

¹⁶⁵ PÉREZ ALZINA, Gabriel, *ibíd.*, pàg. 147.

seu objectiu era capacitar tècnicament i humana els treballadors familiars i oferir-los a les institucions públiques i privades per als seus programes d'ajuda a domicili. Per altra banda, amb la democràcia es liberalitzaren els serveis de temps lliure i cresqué el nombre d'entitats federades a l'Esplai de Mallorca, amb la qual cosa tant l'Escola com els Grups d'Esplai deixaren de dependre de la Delegació d'Acció Social.¹⁶⁶

Aquesta conjuntura va ser particularment intensa des del punt de vista social i polític. L'Església diocesana en general i Càritas en particular van viure intensament el pas d'un règim autoritari a un sistema democràtic, tot participant activament en els processos de canvi. Durant uns anys, Càritas va ser l'aixopluc, espai de cobertura d'aquelles iniciatives que no tenien autonomia o capacitat suficient, com l'esplai i altres. Però també va ser un àmbit relacionat amb el canvi que s'estava produint entre les elits de la societat illenca.

Internament, Càritas va fer el trànsit definitiu del paternalisme i l'assistencialisme a la justícia social. Tot i els interrogants que aquest llenguatge produïa a alguns sectors de la jerarquia i del sistema, Càritas comptà amb el suport dels bisbes Monsenyor Álvarez Lara i amb el seu successor monsenyor Teodor Úbeda, que arribà a Mallorca en un moment políticament i socialment intens, però també instants en els quals sectors rellevants del clergat de Mallorca manifestaven el seu desig de compromís temporal.

En aquest context general, Càritas Mallorca va fer un seguit d'apostes socials que van tenir una rellevància inqüestionable, com foren els acolliments per a obrers que es trobaven en precari, programes amb els gitanos, iniciatives en el camp del lleure, habitatges socials, guarderies i, sobretot, es mantingué una actitud atenta davant les urgències i primeres necessitats que generava una societat que també visqué les conseqüències d'una crisi econòmica punyent. Per altra banda, Càritas mantingué una actitud acollidora i de col·laboració amb un seguit d'entitats que tot just s'obrien pas,

¹⁶⁶ *Ibíd.*, pàg. 147-148.

com el Grup de Drets Humans, Justícia i Pau, Mar-6, OBINSO, Col·lectiu La Sapiència i altres. La vitalitat d'aquestes entitats va fer possible la creació, el 1979, de la Delegació Diocesana d'Acció Social. Els darrers anys no havien estat còmodes per a Càritas Mallorca, ni davant els col·lectius eclesials més radicals ni davant els professionals que gestionaven des de l'administració pública.

**4. Càritas: la transició definitiva a l'acció
social en una societat democràtica
(1982-1995)**

Els inicis de l'administració autonòmica i local

El primer de març de 1983 s'aprovà l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, es constituí el Govern Balear i els consells insulars de Mallorca, Menorca i Eivissa-Formentera. En el cas de Mallorca, el Consell assumí les competències socials que des del segle XIX havia tingut la Diputació Provincial.¹⁶⁷ Per altra banda, els ajuntaments – particularment el de Palma– organitzaren els seus serveis socials.¹⁶⁸ La relació entre Càritas i l'administració democràtica ben aviat es concretaria amb convenis de col·laboració, el primer dels quals se signà el 1985, entre la Conselleria de Sanitat i Seguretat Social del Govern Balear i el Bisbat de Mallorca. Era un acord d'assistència social que comprenia programes de formació social, suport a pisos d'acolliment i reinserció, i ajudes immediates. Aquests acords tingueren validesa fins a 1993. “Quan l'Administració va prendre consciència de què l'Acció Social és un dret del ciutadà i es va promulgar la Llei d'Acció Social, Càritas va anar canviant el model de treball social. Ha intentat treballar en coordinació amb l'Administració i descobrint nous espais on es fa necessari un treball bé d'assistència, bé de promoció o de denúncia.”¹⁶⁹ L'existència d'una administració pública moderna i democràtica generà un escenari nou, amb poc espai aparent per a Càritas. Això no obstant, durant aquest període Càritas s'avançaria en alguns

¹⁶⁷ Vegeu *Bases per a la planificació de l'acció social a Mallorca*, Consell Insular de Mallorca, Palma 1989, 5 vol.

¹⁶⁸ S'iniciava un trajecte de llarga durada de transferències i de descentralització dels serveis. Vegeu MASCARÓ, Pere, “El llarg camí cap a la descentralització dels serveis socials”, *Alimara* 44, desembre 1999, pàg. 30-37.

¹⁶⁹ Càritas Mallorca. *Memòria Càritas Diocesana, any 1995*, pàg. 9.

serveis socials i l'administració entenia aquesta manera de treballar i arribava a acords amb l'organització.

Càritas, per la seva banda, es trobava davant reptes nous. Per una part, el nombre de demandes d'ajuda augmentava dia rere dia i els recursos derivats de les campanyes anuals eren insuficients per a gestionar aquella allau de peticions i tots els projectes que s'anaven activant. El mateix 1983, la Delegació Diocesana d'Acció Social promogué la campanya "mil per mil". Una proposta que tenia com a finalitat que mil persones es comprometessin a donar mil pessetes cada mes per poder atendre els pobres. Ja al llarg del primer any 1.108 persones responien a la cridada del Bisbe. Des de llavors, aquesta campanya representa una important garantia per a Càritas. Inicialment, durant el 1984, amb aquesta campanya es feia front sobretot a ajudes dedicades a habitatges de famílies, a pagament de lloguers i a evitar desnonaments, a ajuda per al pis de mares fadrines, per a adquisició de material psicotècnic per al Puig dels Bous i per a ajuda al pis de reinserció social, promoguts pel Col·lectiu La Sapiència.¹⁷⁰ Es vivia una conjuntura que es destacava per la conducta consumista, amb brots d'enriquiment ràpid, però també amb desigualtats clares en tot allò que afectava les rendes, el treball i la capacitat fiscal.

Càritas i la Delegació Diocesana d'Acció Social

La Delegació tenia cura de dinamitzar i coordinar totes aquelles entitats amb vocació social integrades en l'organigrama diocesà. Com hem vist n'hi havia de diverses característiques, com ara el **Col·lectiu La Sapiència** que s'havia traslladat a la Misericòrdia, continuava tenint cura de Can Gazà i tenia cura de l'alberg Can Pere Antoni. El 1983 s'hi sumà un projecte nou, la Comunitat terapèutica Son Ribes per a alcohòlics, amb seu a l'antic convent de les Germanes Franciscanes Filles de la Misericòrdia de la Real. El 1984, el bisbe Teodor Úbeda aprovà els estatuts de l'Associació Marginats La Sapiència, una

¹⁷⁰ *Arran* 1, gener de 1985, pàg. 3.

modalitat jurídica que li permetia adaptar-se al paisatge administratiu que generava la nova administració autonòmica.

En aquest clima de compromís social, emparat per la Delegació d'Acció Social, el 1984 es creava la **Cooperativa Jovent**, amb seu a les cases de la possessió de Son Gibert, propietat del Bisbat de Mallorca, amb mossèn Bartomeu Suau Serra com a principal animador. Aquesta iniciativa cercava "la inserció laboral de joves desfavorits. Començava amb una experiència agrícola i més tard creà dues aules compensatòries i quatre tallers de formació ocupacional per a 60 joves. Els resultats satisfactoris fan obrir [més tard] dos tallers més i augmentar la capacitat a 90. Comparteix un Gabinet d'Orientació Laboral amb Deixalles [en crear-se aquesta institució tres anys més tard] i participa en projectes europeus. Actualment [1995] té 115 places. La meitat dels seus alumnes han trobat feina".¹⁷¹

La Delegació d'Acció Social, amb la col·laboració del CETEM, el 1984 oferí diversos Cursos de Formació Social, sobretot "a mesura que va augmentant el nombre de grups de voluntaris, organitzarà de diverses maneres la formació del voluntariat; per arxiprestats, en els pobles (trobadres mensuals durant dotze cursos), trobades dels grups de Palma. El Bisbe hi ha tingut una presència notable".¹⁷² El 1985, la Delegació mateixa inicià la publicació de la revista *Arran* (gener de 1985 - abril de 1991), de periodicitat mensual, en la qual Càritas tingué un major protagonisme i recuperà presència en relació amb el paper que havia tingut durant els darrers anys.

L'atur havia esdevingut la principal causa de la situació progressiva de deteriorament social. El nombre de marginats augmentava, creixien els problemes relacionats amb l'alcoholisme i la demanda d'habitatge també era difícil de satisfer. Càritas plantava cara, dia a dia, a aquestes problemàtiques, generalment amb els recursos propis. Els temps exigien iniciatives estables, entre les més urgents i innovadores hi havia crear institucions destinades a acollida

¹⁷¹ PÉREZ, Gabriel, "L'acció...", o.c, pàg. 149.

¹⁷² *Ibíd.*

de dones amb alguna situació de risc. Llavors, ja es treballava en diversos projectes per a dones marginades, entre les quals l'Associació Catòlica Internacional Serveis a la Joventut Femenina ACISJF; les religioses Oblates (educació de nines difícils), les Adoratrius (residència per a al·lotes) sostenien diversos projectes; es fundarien el Pis Tramuntana (pis per a mares fadrines) i centres d'orientació, acollida i de prevenció de la prostitució.¹⁷³ Totes aquestes propostes comptaven també amb el suport d'associacions o entitats com La Sapiència o la Fundació Joana Barceló. Aquest era el paisatge de Càritas al voltant de 1985, quan l'administració autonòmica i local començava a prendre forma de manera ordenada.

Va ser en aquest context quan les administracions públiques locals demanen la mediació del Sr. Bisbe per ajudar a trobar respostes al problema dels afectats per l'addicció a la droga. Aquest any comença a Roma la preparació d'un equip terapèutic per a obrir el Projecte Home a Mallorca. Com a conseqüència, se signà el conveni entre el Bisbat i la Conselleria de Sanitat i Seguretat Social per posar en marxa un Programa per al tractament de toxicomanies.¹⁷⁴ El mateix 1985, Càritas apostava per cercar camins d'entesa i de coordinació amb l'Ajuntament de Palma i el Consell de Mallorca, una via que no tenia gaire precedents i que anava acompanyada inicialment de desconfiances, probablement per part de Càritas i de les administracions públiques.

Càritas i les administracions locals –alguns ajuntaments– coincidien ja en la necessitat de disposar de serveis per a la tercera edat. A Montuïri, el 1984, s'obria un menjador i un servei domiciliari per a la tercera edat. Les parròquies de la Part Forana assolien més protagonisme en tot allò que afectava l'acció social. Pollença i el Port creaven comissions d'acció social ja el 1984; a Inca es contractava una assistenta social; el rector de Montuïri, Bartomeu Tauler, es lamentava, des del Grup d'Acció Social de la Parròquia,

¹⁷³ PUIG, Roser, "Dona marginada", *Arran* 1, gener de 1985, pàg. 13.

¹⁷⁴ PÉREZ ALZINA, Gabriel, "L'acció...", o.c., pàg. 150.

que els ajuntaments derivaven els temes socials a les parròquies;¹⁷⁵ el 1985 hi havia grups d'acció social a Binissalem, Inca, Felanitx, Bunyola, Montuïri, Lloseta, Port de Pollença i Petra. A Palma, s'incrementava la participació de l'Església en el moviment ciutadà, amb una presència rellevant de col·lectius de cristians i d'alguns preveres a les 21 associacions de veïnats federades.¹⁷⁶ Per altra banda, el 1985, la Delegació Diocesana d'Acció Social també tenia una estructura als barris de Palma, a través de les parròquies, concretament al Molinar, el Jonquet i el Camp Redó.

Es van intensificar les trobades d'acció social amb els grups de la Part Forana i dels barris de Palma. El març de 1985, 80 participants de pobles i barriades analitzaven la situació a Cala Rajada.¹⁷⁷ El 9 de novembre, la reunió es repetia a sa Pobla per a membres dels grups d'acció social de la Part Forana.¹⁷⁸ Algunes parròquies i ajuntaments actuaven junts en la contractació de treballadors socials o d'assistents socials, com ara a Pollença, Alcúdia i Inca, respectivament, el 1985.¹⁷⁹ El 30 d'agost de 1985 s'havien reunit 21 preveres que treballaven en diferents barriades de Palma, per tractar problemàtiques socials comunes i accions conjuntes, i el número de setembre de la revista *Arran* estava dedicat a la problemàtica de les barriades de Palma, amb diferents articles i col·laboracions.¹⁸⁰ Els reportatges sobre parròquies i barriades de Palma sovintejaven a la revista *Arran*.¹⁸¹

¹⁷⁵ *Arran* 3, març de 1985, pàg. 6.

¹⁷⁶ TOUS, Llorenç, "Presència d'Església en el moviment ciutadà", *Arran* 1, gener de 1985, pàg. 7-8.

¹⁷⁷ *Arran* 5, maig de 1985, pàg.17.

¹⁷⁸ *Arran* 10, octubre de 1985, pàg. 20.

¹⁷⁹ *Arran* 10, octubre de 1985, pàg. 20.

¹⁸⁰ *Arran* dedicava el número 9, setembre de 1985, a la problemàtica dels Barris de Palma (Ferran BONNÍN, "Què és una barriada?" (*Arran* 9, setembre de 1985, pàg.5-7); Maria BARCELÓ, "Missió d'una religiosa a un barri popular" (pàg.7-8); "Entrevista. Parlam amb n'Emili Martínez, president de l'Associació de Veïnats del Puig de Sant Pere, Barri de Santa Creu" (pàg. 9); "Població gitana a la barriada. Es Molinar. Grup d'Acció Social del Molinar" (pàg. 10-13); Pere Mascaró, "Els joves dels nostres barris" (pàg. 15-16).

"Algo se mueve: El día 30 de Agosto se reunieron con el Delegado de Acción Social 21 sacerdotes que trabajan en diferentes barriadas de Palma. Acordaron constituir un colectivo de acción pastoral que va a reunirse los últimos sábados de mes para reflexionar sobre problemas y acciones conjuntas" (Noticias, *Arran* 9, setembre de 1985, pàg. 20).

¹⁸¹ "Testimoni. Barriades de Palma... Grupo de Acción Social. Parroquia de San Francisco de Paula. Camp Redó" *Arran* 16, juliol – agost 1986, pàg. 8-9;

En vista a l'Assemblea Diocesana de 1986, una vintena de grups d'acció social de la Part Forana es van reunir a Santa Maria del Camí, on es constataren els avenços en molts de municipis i localitats. Una anàlisi que es resumia, per una banda en tot allò que s'havia avançat i en tot el que restava encara per fer:

“Recorda a tota la comunitat cristiana aquesta dimensió essencial de la fe, intenta descobrir les situacions més sagnants i crea col·laboració per donar-hi una resposta.

Hem ajudat a que altres instàncies del poble, en concret els ajuntaments, hagin pres consciència de la situació, iniciant actuacions conjuntes. Es va passant d'actituds de beneficència a l'acció social. Cursos de capacitació i prevenció. Foment del treball, cooperatives, etc. Col·laboració amb gent que no s'acosta per l'església però vol ajudar als necessitats. Solidaritat dels pobles amb manco problemes amb altres col·lectius que tenen més necessitats. El més significatiu, l'ajuda als 'bocadillos' del carrer Salas de Ciutat. Les trobades mensuals que s'han fet durant els tres darrers cursos, que ajuden a conèixer els problemes més urgents, compartir experiències i informacions i, sobretot, afavoreixen el coneixement i encoratjament mutu.”¹⁸²

Entre les assignatures pendents es constatava la falta de joves en els grups d'acció social, la sensació de ser pocs, la urgència de conèixer millor la realitat, la falta de planificació i la necessitat d'una major implicació de les parròquies de les zones turístiques, i la urgència de plantar cara al problema de les drogues, amb tractament i prevenció. Tanmateix aquesta acció no s'entenia al marge del compromís a les barriades de Palma, un col·lectiu que també es reunia el juny de 1986, amb la finalitat de crear una coordinadora.¹⁸³ Ja al final de la dècada de 1980, el mapa de Càritas a Palma era completíssim, amb una presència en gairebé totes

¹⁸² *Arran* 15, maig-juny de 1986.

¹⁸³ *Arran* 16, juliol-agost 1986, pàg. 19-20.

les parròquies i amb grups actius a les barriades, singularment a l'anell perifèric.¹⁸⁴

Càritas concreta el seu lloc i els seus objectius

A partir del curs 1984-85, a banda de la descentralització i la necessitat de potenciar les Càritas parroquials, Càritas Diocesana s'estructurava segons una sèrie d'objectius i de línies d'actuació, entre les quals eren prioritàries l'assistència immediata; crear, impulsar i promocionar les accions que ajudin a prendre consciència; la denúncia de violació de drets humans i la solidaritat amb els que més pateixen.¹⁸⁵ Sobre els avenços en l'estructura descentralitzada, ja hi hem reflexionat i hem constatat com Càritas arrelava a la Part Forana i als barris de Palma, amb una implicació cada cop més evident de les parròquies i els seus responsables, potenciant el voluntariat i la formació.

Pere Ballester, director de Càritas, des de les pàgines d'*Arran*, implementava el vessant més didàctic i pastoral de Càritas,¹⁸⁶ confiant plenament en la transparència informativa i la necessitat de fomentar confiança. Des de la direcció de Càritas existia una certa convicció que l'entitat no era prou coneguda i que persistien encara tòpics del passat, relacionats amb el vessant benèfic i assistencial que havia caracteritzat la primera etapa històrica de Càritas. Insistia en el component laic i modern de Càritas, i en la

¹⁸⁴ "Càritas a las barriades (Resum de les memòries del Treball Social 1989)" (*Arran* 34, juliol-agost 1989, pàg.13-32): "Sector parroquial Rafal – Son Gotleu, Parroquia Cristo Rey, Montesion, San Sebastián – San Magín – Ramon Llull – Virgen del Carmen – Son Españalet – San Pablo, Santa Catalina Tomàs, Resurrección, Encarnación, San Francisco de Paula, Inmaculado Corazón de María, Son Oliva, Molinar, Coll d'en Rabassa – Can Pastilla – Arenal, Santísima Trinidad, San Pío X, San Alonso Rodríguez, Sagrado Corazón, S. Juan de Avila, La Soledad, Parroquias Solidarias: Son Cladera – s'Indioteria – Virgen de Lluch, Parroquia de Establiments, Parroquia de la Vileta, Zona de San Agustín el Terreno, Arciprestazgo de Sant Marçal: Pla de na tesa, Pont d'Inca, Marratxí, Sa Cabaneta, Son Ferriol, Sant Jordi, Bunyola."

¹⁸⁵ M. F., "¿Quina tasca fa Càritas? ¿Quina tasca hauria de fer?", *Arran* 1, gener de 1985, pàg. 9. Reflexions de Càritas Diocesana extretes de les jornades de finals del mes d'agost, al poble d'Esporles.

¹⁸⁶ BALLESTER, Pere, Caritas Diocesana Informa, *Arran* 2, febrer de 1985, pàg. 15.

necessitat de no ser víctimes encara de tòpics que persistien en els mitjans de comunicació i entre certs sectors socials i polítics. Van ser temps de treball intens i de confrontació persistent entre la Delegació d'Acció Social i Càritas, precisament perquè la Delegació anava marcant un camí més punyent, teòric, divers i tenia la mirada posada en una Església i una societat que demandaven un canvi profund en les estructures; mentre Càritas continuava lleial a l'atenció primària, observava la societat des d'un punt de vista amb matisos que, de vegades, no s'avenien exactament amb els objectius d'allò que s'entenia que havia de ser l'acció social i el compromís amb els drets i la justícia social.

En l'Assemblea de la Delegació Diocesana d'Acció Social de 1985, hi prengueren part una trentena de grups implicats en àrees de marginació, marginació de la dona, barriades de Palma i en temes d'infància i joventut.¹⁸⁷ Càritas hi figurava com un grup més, ubicat a l'àrea de marginació (Drets humans, Càritas, Justícia i Pau, Puig dels Bous, Associació Marginats La Sapiència, Can Pere Antoni, Escola de Treballadors Familiars, Religioses dels "Bocadillos"), però es constatava que Càritas era com "un calaix de sastre" on arriben tota casta de necessitats greus i urgents, mentre unes altres oferien resposta a problemes específics i concrets: transeünts, comunes terapèutiques, infància i problemàtica de la dona. L'anàlisi de la realitat que oferia la Delegació era contundent: s'havia d'anar a les arrels dels problemes, es reclamava més implicació de l'administració pública en recursos i en personal; es constatava la urgència de crear centres d'acollida per a dones, sobretot en aquelles problemàtiques que afectaven el "barri xinès", la presó i les drogues; es demanava més implicació de les parròquies de la Part Forana i dels barris de Palma; i s'insistia en la necessitat de formar el voluntariat social. Aquesta anàlisi anava acompanyada també de la constatació d'un seguit de dificultats, com ara la incapacitat per a arribar a les vertaderes arrels dels problemes (atur, manca d'habitatge digne, crisi econòmica, etc.), ateses les estructures socials injustes de la nostra societat i del

¹⁸⁷ *Arran* 4, abril de 1985, pàg. 3-4.

sistema; la manca de mitjans econòmics i de personal; el dèficit de coordinació entre les institucions i l'estat de transitorietat de l'autonomia i els traspassos de competències. Precisament per això, la Delegació entenia que el seu objectiu principal era la coordinació i el diàleg entre els grups i les àrees, i s'acordava crear un fòrum o coordinadora on, junts, es pogués analitzar la problemàtica social, un àmbit que permetés un intercanvi d'opinions continuat per a cercar sortides viables i concretes per anar solucionant els problemes.

Els escrits pastorals del bisbe Teodor Úbeda també insistien en una major implicació i un major compromís dels cristians i de les institucions davant el problema social;¹⁸⁸ mentre Càritas persistia en el seu intent d'arribar a les bases i canviar la forma de viure i d'entendre les problemàtiques socials, amb tenacitat i constància. El 1985, Càritas aprofundia sobre la solidaritat i la presa de consciència del que suposava la marginació i sobre la identitat dels que la patien d'una forma real, defugint mirades i pràctiques paternalistes. “Por ello, desde CARITAS, nos hemos propuesto, como una de las prioridades insoslayables, el dar a conocer el verdadero estado de nuestra sociedad. Problemas de paro, de drogadicción, de pobreza sin paliativos, de desatenciones sanitarias, de vivienda, de vejez, de infancia, y de todo un largo y trágico etcétera, siguen existiendo en nuestra sociedad mallorquina, cohabitan con nosotros ahí mismo, en nuestra propia calle o en nuestro propia pueblo.” Unes problemàtiques que no es podien resoldre només amb voluntarisme, ni tampoc es podia descarregar la responsabilitat en les institucions públiques (Govern, Consell, Ajuntaments) i “quedándonos nosotros en el cómodo lugar de crítica o de simple observación [...]. Desde este Corpus Christi 85, Día de la Caridad, os invitamos a la reflexión, la ayuda personal y también la ayuda económica, para, entre todos, ir consiguiendo una sociedad más justa, más humana y con menos diferencias inadmisibles”.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Teodor Úbeda, “Corpus. El desafío del amor cristiano”, *Arran* 5, maig de 1985, pàg. 10-11.

¹⁸⁹ *Arran* 5, maig de 1985, pàg. 12.

Càritas insistia a canviar la seva imatge tradicional, com a entitat assistencial, però també crítica, de denúncia de les causes que provoquen les pobreses, i continuava amb l'objectiu d'ampliar el mapa de presències, amb visites constants a les parròquies i descentralitzant l'acció també en els diferents barris de Palma.¹⁹⁰ A mitjan 1985 es constata una baixada de sol·licituds d'ajudes immediates, però s'insistia a estudiar a fons els casos nous i les situacions que els produïen, sobretot en una conjuntura de crisi; i la necessitat d'implementar l'animació comunitària en el barri i potenciar el voluntariat, tot mentre s'estava esperant quin seria definitivament el funcionament dels Serveis Socials de base que estava creant l'Ajuntament de Palma.

En vista al curs 1985-86,¹⁹¹ la Delegació Diocesana d'Acció Social continuava amb l'objectiu de coordinar i potenciar els grups d'Acció Social i crear-ne de nous; posar a l'abast d'aquests grups recursos metodològics (conèixer la realitat: cercar les arrels; el mapa de necessitats; cooperar en accions supraparroquials (ferro vell, "bocadillos", centres de marginats, etc.), campanyes (Nadal, Corpus i Mil per Mil), i afavorir grups de conscienciació i denúncia (Justícia i Pau, Drets Humans), i reflexió a través de trobades i xerrades. La Delegació disposava de mitjans i ajudes que venien de les subscripcions, tasques pròpies, col·laboració amb entitats i l'administració. I comptava un inventari cada vegada més gran de projectes (Hospital de Nit de Dones, amb una petita experiència tot just acabada d'iniciar; Cadena terapèutica d'atenció a drogoaddictes; Acords Església-Administració; i Pis d'acollida i atenció a la dona, entre d'altres). A més, aquestes propostes sempre s'havien d'executar en comunió i comunicació amb les delegacions diocesanes restants.

Globalment, el 1985 es constata una situació marcada per la crisi que es traduïa en atur, injustícia i marginació. Però sobretot es tractava de problemàtiques reals però invisibles per a gran

¹⁹⁰ Càritas Informa. Margalida Ferrer, *Arran* 7 i 8, juliol-agost de 1985, pàg. 22.

¹⁹¹ Delegació Diocesana d'Acció Social. Objectius. Curs 1985-86, *Arran* 10, octubre de 1985, pàg.3.

part de la societat, silenciades per confortar les consciències i per no incomodar una societat que començava a tenir símptomes d'insensibilitat. En aquest context, Càritas per la seva mateixa naturalesa pretenia ser un indicador lleial a la situació social de cada moment,

“CÁRITAS, por la misma naturaleza del trabajo que realiza, es un indicador fidelísimo de la situación social en cada momento. El estudio de los casos familiares o personales, y el seguimiento de los mismos, nos proporciona una clara visión de la realidad en que nos encontramos. Nunca las diversas problemáticas se dan por generación espontánea, sino que son el resultado de muchos factores sociales, la suma de los cuales nos proporciona un interesante y veraz análisis social. Todo ello viene a cuento para constatar dos preocupantes realidades que se están dando en estos mismos momentos en nuestra Mallorca. La primera, un alarmante aumento de las personas que llegan a las Cáritas parroquiales o a nuestras oficinas, en demanda de ayuda urgente... La otra realidad alarmante, que complementa lo que acabamos de exponer, es que existen niños, colegiales, mal nutridos con deficiencias de alimentación serias. Salió la denuncia en los periódicos, y en Cáritas estamos atendiendo algún que otro caso”.¹⁹²

Al marge de les problemàtiques, Càritas considerava que, per definició, havia d'acollir multitud de problemàtiques diverses i atendre situacions variades i urgents, amb l'inconvenient permanent de sobreviure en aquesta confusió. D'aquí la vocació persistent de Càritas d'obrir períodes de reflexió i activar la brúixola per saber exactament l'espai que es pretenia ocupar:

“Tal constatación conduce a la necesidad, primer paso del estudio que hemos empezado, de intentar aclarar la situación social del momento. ¿Cuáles son las necesidades más acuciantes? ¿Qué campos de actuación están peor atendidos? ¿Existen aún marginaciones extremas a las que atender sin más dilaciones? ...

¹⁹² Ballester, Pere, Càritas informa, *Arran* 11, novembre de 1985, pàg. 19.

Son preguntas a responder inmediatamente. Nos es necesario hacerlo ya, por cuanto tenemos que valorar el grado de necesidad de la sociedad marginada, a fin de intentar dar la actuación adecuada y conforme. Frecuentemente se nos tacha de paternalistas, y de no afrontar adecuadamente las tareas de promoción de personas y familias, por otra parte tan necesarias. Desde nuestra óptica, existen aún bolsas de pobreza, a las que es necesario atender de forma primaria y que son una pesada carga económica. Vamos a ver, pues, si en realidad existen tales bolsas de pobreza, cuál es su verdadera envergadura, y cual debe ser el tratamiento que se les debe dar.

Analicemos también hasta donde se va acentuando la crisis. Son muchas las familias que están entrando en la vorágine del desempleo y la desesperación. Un camino que lleva a unos primeros alquileres sin atender, a los recibos de luz impagados, a la vergüenza de las primeras peticiones de ayuda. Con el grave problema de los pequeños de estas familias, futuros marginados del mañana. Ahí sí que hay que coger al toro por los cuernos, y poner en marcha todos los esfuerzos posibles de cara a la promoción de estas personas. Ahí, realmente, nos jugamos el futuro...

Y habrá que continuar analizando más y más cuestiones. Problemas del mundo gitano, problemas en pueblos y barriadas; el problema de la mujer desatendida. El grave problema de vivienda... Y, en otro sentido, ir detectando deberes de la administración ante las situaciones que vayan surgiendo; posibles colaboraciones; posibles exigencias de justicia, etc. En todo ello estamos.”¹⁹³

Malgrat els dubtes, Càritas, per la naturalesa de la seva gestió, es considerava un indicador fiable per a cada conjuntura socioeconòmica. Continuava tenint sentit en una societat que havia consolidat institucions democràtiques, com una entitat correctora, crítica amb el poder, oberta i sensible a la marginació. Consolidada la democràcia, Càritas entenia el seu desafiament com a àmbit de

¹⁹³ Càritas Informa, *Arran* 14, març-abril de 1986, pàg. 15.

denúncia constant a partir d'una base empírica de coneixement de la realitat, i com una entitat amb una gran capacitat per a adaptar-se als canvis i a les urgències de cada moment. En aquest sentit, Càritas, el 1986, manifestava que era a punt de publicar un fulletó amb dades estadístiques sobre la situació actual, les relacions entre Càritas i les administracions públiques i on es fixaven els objectius pel curs 1986-87, amb una gran capacitat d'adaptació a la realitat i d'imaginació:

“Estamos poniendo en marcha un nuevo Departamento de Cooperativismo que, en íntima conexión con la Delegación de Acción Social, va a promover acciones concretas de cara a la creación de Cooperativas y Cursos de Aprendizaje de Trabajo; todo ello con el fin de ir creando una adecuada dinámica para conseguir puestos de trabajo estables y una preparación laboral y humana de personas que necesitan reinsertarse en la sociedad productiva. De hecho, ya están adelantadas las gestiones tendentes a la puesta en marcha de estas actividades.

Con un segundo hito a conseguir en nuestro próximo curso, la descentralización de los servicios de CÁRITAS, en el sentido de reducir al mínimo el trabajo que llevamos a cabo en el Seminario, 4. Contamos con la colaboración de Parroquias y Grupos Sociales, con los que queremos laborar en estrecha unión.[...].

Otros proyectos van germinando en nuestra Entidad, y no es el menos importante la creación de lo que llamamos CÁRITAS JOVEN, proyecto en el que llevan trabajando ya hace meses un buen grupo de jóvenes y que confiamos sea pronto una realidad que intente coordinar y agrupar a juventud interesada en lo social. Ahí están los retos. Confiamos en la ayuda de todos para poder llevarlos adelante, en un esfuerzo para ir respondiendo a las demandas y exigencias de los sectores más desfavorecidos de nuestra sociedad.”¹⁹⁴

¹⁹⁴ Pere Ballester, “Cáritas. Nueva proyección”, *Arran* 17, setembre-octubre 1986, pàg. 5. Alguns d'aquests objectius eren comuns als que proposava Càritas Española, vegeu Pere Ballester, “La Asamblea de Càritas Española”, *Arran* 18, novembre-desembre 1986, pàg. 4. També: BALLESTER, Pere, “‘Descentralización’ de Càritas”, *Arran* 24, novembre-desembre 1987, pàg.10.

La majoria de casos atesos per Càritas Diocesana, si seguim les estadístiques de 1986, eren famílies amb infants i dones totes soles amb infants al seu càrrec, i l'atenció de menjadors, albergs, Puig dels Bous, entre d'altres serveis. Tot això en un context marcat per l'atur, la immigració sobretot llatinoamericana que començava a ser rellevant a Palma i que patia els mateixos problemes laborals que havien tingut històricament els immigrants peninsulars vint anys abans. A més d'aquestes problemàtiques, Càritas se centrava en temes de salut, habitatge, informació i tramitació de recursos per a les persones o famílies amb dificultats.¹⁹⁵ Globalment Càritas havia consolidat un estil de treballar en xarxa, amb un teixit parroquial rellevant que es manifestava en els grups d'acció social de les parròquies.¹⁹⁶ Es continuava treballant intensament en la descentralització, com un objectiu persistent, intens i pràctic durant aquesta dècada.¹⁹⁷ Com veurem, Càritas estava consolidant un nombre de programes rellevant, amb la promoció com a principal objectiu,¹⁹⁸ acompanyat d'una atenció i una reflexió permanent a la realitat actual, viva, canviant; una lectura que tenia com a principal punt de referència el dia a dia, a partir de l'atenció primària i d'avaluar el batec de cada moment.¹⁹⁹

La Delegació Diocesana d'Acció Social mostrava la seva inquietud davant les problemàtiques relacionades amb la **infància**. Càritas compartia aquesta inquietud i cobria aquells espais que li corresponien. El 1985, Francisca Miralles era la responsable de l'àrea d'infància, tot just en una conjuntura en què es feia evident que s'havien d'obrir camins nous en el terreny de la protecció de menors. S'estava en contacte amb el programa Servei de la Llar, de Catalunya, que consistia en ajuda domiciliària pels infants en cas de mort, malaltia, desinternament, abandonament, problemes de conducta i manca de maduresa, entre d'altres. A Mallorca llavors

¹⁹⁵ Estadística. Estadístiques de l'any 1986, *Arran* 23, setembre-octubre 1987, pàg. 18-19.

¹⁹⁶ Roser Puig, "Acción Social en las Parroquias", *Arran* 34, juliol-agost 1989, pàg. 6-8.

¹⁹⁷ Gabriel Pérez, "Quatre anys de descentralització", *Arran* 40, juliol-agost 1990, pàg. 2-3.

¹⁹⁸ Margalida Ferrer, "Promoció-Objectiu de Càritas", *Arran* 34, juliol-agost 1989, pàg. 3-4.

¹⁹⁹ Maria Salleras, "Reflexions, partint del procés que es dona als grups d'acció social", *Arran*, 44, març-abril 1991, pàg. 17-18.

no hi havia serveis, tot i la demanda de Junta de Protecció de Menors. Atès que fins llavors no s'havia comptat amb suports del govern central, es gestionava la possibilitat d'arribar a acords amb l'Ajuntament de Palma i el Consell de Mallorca, per superar aquestes deficiències estructurals.²⁰⁰

Els debats sobre protecció al menor eren recurrents i es tractava amb freqüència de potenciar les institucions d'ajuda a la infància i les associacions que es dedicaven a aquesta tasca, algunes més recents com Mensajeros de la Paz, i d'altres ja històriques com el Temple o Minyones, amb una trajectòria coneguda a Mallorca,²⁰¹ i es pretenia també col·laborar amb les institucions de menors que el Consell havia heretat de l'antiga diputació, com ara la Llar de la Infància.²⁰² Ben aviat, el 1985 mateix, la Junta de Protecció de Menors contractà una assistenta social, després d'un any de no cobrir la plaça. En aquell mateix context també es posà en funcionament el Centre de Reforma de Menors es Pinaret i van ser anys de renovació constant del model educatiu dels centres de menors, tant públics com privats. Uns anys més tard, Roser Puig parlava ja de "revolució" en el sistema d'acollida i atenció del menor per part del Consell de Mallorca.²⁰³ El 1989, Càritas donà suport a una comunitat del Col·legi d'Assistents Socials que exigia acabar amb les deficiències que presentaven els serveis d'atenció a la infància del Consell de Mallorca.²⁰⁴

La implicació amb les problemàtiques de la joventut era possiblement diferent. Càritas mantenia una relació estreta, com hem vist, amb iniciatives com OBINSO, però també amb els centres del Temple, les Minyones, i la institució Natzaret, algunes de les quals treballaven en col·laboració amb parròquies dels barris de Palma, com ara del Jonquet.²⁰⁵ Per altra banda, van ser anys d'un

²⁰⁰ "Que en feim de la infància que pateix?" *Arran* 2, febrer de 1985, pàg. 7.

²⁰¹ Vegeu *Arran* 3, març de 1985, pàg. 8-16.

²⁰² Margalida Ferrer, "La Llar de la Infància", *Arran* 5, maig de 1985, pàg.13-14.

²⁰³ Roser Puig, "'Revolució' en el sistema de acogida y atención al menor, por parte del Consell", *Arran* 31, gener-febrer 89, pàg. 6-7.

²⁰⁴ *Arran* 32, març-abril 1989, pàg. 15-16.

²⁰⁵ Notícies, *Arran* 3, març de 1985, pàg. 19-20.

cert despertar de noves problemàtiques derivades del consumisme i de la societat del benestar, que afectava fins i tot la Part Forana, amb problemàtiques noves com ara la drogoaddicció. El 1988, es reformà la Institució Natzaret, un canvi que afectà l'estructura de l'antic casal modernitzat i distribuït en funció del nou projecte pedagògic; es reorganitzà la impremta escola i s'aplicà un pla d'integració i normalització escolar.²⁰⁶

Els projectes relacionats amb l'atenció a la **Dona** van tenir una certa rellevància a partir del començament de la dècada de 1980. El setembre de 1982, la Delegació Diocesana d'Acció Social obria un centre d'acollida i orientació a la dona, en el carrer de Can Jaquotot, de Palma. Un grup de religioses de diferents congregacions assumien la gestió del centre i l'acompanyament. Aquest centre tenia dos punts clau: la presó i el "barri xinès" de Palma, que marcava un col·lectiu significatiu de dones afectades per l'atur i la droga, sobretot. A la presó, el grup d'Atenció a la Dona, de Càritas, hi realitzava activitats amb un grup de recluses, entre 16 i 30 anys, amb la finalitat de "conseguir un tiempo ocupacional, favorecer su rehabilitación y que a su salida de la prisión puedan insertarse en el campo laboral y social". L'activitat s'estenia a familiars, professionals i tribunals. "Una vez que han salido del centro penitenciario se les presta ayuda en un seguimiento personal según las necesidades de cada una, ofreciéndoles la residencia de JORBALAN, buscándoles trabajo como medio de inserción social y tratamiento curativo a las que sufren drogadicción y desean curarse." En el "barri xinès" de Palma el suport i l'acompanyament era diferent. Es pretenia que les dones disposassin de documentació, se les acompanyava a l'hospital, i a través de Càritas se'ls donava suport en cas de necessitat en temàtiques relacionades amb el desnonament, el pagament del lloguer, aigua, llum, amb la finalitat d'aconseguir una possible reinserció en la societat.²⁰⁷

²⁰⁶ PÉREZ ALZINA, Gabriel, "L'acció... o.c.", pàg. 151-152.

²⁰⁷ "Grupo de Atención a la Mujer", *Arran* 2, febrer de 1985, pàg. 16-17.

Ja el 1985, el Grup d'Atenció a la Dona havia acordat obrir un pis d'atenció a les dones dedicades a la prostitució. Un pis ubicat prop del "barri xinés" de Palma que els oferís l'accés a serveis bàsics (neteja de roba, tràmits burocràtics, orientació sanitària, cuina, sala d'estar), un espai que permetés oferir un primer contacte de cara a la desintoxicació de l'alcoholisme i la droga, i una primera passa per a la reinserció social. Es parlava, també en aquell context, d'un conveni amb l'Ajuntament de Palma i l'Institut de la Dona per posar en funcionament un Centre d'Orientació de la Dona.²⁰⁸

El número 5 de la revista *Arran* (maig de 1985) estava dedicat a la problemàtica de la dona, amb articles dedicats al Patronat de Protecció de la Dona (Carmen Cremades, Jerónima Barceló); Pis Tramuntana (Francisca Miralles), Oblates, Adoratrius; Assemblea de Dones; i Centre d'Informació i Orientació de l'Ajuntament de Palma. Es plantejava la necessitat d'un hospital de nit per a dones i s'aprofundia el tema dels maltractaments i les denúncies emeses a la comissaria de policia de Palma. Les dones amb problemes no disposaven de cap espai d'acollida, fins que alguns col·lectius d'acció social o de Càritas no posaren en funcionament el Pis Tramuntana, un pis al carrer de la Mar, amb espai per a vuit dones, amb els seus fills respectius.²⁰⁹

Entre gener i abril de 1987, el nombre de denúncies era de 74, segons que publicava *Arran*.²¹⁰ Aquell any ja funcionava el Centre d'Informació dels Drets de la Dona, amb dues seus, una de les quals a Càritas Diocesana. Tramuntana es traslladà, dos anys després de la seva fundació, al carrer del Passadís, de Palma. Mentrestant, en el pis de Mar-6, Càritas hi creà la Cooperativa de Treballadores Familiars. El principal objectiu del Pis Tramuntana era informar les dones sobre els seus drets cívics i legals i donar-

²⁰⁸ Notícies, *Arran* 3, març de 1985, pàg. 19-20.

²⁰⁹ AMER RUBÍ, Marta; SEGUÍ ANDREU, Margarita, *Vint anys d'acollida a dones i famílies: una mirada des de l'experiència (1989-2009)*, Càritas Mallorca 2011, pàg. 31.

²¹⁰ Roser Puig, "Mujer, no llores mas", *Arran* 22, juliol-agost de 1987, pàg. 17-18.

los suport, encaminant-les al Servei d'Acollida i Promoció Social (SAPS), amb els seus albergs:

“Según la interesada tenga o no trabajo, y sobre todo según las circunstancias personales de cada caso, podrá acudir en primer lugar a cualquiera de los dos albergues del SAPS donde le dará acogida en primer término durante un margen de tiempo que diferirá según tenga trabajo, hijos, familia, etc.

Si decide interponer demanda judicial de separación y tiene medios posibles para pagar un piso, se estudia la posibilidad de proporcionarle la entrada a una vivienda y se la ayudaría en cuestión de escolarización y guardería de los niños si los tuviera. También si lo precisan se estudiaría a través de los Servicios Sociales del Ayuntamiento una asistencia domiciliaria, de una trabajadora familiar a fin de que pueda seguir trabajando, si lo hacía o pueda trabajar si no lo hacía.

Otra posibilidad es la entrada al piso de Tramuntana, no por vía de urgencia, sino según la situación, características y previo estudio del caso por parte del equipo responsable.”²¹¹

Ja el 1989, en un casal cedit gratuïtament per les Religioses Reparadores, s'obrí el Centre d'Acollida a la Dona i Família. Aquest servei complementava un altre casal que prèviament havia estat cedit per les Germanes Oblates. Més tard aquest darrer servei passarà a uns pisos cedits per la Conselleria de Sanitat. Un conveni entre el Bisbat de Mallorca i l'Ajuntament de Palma en matèria de Serveis Socials permetia gestionar el Centre d'Acollida per a Dona i Família (SADIF) i el Taller ocupacional per a dones amb greu marginació (prostitució).²¹² Tramuntana s'unificà amb el SADIF. Càritas s'ocupava de la contractació del personal i de la gestió de projectes. Des de la Delegació d'Acció Social també s'havien promogut diversos projectes relacionats amb la vulnerabilitat de la

²¹¹ *Arran* 22, juliol-agost 1987, 17-18.

²¹² PÉREZ ALZINA, Gabriel, “L'acció...” o.c. pàg. 152-153; María Cruz Eraso, “Centre d'Acollida a dona i família”, *Arran* 35, setembre-octubre 1989, pàg. 20; Projecte Sa Dona. Centre d'Acollida a dona i família, *Arran* 40, juliol-agost 1990, pàg. 19-20.

dona. Ens referim al Centre d'Atenció a la Dona "Pis Petit"; Centre de la Vileta, creat el 1989 per atenció a la dona adulta marginada; el SADIF, a Can Pere Antoni, creat el juliol de 1989, fins que el 1991 va ser traslladat a l'antic convent del carrer de la Rosa i el 1993 el servei es traslladà a Son Ceba. A partir de 1994, la Rosa quedà com a centre d'adaptació i observació i Son Ceba per a execució del pla de treball personal.²¹³

L'alberg de **Transeünts** de Can Pere Antoni, creat el 1981, havia acollit 28 famílies durant el 1984. A partir de 1986, Càritas signà un acord amb l'Ajuntament de Palma, que li permetia continuar dirigint i administrant els dos centres d'Acollida i Promoció Social per a Transeünts, d'Óscar Romero i Can Pere Antoni, també amb l'objectiu de treballar programes de reinserció i de promoció dels acollits.²¹⁴ Els dos albergs es van fusionar i posaren en marxa programes de promoció laboral, cultural i psicològica, en col·laboració amb l'INEM. Per aquest servei, Càritas disposava de vuit educadors (cinc a Can Pere Antoni i tres a Óscar Romero), un auxiliar administratiu i un equip tècnic compost per una assistenta social, una psicòloga, una educadora i una directora. L'atenció que es donava s'implementava amb més temps i més recursos: "Básicamente la atención es la misma (acogida nocturna de 6h de la tarde a 9h de la mañana a personas carentes de recursos económicos y sin un lugar donde acudir) si bien en la actualidad se contempla el poder dar acogida a familias jóvenes con niños pequeños así como dar respuesta a situaciones de emergencia o a ciertas demandas de ayuda social que expresen los propios usuarios. Otro aspecto importante a reseñar es el de la promoción social."²¹⁵

Durant el decenni de 1980, el problema de **l'habitatge** es manifestava com un tema preocupant des del vessant social. Les administracions, singularment l'Ajuntament de Palma –llavors amb

²¹³ AMER RUBÍ, Marta; SEGUÍ ANDREU, Margarita, *Vint anys*, o.c., pàg. 32-36.

²¹⁴ *Arran* 17, setembre-octubre 1986, pàg. 16.

²¹⁵ *Arran* 18, novembre-desembre 1986, pàg. 19-20.

Joana Gual com a regidora de Serveis Socials–, promogueren la Taula Informativa de l’Habitatge, en què prenia part Margalida Ferrer, assistenta social de Càritas.²¹⁶

Càritas s’ha caracteritzat durant aquest temps pel treball amb els col·lectius amb menys visibilitat, les problemàtiques dels quals sovint passen desapercebudes o tenen dificultats especials. En aquest sentit, promogué un Curs de Neteja, des de desembre de 1984 fins a març de 1985. Amb set dones que havien fet el curs, es constituí el grup “Feines de Casa” destinat a la promoció de la dona, la creació d’hàbits de treball, possibilitar l’autosuficiència econòmica i fomentar la solidaritat.²¹⁷ Durant algun temps, Càritas promocionà aquest grup i ofería aquest col·lectiu de dones de neteja.

Maria Salleras, coordinadora d’acció social, publicava, el 1989, un article titulat “Bosses de pobresa”,²¹⁸ on descrivia el paper de detecció de totes aquelles realitats protagonitzades per persones, famílies que patien pobresa per no tenir feina, habitatge, o no encaixaven en les organitzacions convencionals de la societat. En aquest sentit, Càritas s’ha caracteritzat per creure en les persones, amb una acció que considera que no s’ha de donar mai un cas per perdut, malgrat que tampoc no existeixin receptes, sinó que més aviat la realitat té una cara marcada per les insatisfaccions. Precisament per això, Càritas té la finalitat de revisar i analitzar de forma recurrent la realitat, proposar camins i generar futur. La conjuntura social i política requeria projectes i programes, era imprescindible treballar de manera professional, sobre una estructura de compromís cristià i des de la convicció que Càritas era l’expressió d’una manera nova de mirar el sofriment. Es posaren en marxa projectes diversos, entre els quals una Borsa de Treball que s’havia posat en funcionament el 1990, a través de la qual Càritas ofería el servei de dones de neteja, serveis domèstics i acompanyament a persones majors i infants.²¹⁹

²¹⁶ “La vivienda, encara. [Taula informativa de vivienda]; La vivienda, encara. D. Jaume Carbonero, vice-president del Patronat Municipal de l’Habitatge”, *Arran* 3, març de 1985, pàg. 17-18.

²¹⁷ *Arran* 5, maig de 1985, pàg. 9.

²¹⁸ *Arran* 31, gener-febrer 89, pàg. 7-8.

²¹⁹ “Càritas. Ayúdanos a ayudar”, *Arran* 41, setembre-octubre 1990, pàg. 8.

En el context de crisi i d'atur, es potenciaren alguns menjadors socials, com ara el que promogueren les Franciscanes Filles de la Misericòrdia, al carrer de Can Sales, a Palma, conegut amb el nom de "Bocadillos". Existia el febrer de 1985, i el juny, atenia diàriament unes 200 persones.²²⁰ Un compromís inicialment de suplència i de provisionalitat que, ben aviat, anà acompanyat d'un treballador social que estudià la situació de les famílies necessitades. El menjador comptava amb la col·laboració de grups d'acció social de diverses localitats, com ara Petra, que hi prenien part amb dedicació i amb aportació en espècies. Posteriorment, aquest projecte va ser assumit per diferents congregacions de religioses, des de CONFER Mallorca.

El Patronat Social de Sant Josep, abans Patronat Obrer, també realitzava una recollida i un repartiment significatiu de roba, que distribuïa entre les persones necessitades de Palma. Aquesta iniciativa coneguda com "La Percha" tingué una certa rellevància, en sintonia de Càritas, durant els anys de 1985 i 1986.²²¹ S'havia creat al voltant de 1979, coincidint amb una conjuntura de canvi en aquella institució, la proposta substituïa altres activitats socials potenciades tradicionalment pel Patronat Obrer, com el restaurant obrer o les cuines econòmiques, que deixaren de funcionar al final de la dècada dels setanta.²²²

Durant aquests anys es desenvoluparen les polítiques i els projectes socials relacionats amb les persones majors. La revista *Arran* dedicava el número 6, juny de 1985, a la problemàtica de les persones majors, persones amb pensions limitades, amb dificultats per mantenir una certa qualitat de vida, i es proposava un servei d'Ajuda a Domicili a la Tercera Edat. Era un moment en què es començava a crear un mapa de residències de persones majors, com ara la que s'inaugurava a Lluçmajor, durant la primera

²²⁰ Maria Flexas, "Obra social 'Bocadillos'. Calle Salas, 13". Palma, *Arran*, 14 març-abril 1986, pàg.10.

²²¹ Noticias, *Arran* 9, setembre de 1985, pàg. 20; *Arran* 11, novembre de 1985, pàg. 9; "La Percha". Catalina Castelló Ripoll co-responsable", *Arran* 16, juliol – agost 1986, pàg. 5.

²²² FULLANA, Pere; SALAS, Antoni, *Cent anys*, o.c., pàg. 196-198.

meitat de 1985. Càritas comptava també amb la col·laboració d'algunes entitats de crèdit, com ara “la Caixa”, que contribuïa amb pensions a persones majors en situació de risc.²²³ Per altra banda, també a tall d'exemple, val la pena constatar la posada en marxa de menjadors per a la tercera edat, com ara la que es promogué en el centre històric de Palma el 1988, en un local del Temple, cedit per les Germanes Trinitàries, i amb cabuda per a una quinzena de persones majors.²²⁴ Simbòlicament aquesta iniciativa tingué una certa rellevància i un gran ressò durant un seguit d'anys.²²⁵

El 1990, s'inaugurà la Residència d'Ancians Sant Vicenç de Paül, iniciativa de la Diòcesi de Mallorca encarregada a Càritas.²²⁶ Es va ubicar a una part de l'edifici del Seminari Nou –inicialment amb quaranta habitacions–, una comunitat de Filles de la Caritat tenia cura de les persones majors i estava destinat a majors pobres. Aquesta iniciativa devia tenir alguna relació amb la secularització de les residències públiques on havien treballat les Filles de la Caritat, però sobretot sortia a camí a un col·lectiu de persones majors que no tenien accés a residències, en una conjuntura en què a Mallorca hi havia un cert dèficit en aquest terreny.

La formació i la promoció, un repte permanent de Càritas

Diversos arxiprestats convidaven professors del Curs de Formació Social a impartir alguna de les classes a les parròquies.²²⁷ El Govern Balear, l'INEM i la Delegació Diocesana d'Acció Social organitzaren durant el 1985 set cursos: a Eivissa i Inca, un curs de

²²³ *Arran* 7 i 8, juliol-agost 1985, pàg. 24.

²²⁴ *Arran* 31, gener-febrer 89, pàg. 5.

²²⁵ Maria Barceló, “Balanz positiu d'un menjador social per als ancians”, *Arran* 41, setembre – octubre 1990, pàg. 6: “Dia 27 de novembre farà dos anys que es va inaugurar el menjador del Temple per 15 persones. La iniciativa va esser de l'Ajuntament i la Delegació d'Acció Social; es va poder realitzar gràcies a l'aportació de les Religioses Trinitàries: l'edifici i la cuina...”

²²⁶ *Arran* 42, novembre-desembre 1990, pàg. 5.

²²⁷ Notícies, *Arran* 3, març de 1985, pàg. 19-20. PEREZ ALZINA, Gabriel, “L'acció...”, o.c., pàg., 153.

neteja; a Ciutadella i Manacor, economia domèstica; a Lluçmajor i Palma, jardineria; i a Palma, fusteria. Encara del 23 d'octubre al 28 de novembre de 1985, Càritas promogué el segon curset de confecció, dirigit per Magdalena Bauzà.²²⁸

La Delegació d'Acció Social i Càritas, amb el suport de l'IMSERSO, convocà tres cursets de confecció que les Germanes Adoratius realitzaren a la presó de dones i dos de neteja, un a Inca i un altre a Palma. També organitzat per Càritas i subvencionat per la Conselleria de Treball i l'INEM quinze dones es beneficiaren d'un programa de promoció, amb cursos d'economia domèstica, puericultura, higiene, salut i sexualitat, i nutrició.²²⁹

L'Escola de Formació de Treballadors Familiars també promogué durant aquests anys una professionalització indispensable en l'ajuda a domicili. Des de 1983 anualment es dugué a terme un curs per preparar professionals als quals formava o hi posava les eines per poder crear cooperatives, i formava personal que seria d'una gran utilitat per als serveis socials municipals i per a aquelles institucions allà on es requeria el seu servei.²³⁰ Per això es feien cursos de cooperativisme i s'assessorava treballadors socials d'aquells municipis que ho requerien.

Càritas aposta per una nova cultura solidària, en una conjuntura afectada per l'atur

La conjuntura dels vuitanta va estar marcada pels efectes de l'atur.²³¹ Càritas era particularment sensible a la marginació que derivava de la manca de feina i de l'atur de llarga durada. Els estudis sobre la pobresa a Espanya, promoguts per FOESSA, parlaven de tres milions de desocupats el 1983. En aquesta conjuntura, el

²²⁸ *Arran* 12, desembre de 1985, pàg. 16.

²²⁹ *Arran* 14, març-abril de 1986, pàg. 24; *Arran* 17, setembre – octubre 1986, pàg. 16.

²³⁰ *Arran* 18, novembre-desembre 1986, pàg. 4.

²³¹ *Arran* 13, gener-febrer de 1986, dedicat a: L'atur: una espina.

Govern central aspirava a crear 200.000 llocs de treball a l'any, i Càritas optava per una nova cultura solidària, i una nova política ocupacional que beneficiàs sobretot joves, dones i desocupats. L'objectiu de Càritas no era teoritzar sobre aquest fenomen, sinó més aviat atendre els afectats per l'atur i les famílies, estudiar la realitat d'aquest fenomen, denunciar les causes estructurals d'aquesta situació de precarietat laboral i cercar-hi solucions. Càritas Española dedicà al tema de l'atur el simposium estatal de gener de 1986, amb les conclusions següents:

“Que se vaya generando alternativas de empleo: autoproducción, cooperativismo, talleres ocupacionales, etc.
Una política de reducción de la jornada laboral. Reparto real del trabajo existente. Supresión de horas extras y pluriempleo.
La economía debe planificarse teniendo como criterio fundamental la creación de puestos de trabajo.
El seguro de desempleo debe convertirse hacia formas de ‘asignación social básica’, acompañado por el contrato-prestaciones de utilidad social.
Una política fiscal progresivamente solidaria y orientada a crear un Fondo Social de Solidaridad.”²³²

El paisatge de l'atur a Mallorca tampoc no era d'allò més esperançador, segons les estadístiques oficials de 1985. Càritas havia incrementat considerablement la seva activitat, analitzava les causes d'aquest moment i prenia mesures concretes per plantar-hi cara, com era augmentar els dies d'atenció i estudiar millor els casos; entrevistes concertades; més coordinació i potenciació de les Càritas Parroquials; tenir present els quatre centres de serveis socials de base de l'Ajuntament de Palma.²³³ El major nombre d'aturats s'havia produït en finalitzar la temporada turística, per bé que havia augmentat el nombre d'aturats no immigrants, molts que no havien tingut mai problemes d'atur, persones no marginades,

²³² Tomeu MOREY, “No esperes milagros. Abre camino Simposio sobre el paro 25-28 enero 1986”. Madrid *Arran* 13, gener-febrer de 1986, pàg. 14-15.

²³³ Margalida FERRER, Càritas Mallorca: “Unes altres conseqüències de l'atur”, *Arran* 13, gener-febrer de 1986, pàg. 16-17.

però que començaven a vorejar el llindar de la marginació, tal com es constata en una estadística que s'havia realitzat sobre 418 casos de desocupats que s'havien adreçat a Càritas.²³⁴ La problemàtica de l'atur va ser ben visible al llarg d'aquest període, talment com es plantejava en simpòsiums i conferències promogudes per Càritas. Una problemàtica que anava unida sovint també a la reivindicació de la renda mínima d'inserció.²³⁵

Càritas i el debat sobre el model de serveis socials a Mallorca

A partir de 1985, es crearen diferents escenaris d'entesa amb les administracions públiques locals, però quedava encara molt de recorregut per fer. Càritas es lamentava de les quotes que l'Ajuntament de Palma imposava a les famílies gitanes amb parades en el mercadet setmanal del "baratillo" i tenia una actitud crítica amb el menjador social que havien promogut en el carrer del Patronat Obrer, el 31 de gener de 1985.²³⁶ Amb la creació dels primers serveis socials de base de l'Ajuntament de Palma, Càritas es plantejava la continuïtat dels serveis considerats històricament de suplència, al mateix temps que es mostrava exigent amb les propostes de l'administració, precisament perquè se suposa que el seu objectiu no era assistencial, ni provisional, sinó un deure de l'administració amb els ciutadans més desfavorits.

Càritas també defensava la seva proposta capdavantera entre els educadors de carrer, justament en un moment –començament de 1985– en el qual l'Ajuntament de Palma enuncïava els seus projectes en aquest sentit: "Durante más de tres años Cáritas fue la primera y única institución que creó y mantuvo un equipo de educadores de calle, con la finalidad de trabajar en la prevención

²³⁴ *Arran* 13, gener-febrer de 1986, pàg.18-19.

²³⁵ "Constataciones, conclusiones y propuestas del simposio [Ante el paro y la desigualdad social]", a *Arran* 38, març-abril 1990, pàg. 6-7; "Entrevistas... sobre la renta mínima de inserción", *Arran* 38, març-abril 1990, pàg. 8-9

²³⁶ Notícies, *Arran* 2, febrer de 1985, pàg. 19-20. Per altra banda, cal destacar la labor d'Isabel Bonnín al capdavant d'aquest menjador social, tenint-ne cura del servei el dissabte i diumenge, amb voluntaris dels Grups d'Acció Social d'arreu de la diòcesi.

de la delinqüència juvenil. Nos alegramos que esta experiencia haya sido considerada altamente positiva y que el Ayuntamiento de Palma haya decidido incorporar educadores de calle en el nuevo plan de asistencia social para las barriadas.”²³⁷ En el Camp Redó, des de feia set anys la Parròquia de la Resurrecció havia mantingut un educador de carrer. L’anunci de l’Ajuntament de Palma de cobrir aquest espai creava incertesa, al mateix temps que reforçava el plantejament de Càritas de ser l’avançada en el tall de les problemàtiques socials fins que arribava una resposta de l’administració pública.

El març de 1985, entre les conclusions de la Delegació Diocesana d’Acció Social s’insistia a reclamar de forma permanent a l’administració, als poders públics, la millora de les condicions de vida dels més marginats i en situació de risc. Expressaven que l’administració havia de dedicar més recursos i més personal a l’acció social. Entre les principals dificultats constataven la manca de coordinació entre les institucions; l’estat de transitorietat de la nostra autonomia i dels traspassos de competències i semblava que, massa sovint, l’Administració no s’implicava prou en tot allò que afectava els problemes socials.²³⁸ Tot just en aquella conjuntura l’Ajuntament de Palma pressupostava els serveis del Centre d’Acollida de Joves Óscar Romero, de l’alberg de Transeünts Can Pere Antoni i el servei d’Ajuda a Domicili a les persones necessitades de la Tercera Edat, serveis que havia promogut i gestionat Càritas fins llavors. A partir d’aquest moment la gestió d’aquests serveis es va convocar en concurs públic i van ser adjudicats a Càritas.²³⁹

Aquests acords amb l’Ajuntament de Palma, amb les primeres adjudicacions sobretot, requeriria una comissió conjunta entre

²³⁷ Notícies, *Arran* 2, febrer de 1985, pàg. 19-20. El rector Ramon Serra contava que Son Roca havia tingut un educador de carrer: “Durant l’any 1984, a través de Càritas, hem tingut un educador de carrer, però, en acabar el conveni amb l’Ajuntament, han estat el Centre Social i la Parròquia els que s’han fet càrrec de la contractació d’un educador de carrer de la mateixa barriada seguint amb l’ajuda de Càritas”, *Arran* 4, abril de 1985, pàg. .9.

²³⁸ *Arran* 4, abril de 1985, pàg.

²³⁹ Notícies, *Arran* 4, abril de 1985; *Arran* 7 i 8, juliol-agost 1985, pàg. 24.

Ajuntament i Càritas, com es plantejava ja l'estiu de 1985. Tot plegat en una conjuntura en la qual els convenis amb l'administració local anirien augmentant, primer entre el Consell i l'Hospital de Nit (estiu de 1985), entre el Govern Balear, el Consell i Càritas per a les necessitats urgents, com ara lloguers, alimentació i obres de promoció. Fins i tot es feia palesa la necessitat de tenir un mapa dels serveis socials de Mallorca, una geografia compartida entre Càritas i les administracions, en un punt en el qual les administracions locals anaven assumint la seva responsabilitat en el terreny social. En aquest sentit es parlava d'encarregar aquest mapa a un equip de treball de l'Escola de Treball Social.²⁴⁰

L'entesa entre el plantejament social cristià de Càritas i la nova mentalitat pública i segurament secularitzada dels serveis socials de l'Ajuntament de Palma no devia ser fàcil. Inicialment, sense una cultura de col·laboració, molts de voluntaris de les parròquies dels barris de Palma tenien dificultats per a entendre's i coordinar-se amb els serveis socials de l'Ajuntament. En l'Assemblea dels Grups d'Acció Social de les barriades de Palma, el novembre de 1985, s'insistia que un problema comú en què tots havien coincidit era la dificultat per comprendre les actituds i el plantejament de l'administració municipal, uns interrogants que dificultaven la coordinació de l'acció social.²⁴¹ Aquesta preocupació incrementà el nombre d'entrevistes i reunions entre la Delegació d'Acció Social i Càritas per una banda i les diferents administracions per una altra, amb la finalitat d'implementar la coordinació.²⁴² Representants del Consell Insular de Mallorca i responsables de la gestió en diferents centres de l'àrea de marginació d'adults mantingueren reunions de coordinació durant la primera meitat de 1986.²⁴³

En aquell moment s'inicià el debat en el Parlament sobre el Projecte de Llei de Serveis Socials²⁴⁴ i l'Ajuntament de Palma publicava el Pla

²⁴⁰ *Arran* 12, desembre de 1985, pàg. 13-14.

²⁴¹ *Arran* 12, desembre de 1985, pàg. 16.

²⁴² *Arran* 14, març-abril de 1986, pàg. 24

²⁴³ *Arran* 16, juliol-agost 1986, pàg. 19-20.

²⁴⁴ *Arran* 15, maig-juny 1986, pàg. 24.

Municipal de Serveis Socials, on s'exposaven els principis generals i les línies d'actuació en matèria de serveis socials públics, amb la qual cosa també s'iniciaria una nova etapa d'entesa, de diàleg i de col·laboració, tot superant la fase de recels, malentesos, tal com manifestava Jaume Garau, llavors cap de departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Palma, en una entrevista a la revista *Arran*.²⁴⁵

La relació entre Càritas i l'administració canviaria a partir de llavors, tal com es posava de manifest des del SAPS, que atenia prop de dues-centes persones, al començament de 1987:²⁴⁶

“Es necesario que desde el Ayuntamiento se inicien las gestiones con los juzgados, tendentes al previo aviso de las familias en vía de desahucio para que se pueda iniciar el trabajo con ellas antes de que se encuentren en la calle.

* Es necesaria la creación de una casa de Acogida para mujeres o de una casa de Acogida para familias. La demanda existe y la respuesta que se ofrece no es adecuada.

* Es necesario que desde la Comunidad Autónoma, y una vez se haya realizado un estudio serio de la situación, se creen una serie de viviendas en precario cuya ocupación sea temporal y rotativa y otra serie de viviendas de muy bajo alquiler con cuyos inquilinos en ambos casos, se realice un seguimiento desde los centros de servicios sociales.

En otro orden de cosas, cabe reseñar el proyecto para la creación de una empresa de fabricación de bizcocho de barro, que podría dar trabajo temporal a algunos usuarios del SAPS o de otras instituciones, que tuvieron especial dificultad en integrarse en el mundo laboral. Dentro del mismo campo, reseñar también las gestiones de la cooperativa de chatarrería de CÁRITAS, para ofrecer una alternativa a las personas que necesitan un pasaje a la península: con unos días de trabajo en la cooperativa podrían pagarse el billete.

²⁴⁵ *Arran* 18, novembre – desembre 1986, pàg. 6.

²⁴⁶ Frederique Laloux, “Centre d'Acollida i Promoció Social S.A.P.S”., *Arran* 19, gener-febrer 1987, pàg. 15.

Por lo demás se han ido realizando algunas actividades (semanas de cine, concurso de dominó, cenas en cada uno de los albergues, etc...) en el sentido de dinamizar los centros de Acogida y de facilitar la comunicación entre los usuarios.”

El 1986, l'Ajuntament de Palma publicà el llibre *Instrument de Treball Social-2: Guia de serveis per al Treball Social*, que provocà un llarg article crític signat per Bartomeu Bennàssar.²⁴⁷ Una crítica des de la simpatia i la implicació. Bennàssar considerava que no es reconeixia prou la tasca de Càritas en tot allò que eren serveis d'atenció primària, i la seva presència es limitava a deixar-ne constància a l'apartat d'acció social de l'Església. Entenia que “Càritas i la xarxa dels grups d'acció social compleixen, en conjunt bastant bé, la definició assenyalada per als serveis d'atenció primària i bàsica, puix són serveis que ofereixen un primer acolliment (informació, orientació, diagnosi de problemes) i una assistència directa a persones, famílies i grups amb dificultats, al seu entorn habitual de vida. Es tracta de serveis generals i polivalents, perquè atenen demandes i problemes de tota mena; comunitaris i preventius perquè actuen en el si d'una comunitat biennal amb la idea de reforçar i aprofitar els seus propis recursos per prevenir o atendre situacions de dificultat social; i per consegüent són serveis descentralitzats i territorialitzats que atenen zones (barris, districtes, sectors, etc.) on constitueixen la via d'entrada del conjunt dels serveis socials”. La tasca de Càritas, amb els acolliments i centres d'atenció, no era prou reconeguda i semblava com si només tinguessin valor aquells que eren exclusivament municipals. Afegia Bennàssar: “La ideologia no hauria de negar l'estadística ni la sociologia. Com tampoc aquestes no impedeixen que la filosofia social del municipi o d'un grup vagi fent plans i camí en una orientació que creu adequada.” En la seva anàlisi, Bennàssar també era autocrític amb l'obra de l'Església, que havia de reconèixer que bé per ignorància, inèrcia, comoditat o interessos no sempre s'havia actuat com calia. Però

²⁴⁷ B. Bennàssar, “Serveis Socials, Administració i Església”, *Arran* 20, març-abril 1987, pàg.17-20.

reconeixia una certa influència i un compromís que havia fet possible aquell context d'afirmació pública, per bé que exigia a l'administració més implicació en la prevenció, perquè l'atenció també és un dret dels ciutadans i una obligació dels serveis públics.

Bennàssar advertia sobre la necessitat de superar un pensament social mesclat amb prejudicis, sobretot aquells que pensaven que la iniciativa privada hauria de desaparèixer totalment quan l'administració aspira a arribar a tots els llocs; i en aquest cas es deixava a la iniciativa privada l'atenció i la cura de la misèria social més fonda i menys presentable, considerant aquestes propostes com a solucions barates i en allò que tenia costos baixos. Uns prejudicis que es deriven d'una anàlisi maniquea que diferencia serveis socials i acció benèfica. Per una banda una acció realitzada per professionals i per l'altra executada des del voluntarisme, al marge de la remuneració pel seu treball. Una divisió que classificava l'acció social en bons i dolents, entre la iniciativa pública i la privada. En aquest sentit, Bartomeu Bennàssar, conegut per la seva dilatada experiència de compromís social, apostava per una cultura social democràtica, com una suma d'esforços, de recursos, de persones i d'institucions.

Ja al final del decenni de 1980, els convenis entre Càritas i l'administració es van fer habituals. El 1988 se'n signà un entre el Bisbat i la Conselleria de Sanitat per un programa de "Bosses de pobresa", atenció a les famílies més marginades, que es mantingué fins a 1993. El 1989, un altre, entre les mateixes parts, sobre atenció a persones de la tercera edat pobres; i entre el Bisbat i l'Ajuntament de Palma en matèria de Serveis Socials, que es concretava en el Centre d'Acollida per a Dona i Família i el Taller ocupacional per a dones marginades, sobretot vinculades amb el sector de la prostitució. Alguns dels convenis de col·laboració i coordinació entre Càritas i els serveis socials de l'Ajuntament han tingut una llarga durada, amb resultats extraordinaris.²⁴⁸

²⁴⁸ PÉREZ ALZINA, Gabriel, "L'acció...", o.c. pàg. 151-153

El 1992, se signà també un conveni entre el Bisbat i la Conselleria de Treball i Transports del Govern Balear per al desenvolupament del Curs de Treballadors Familiars; i el 1993 un altre entre la Conselleria de Sanitat i Seguretat Social, Consell Insular de Mallorca, Ajuntament de Palma, i l'Associació Marginats La Sapiència per donar el suport necessari a la tasca terapèutica que realitza La Sapiència; i un altre encara entre el Bisbat i la Conselleria de Sanitat i Seguretat Social per a un programa d'atenció a famílies i dones maltractades.²⁴⁹

La cultura dels acords i convenis es manifestava de moltes maneres. Hem vist els avenços amb diferents departaments del Govern Balear, del Consell de Mallorca i de l'Ajuntament de Palma. El 1994, també se signà un acord entre el Bisbat i l'Ajuntament d'Inca, mitjançant el qual les dues institucions impulsaren un menjador social, promogut per Càritas Interparroquial d'Inca, amb seu a l'antic convent de les Franciscanes Filles de la Misericòrdia. Finalment, la Diòcesi de Mallorca i el Consell de Mallorca signaren, el 1995, un conveni de col·laboració que, entre els punts més destacats, reconeixia, per part del Consell, la Xarxa d'Atenció Primària de l'Església de Mallorca.²⁵⁰ Aquest esperit de col·laboració tingué, el 1995, un moment especialment rellevant, tal com es posava de manifest en la memòria de Càritas de 1995:

“Durant aquest any hi ha hagut un fet que ha donat suport al treball social que des d'aquesta Institució es realitza: el reconeixement de la Xarxa d'Atenció Primària que té Càritas, per part del Consell Insular de Mallorca (Conveni Marc de Col·laboració entre el Consell Insular de Mallorca i el Bisbat de Mallorca en matèria de serveis Socials, 14/6/95). Volem també anomenar, en aquesta memòria de l'any 95, els diversos Convenis que s'han signat per part de l'Administració Pública i la Delegació Diocesana d'Acció Social pel que fa referència al treball Social que es desenvolupa des de Càritas Mallorca i són: En Primer lloc, el Conveni Marc, signat per

²⁴⁹ PÉREZ ALZINA, Gabriel, “L'acció...”, o.c., pàg. 153-154.

²⁵⁰ PÉREZ ALZINA, Gabriel, “L'acció...”, o.c., pàg. 155.

part del Consell Insular de Mallorca. El conveni de l'Ajuntament de Palma, per a la Gestió dels Centres de Dona i Família, i els projectes de Ciutat Antiga amb tercera edat i prostitució. La coordinació d'ambdues institucions en tot el que afecta el treball social a la nostra Ciutat. El Conveni amb l'Ajuntament d'Inca per a la gestió conjunta d'un Menjador Social en aquesta Ciutat. El que l'INEM hagi reconegut l'Escola de Formació Social com a Centre Col·laborador i que, per primera vegada, haguem pogut accedir a un Curs d'Auxiliar de la Llar. Aquest any el Ministeri d'Afers Socials, a través de la convocatòria IRPF ha donat suport a dos dels nostres projectes: el que fa referència a la Formació del Voluntariat i el de Bossa de Recerca de Feina.”²⁵¹

Acció Social de la Diòcesi

Des del 1974 funcionava el **Grup de Drets Humans**, a la parròquia de l'Encarnació. Més tard es creà també **Justícia i Pau** i l'**Associació Marginats La Sapiència**, que el 1985 va ser reconeguda com a associació civil, llavors presidida per Antoni Garau. Com hem vist aquesta associació creà ben aviat una xarxa d'iniciatives, en coordinació amb parròquies i comunitats de base en alguns casos. Tot el compromís social relacionat amb l'Hospital de Nit tingué un gran ressò social en el si de l'Església de Mallorca i en l'univers social en general. En el marc de l'Any Internacional de la Joventut, el 1985, es crearen les primeres cooperatives agràries per a joves, com ara la de **Jovent**, que promogué mossèn Bartomeu Suau Serra, a la Indioteria.²⁵²

La consolidació del **Projecte Home**, presidit per mossèn Bartomeu Català, ben aviat esdevingué centre de referència com a projecte terapèutic en la lluita contra la drogoaddicció. El 1987, s'obria el Centre d'Acollida del Projecte Home a l'antic convent de les Germanes de la Caritat del Terreno, a Palma; i uns mesos més

²⁵¹ Càritas Mallorca. Memòria Càritas Diocesana de Mallorca, any 1995.

²⁵² “Una experiència de formació ocupacional. Cooperativa Jovent i Càritas. Aula de educació compensatòria en el edifici de Son Gibert”, *Arran* 36, novembre-desembre 1989, pàg.19; “Final de curs a la Compensatòria Jovent”, *Arran* 40, juliol-agost 1990, pàg. 13-14.

tard la Comunitat Terapèutica de Ses Sitjoles, a Campos. El 1988, a una part de l'antic convent de les religioses Reparadores (cedit gratuïtament al Bisbat), s'hi obrí el Centre de Reinserció del Projecte Home. El 1990, es creava la Fundació Home Lliure, presidida pel bisbe de Mallorca, i el 1993, les Religioses Oblates cediren el seu convent de la Vileta al Bisbat per a ser destinat al Projecte Home. Allà s'instal·là el servei d'acollida i altres prestacions.²⁵³

També el 1986, es creava el **Telèfon de l'Esperança**, llavors coordinat per Gabriel Pérez. I aquell any també es posarien els fonaments de **Deixalles**. Mossèn Gaspar Aguiló i Maria Magraner havien anat a Barcelona per conèixer el funcionament de la Fundació Engrunes, amb la intenció de crear a Mallorca una institució semblant. El 1987, es va inaugurar Deixalles a l'antiga vaqueria de Son Gibert, una fundació creada entre el Bisbat i la Petita i Mitjana Empresa de Mallorca, una cooperativa presidida pel bisbe de Mallorca. El cooperativisme apareixia com una proposta de futur, com un model de socialització que encaixava les necessitats individuals i les col·lectives, el treball i la producció.²⁵⁴ El 1994, el bisbe Teodor Úbeda inaugurava Deixalles Sóller, amb seu a l'antiga fàbrica de Can Puig.

També durant aquests anys, hi havia altres iniciatives socials, alguna dependent de Càritas Mallorca, com la **Pastoral Penitenciària**, amb experiències concretes que començaren a partir de la Comissió dels Drets dels Presos i de diverses accions de Càritas des de la presó. Les problemàtiques dels presos estan enxarxades amb la resta de projectes de Càritas que tot just estan avançant, sobretot amb el món de la dona, la prostitució, la droga; però també amb tot allò que afecta el Projecte Home i tants d'altres vessants que l'Església tenia presents.²⁵⁵ Ja el 1988, a més dels Pares Mercedaris que

²⁵³ PÉREZ ALZINA, Gabriel, "L'acció...", o.c., pàg. 154.

²⁵⁴ Roser Puig "Cooperativas. Una luz de esperanza en el negro panorama laboral", *Arran* 14, març-abril 1986, pàg. 7-8; Demetrio Peña, "Fundació Deixalles. Un proyecto ambicioso", *Arran* 32, març-abril 1989, pàg.17; "Fundació Deixalles" (pàg. 17-19). Dades des de març de 1987 a 1989. Felicidad Martínez A.S., *Arran* 33, maig-juny 1989.

²⁵⁵ "Càritas desde la cárcel. Testimonios. Antonio Gallardo de Guindos", *Arran* 21, maig-juny 1987, pàg. 10-11. "Homília Centro Penitenciario de Palma en la fiesta de la Merced 1987". Teodor Úbeda, Bisbe de Mallorca (*Arran* 24, novembre-desembre 1987, pàg. 22-24.

treballaven pastoralment en el centre penitenciari, atenent l'interès del Bisbe es creava la capellania de la presó, integrada també per preveres diocesans, i naixia el Grup de Pastoral Penitenciària, amb la col·laboració d'un grup de voluntaris. El bisbe Teodor Úbeda mantindria una sensibilitat especial amb aquest col·lectiu.²⁵⁶

Les inquietuds socials de les comunitats cristianes de Mallorca també miraven a les problemàtiques de llarga durada, com ara el turisme i tot allò que derivava de les relacions laborals en el sector de l'hoteleria. Aquest tema era recurrent i en general l'estiu servia per a desvetllar la consciència davant un món que semblava cada cop més invisible.²⁵⁷ Adesiara, els soterranis on habitaven alguns grups de treballadors a l'Arenal, tornaven a ser notícia i servien per a recordar una història llarga de compromís que com hem vist Càritas havia promogut ja durant la transició democràtica.²⁵⁸ Molts d'estius també apareixia el tema dels jornalers de temporada que arribaven a Mallorca a treballar un temps determinat, tant en contractes relacionats amb el turisme com en l'agricultura, sobretot. Eren treballadors desarrelats, amb contractes en precari, que en molts de casos arribaven amb la seva família.

L'Església de Mallorca, a través de la Delegació Diocesana d'Acció Social, feia sentir la seva veu cada cop que es convocaven eleccions autonòmiques i municipals. Temàtiques com l'habitatge, la droga, la infància i l'atenció a la dona eren recurrents en el diàleg amb els candidats, i en els debats i taules rodones que s'organitzaven.²⁵⁹ En

²⁵⁶ "A los sacerdotes y voluntarios que trabajan al servicio de los hermanos presos en las cárceles de Ibiza, Menorca y Mallorca", Teodor Úbeda, *Arran* 36, novembre-desembre 1989, pàg. 11-13.

²⁵⁷ "Estiu: tema d'hoteleria. Entrevista a Maena Juan, 17 anys treballant a l'hoteleria" (*Arran* 22, juliol-agost de 1987, pàg. 14-16); "Rasgos actuales de las relaciones laborales en el sector de la hostelería" [Fragments de la ponència de Bartomeu Bennàssar en el XV Congrés de Pastoral del Turisme] (*Arran* 22, juliol-agost 1987, pàg. 24-25).

²⁵⁸ "Els soterranis de s'Arenal (Grup d'Acció Social de la Parròquia de S'Arenal)", *Arran* 33, maig-juny 1989, pàg. 10-11; "Els soterranis de S'Arenal. Grup de Vida Creixent", *Arran* 38, març-abril 1990, pàg. 6); "Més soterranis a S'Arenal (Grup d'Acció Social de la Parròquia de s'Arenal)", *Arran* 41, setembre-octubre 1990, pàg. 3.

²⁵⁹ *Arran* 21, maig-juny 1987, pàg. 4-5; "Taula rodona amb candidats polítics. Resum", *Arran* 21, maig-juny 1987, pàg. 12-14.

altres ocasions, també es feia arribar als partits polítics la inquietud davant problemàtiques concretes, com ara el 1990 quan la revista *Arran* demanava a tots els partits polítics de les Balears la seva posició davant la implantació de la Renda Mínima d'Inserció i en publicava les respostes.²⁶⁰

De mica en mica es creà la xarxa de grups d'acció social a les parròquies. A mitjans dels vuitanta, n'hi havia a la majoria de parròquies de Palma, grups que ja comptaven amb un voluntariat incipient, obert a les realitats socials més pròximes i treballaven en coordinació amb els centres de serveis socials, participaven en trobades interparroquials o convocades des dels arxiprestats. Es tractava de grups amb set de formació, conscients de les seves limitacions, però amb ideals. En general, les cròniques d'aquests col·lectius tenen una frescor i un grau de novetat que els fa particularment interessants, sobretot perquè canalitzen gran part de les seves inquietuds juvenils, en molts de casos, en el treball a favor dels més pobres en tots els sentits, com passava, per exemple, al grup d'acció social de la parròquia d'Establiments el 1987.²⁶¹

La Delegació se sumava a aquells col·lectius que treballaven a contracorrent, en un model de societat rica i acomodada, vanitosa i orgullosa de tot allò que havia aconseguit sense reconèixer l'existència de realitats i problemàtiques que afectaven els sectors més febles o les víctimes d'aquesta mateixa societat del benestar. Algunes col·laboracions de la revista *Arran*, com ara les de Roser Puig, denunciaven de forma persistent aquesta desídia de la societat mallorquina.²⁶² Les campanyes de Càritas de Nadal, Dijous Sant i el Corpus Christi han servit per a sensibilitzar la comunitat cristiana, per a informar i per a prioritzar l'esperit evangèlic de

²⁶⁰ *Arran* 39, maig-juny 1990, pàg. 18-19.

²⁶¹ "Grup d'Acció Social de la Parròquia d'Establiments", *Arran* 24, novembre-desembre 1987, pàg. 5.

²⁶² Roser Puig, "Una sociedad rica y acomodada", *Arran* 23, setembre-octubre 1987, pàg. 3-4; Roser Puig, "Los pobres, cuestión secundaria en nuestra Diócesis", *Arran* 36, noviembre-desembre 1989, pàg. 20-21.

l'acció social, òbviament en aquest sentit han creat el clima perquè les comunitats caminassin en direcció a aquest compromís cada cop més concret i més efectiu, en la línia de Càritas. Eslògans com “Si tots volem, la pobresa té remei” (1987) o “Comparteix també el que necessites. Els béns són per a tothom” (1989) tenien un alt valor simbòlic i concret alhora. En alguns casos, determinades opcions a favor dels més pobres també provocaren debats profunds, com ara l'entrega, el 1988, de bona part de les joies de la Mare de Déu de Lluc al bisbe de Mallorca per ajudar els pobres.

La situació de les **persones majors** preocupava. Tot i que augmentava la xarxa de residències a la Part Forana (Sóller, Lluçmajor, Porreres, Manacor, Inca i Artà), el canvi de mentalitat que es produïa també en les famílies i les dificultats d'aquestes per mantenir les persones majors, esdevenia un horitzó obert, amb més i millors infraestructures i professionals. Els majors que vivien tots sols a les ciutats, particularment en barris d'especial dificultat, com ara el mateix centre històric, també van fer que s'engegassin iniciatives molt concretes, com ara algun menjador social, com el que es posà en funcionament en el Temple el 1989.

Juntament amb els majors, també s'ha de contemplar el compromís que molts de grups parroquials i Càritas mateix mantingueren amb **la infància**, particularment amb els nins i nines en situació de risc. En aquest sentit han sorgit de forma permanent experiències de projectes amb nins amb problemes de fracàs escolar.²⁶³ També el 1994 es fundava la Llar Llevant, un pis d'acollida a Manacor per a nins amb dificultats socials, que es mantenia gràcies a la col·laboració entre el Bisbat i la Conselleria de Governació del Govern Balear. Un altre conveni, signat aquell mateix any, entre les mateixes parts, permetia posar en funcionament a Natzaret un programa de Primera Acollida i Diagnòstic Socioeducatiu per a 40 menors. De forma desigual apareixien de tant en tant

²⁶³ “Mª Carmen G. Zambrano [del Grup d'Acció Social de la Resurrecció], Experiència del P.E.I.” Experiència amb nins amb problemes de fracàs escolar, *Arran* 35, setembre-octubre 1989, pàg. 15.

problemàtiques relacionades amb la infància desnodrida i amb col·lectius d'infants que ho passaven especialment malament. Fins i tot es parlava en alguns casos de marginació rural infantil.²⁶⁴

Les problemàtiques a què es plantava cara es diversificaven a mesura que la societat del benestar generava també més espais ocults. En part persistien temes que havien estat presents sempre com ara les minories ètniques (gitanos), amb programes que alguns grups d'acció social mantenien, com el 1990 a la Vileta o al Molinar en el moment de l'enderrocament de les barraques.²⁶⁵ Ja al final dels vuitanta hom percep un canvi de perspectiva amb el tema de la immigració, arran de l'arribada d'immigrants procedents de països en vies de desenvolupament, la qual cosa provocava canvis polítics i legislatius de rellevància,²⁶⁶ i ben aviat problemàtiques de col·lectius d'immigrants que tindrien dificultats d'integració.²⁶⁷ Una problemàtica que en aquella conjuntura només s'apuntava i que, com veurem, ha esdevingut un dels principals centres d'atenció de Càritas durant els darrers deu anys. Hi apareixien també temes recurrents, com ara l'alcoholisme, amb col·lectius d'alcohòlics crònics amb problemes greus de salut, per la qual cosa es promogué Can Palerm, a l'antic convent de les Germanes Franciscanes Filles de la Misericòrdia, a Sant Agustí. L'Associació Marginats-La Sapiència posà en marxa aquest projecte el 1993.²⁶⁸ Juntament amb aquestes temàtiques, la Delegació d'Acció Social es plantejava seriosament qüestions relacionades amb el voluntariat²⁶⁹ i la formació, sobretot. I comptà també un grup d'objectors de consciència, que el 1990 havien fet la prestació social substitutòria a Càritas.

²⁶⁴ Rosa Tomàs, "Justícia i Pau. Massa nins a Mallorca ho passen malament", *Arran* 23, setembre-octubre 1987, pàg. 15.

²⁶⁵ "La Vileta: integració gitana", *Arran* 39, maig-juny 1990, pàg. 21; *Arran* 23, setembre-octubre 1987, pàg. 15.

²⁶⁶ Maria Barceló, "Immigració i política", *Arran* 33, maig-juny 1989, pàg. 5; Roser Puig, "Egoïsmo, nacionalismos mal entendidos y racismo. Igual a ley de extranjería", *Arran* 40, juliol-agost 1990, pàg. 14-15.

²⁶⁷ "Africanos a la intemperie", *Arran*, 44, març-abril 1991, pàg. 5.

²⁶⁸ PÉREZ ALZINA, Gabriel, "L'acció...", o.c., pàg. 153-154.

²⁶⁹ Roser Puig, "Derechos y deberes del voluntariado", *Arran* 35, setembre-octubre 1989, pàg. 14-15; Antonio Cano, "Manifiesto del Voluntario", *Arran* 39, maig-juny 1990, pàg. 22.

Ens hem referit a una conjuntura amb un nivell elevat d'especialització i de professionalització en el terreny de l'acció social. Els vuitanta representen una etapa de posada en funcionament i d'expansió dels serveis públics, amb apostes per part dels Ajuntaments, el Consell de Mallorca i el Govern Balear, amb l'aprovació de plans municipals, insulars i la primera Llei de serveis socials. La Delegació Diocesana d'Acció Social, creada el 1979, tenia com a principal objectiu treballar en l'àmbit de l'acció social, amb una mentalitat adequada als temps nous, imaginant que Càritas representava un model social assistencial que no acabava de satisfer o incomodava els professionals del sector.

Per la seva banda, Càritas Mallorca es va anar refent des de mitjans de la dècada de 1980. També per a Càritas va ser un temps nou i ric, amb propostes socials noves en camps concrets com ara les problemàtiques relacionades amb la dona, els majors, els drogoaddictes, els immigrants, però també obrint pautes noves en el terreny de l'exclusió social, la joventut i el cooperativisme. Les institucions públiques havien assumit la seva responsabilitat social, molts de cristians compromesos en el terreny social i polític durant la Transició també focalitzaren el seu interès en la política o en l'administració. La Delegació d'Acció Social serví de marc de referència als projectes socials i Càritas prioritzava la seva acció en l'atenció primària, l'acollida i la derivació.

Cada conjuntura presenta cicles de crisis que afecten els individus i les famílies amb menys capacitat d'adaptació social, menys especialització i menys recursos. El 1982 començava un cicle de creixement i d'estabilitat econòmica que finalitzà al voltant de 1992, quan se signaren polítiques de convergència europea. A la llum de la Doctrina Social de l'Església, sobretot amb les encíclics socials de Joan Pau II (*Sollicitudo rei socialis*, de 1987, i *Centesimus annus*, de 1991), el teixit de les iniciatives socials de l'Església també es va adaptant a l'esperit doctrinal i al marc d'oportunitats que obre Europa. Càritas llegeix la realitat i aposta pels tallers ocupacionals, el cooperativisme i la formació, precisament per plantar cara als temps nous.

Durant el període que hem analitzat, hem constatat canvis significatius en el terreny de les polítiques socials, sobretot a l'Ajuntament de Palma i en el Consell de Mallorca, que havia posat en pràctica projectes socials de caràcter municipal. L'Estat Espanyol ingressà a la Unió Europea i també es beneficià socialment d'aquesta realitat. Càritas, mentrestant, continuà la seva praxi d'atenció primària, d'animació i de treball comunitari, prioritzant els exclosos, els aturats, les dones i tots aquells col·lectius afectats per alguna problemàtica estructural.

**5. De l'eufòria econòmica a la crisi social.
La consolidació de Càritas Mallorca
(1995-2011)**

Durant els darrers quinze anys, Càritas ha continuat aprofundint el seu compromís amb els més pobres, amb la voluntat de trobar el ferit, el necessitat, ajudar-lo i acompanyar-lo en el seu procés de reinserció personal i social. Una opció que la institució fa en diàleg i en coordinació amb les institucions públiques i privades que treballen en qualsevol estructura de pobresa. En aquest període, Càritas se singularitza per l'atenció primera, al carrer, al barri, al poble, a través dels cristians i d'altres persones de bona voluntat que col·laboren en aquest servei. Aquesta darrera etapa, ha estat intensa per a Càritas i es té la sensació d'haver recuperat el lloc en l'Església diocesana i en la societat. L'historiador no se sent còmode en l'observació d'aquest temps, el seu punt de vista és més aviat limitat, esquemàtic, emboirat pel present i interrogat per un futur davant el qual ha de respondre i no hi està preparat. Entenem que Càritas és una organització en transformació contínua, dinàmica, oberta i vocacionalment adreçada als individus i sectors més febles. Ens referim a una obra amb vocació de ser pionera en aquells espais i amb aquelles persones que requereixen un servei i esperen un camí. En aquest sentit parlem d'una institució dinàmica, cridada a ser samaritana, a relativitzar les estructures per poder tenir la llibertat d'atendre tots aquells que es troben pel camí, en un ambient confús, davant la novetat que suposa descobrir ferides noves.

Càritas, ja el 1995, s'autodefinia com una Organització No Governamental, sense afany de guany, que realitzava una tasca d'animació i coordinació de serveis i programes, encaminats a l'ajuda dels més necessitats de la nostra illa. Amb el treball social que realitzava dia a dia apareixia com una institució dinàmica,

amb vocació de descobrir les noves pobreses, analitzar-les, anar a les causes que les provoquen i cercar-hi respostes eficients. Per tant, els programes, projectes, reflexions, debats i activitats que realitza Càritas són múltiples i polièdrics, sempre des de la lleialtat a l'acompanyament integral a les persones que més ho necessiten. Moltes de les activitats es realitzen en coordinació amb altres grups, que pertanyen a altres institucions que fan part indistintament de l'univers públic o privat, sobretot amb totes les que es realitzaven en l'àmbit de la Delegació Diocesana d'Acció Social, des de 2007 Delegació de Pastoral Caritativa i Social. Aquest fet ha implicat un millor aprofitament de tots els recursos de què disposa la societat mallorquina a favor dels desfavorits²⁷⁰ i potser també haurà estat exemplaritzant com a estil de compromís.

Des d'aquest punt de vista, entenem que aquests setze anys es poden dividir, provisionalment almenys, en tres subperíodes, tot amb la intenció d'oferir un esquema que ens permeti explicar-ne alguns trets històrics, algunes fites representatives, sempre a partir d'allò que són les descripcions de la institució mateixa i a partir del context general. Entenem que hi ha un **primer** temps, més o menys entre 1996 i 2000 en el qual la societat mallorquina creu viure en un vermell d'ou, en un pseudoparadís, amb una renda per càpita elevadíssima. Una societat que se sent observada des de fora i valorada preferencialment per la seva qualitat de vida; un **segon** moment, entre 2000 i 2007, en el qual s'insinuen alguns símptomes de deteriorament social, dubtes, interrogants i problemàtiques noves. La conjuntura econòmica era aparentment bona, particularment per als inversionistes i per als emprenedors del monocultiu turístic i immobiliari. Finalment, entenem que hi ha una **tercera conjuntura** (2007-2011), l'actual, en el qual Mallorca està afectada clarament per la crisi econòmica, sota una aparença de benestar i de continuar responent com una de les principals ofertes turístiques del món. La crisi és global, afecta les estructures i el model de societat capitalista, manifesta un dèficit de liderat i

²⁷⁰ Càritas Mallorca. *Memòria Càritas Diocesana de Mallorca, any 1995.*

reflecteix la necessitat de redescobrir el valor de les persones. Tot això en el clima d'atur, augment dels conflictes socials, xenofòbia i una certa sensació de fracàs en el teixit social.

5.1 Primer temps: il·luminant aquells sectors obligats a viure la cara més ingrata de l'abundància (1995-2000)

Durant aquest quinquenni, Càritas es mantingué lleial a l'esperit evangèlic, a l'esperit de denúncia i de lluita a favor de la justícia. Sempre tenint com a principal objectiu l'atenció als individus i sectors més empobrits i sense perdre de vista que uns sectors s'empobreixen perquè d'altres viuen en l'abundor. Durant aquesta etapa Càritas Mallorca havia consolidat un model d'acció descentralitzada i treballava amb el teixit parroquial i eclesial. El 1995, Maria Salleras i Juan va ser nomenada directora de Càritas Mallorca, entre les seves prioritats destacà la professionalització dels serveis i més atenció al treball en coordinació amb l'esperit i les tècniques aplicades per Càritas Española. Directius, professionals i tècnics de Càritas Española participen i ajuden a Mallorca a orientar i a formar els equips mallorquins.

Càritas seguia treballant, tot i que hom tenia la percepció de viure una conjuntura d'eufòria econòmica, reconeixent que l'economia s'estava recuperant en línies generals, la qual cosa no significava que aquesta recuperació tingués efectes iguals per a tots. En aquest sentit, també s'apuntaven els primers símptomes de l'augment de desigualtats, conflictes internacionals que tocaven clarament Mallorca, singularment el fenomen de la immigració, que acabaria afectant-la d'una forma contundent com es detectava ja el 1997.²⁷¹ En aquest moment, neix la xarxa d'economia social, una economia centrada en les persones. Càritas és un dels membres creadors de REAS, juntament amb Deixalles, la xarxa d'economia social a les Balears.

²⁷¹ FRAU, José Luis, "Una aproximació social als col·lectius immigrants de l'illa de Mallorca", *Alimara* 40, desembre 1997, pàg. 119-124.

La paraula del bisbe Teodor Úbeda ens introdueix perfectament en l'ambient del 1996: "Avui, CÀRITAS és la institució de l'Església de Mallorca que fa concreta la missió de servei als pobres, representant a tota la Diòcesi, en nom d'ella, amb participació activa de molts dels seus membres, sostinguda per tots ells i amb la presència eficaç de tècnics i experts en el tractament dels problemes personals i socials del nostre temps. També col·labora intensament amb els serveis socials de l'Administració Pública i rep suport econòmic de la mateixa mitjançant convenis per a programes concrets, fent així realitat la necessària col·laboració de l'Església i la societat en l'atenció als més pobres."²⁷² En aquest context, Càritas no baixava la guàrdia i persistia en un plantejament evangèlic i crític davant la realitat, insistint en l'existència de pobres inquietants i reiterant que la pobresa era, també a Mallorca, una conseqüència de la injustícia i la desigualtat, que calia denunciar. A més, recordava que els recursos per a plantar cara a aquestes pobres sempre eren limitats. Precisament per això, Càritas treballava intensament la cultura de la col·laboració i potenciava la cultura de la xarxa social. Finalment, l'Església de Mallorca disposava d'un capital humà rellevant (voluntaris, professionals i no-professionals) que Càritas ha format i ha socialitzat al servei d'un projecte a favor dels més pobres.²⁷³ Aquesta imatge de compromís social de l'Església, hom sentia que es corresponia amb la confiança que Càritas rebia de la societat mallorquina. Gabriel Pérez Alzina –delegat diocesà d'Acció Social des de 1984 fins a 1999– afirmava que eren moltes les realitats del treball social de l'Església de Mallorca rellevants per al conjunt de la societat, un compromís que entenia vinculat o com a conseqüència decisiva del tarannà pastoral de don Teodor, de la implicació dels col·lectius de capellans de barriades i de Part Forana, i de la col·laboració de les congregacions religioses, particularment femenines, però també d'altres col·lectius que col·laboraven en pisos d'acollida i tallers ocupacionals, entre d'altres iniciatives.²⁷⁴ Càritas tenia una línia de treball i s'esforçava

²⁷² Càritas Diocesana de Mallorca, *Corpus 1996. Presentació*.

²⁷³ *Corpus 97*. L'equip de Càritas Mallorca.

²⁷⁴ PÉREZ ALZINA, Gabriel, "L'acció...", o.c., pàg. 155.

per consolidar una cultura social que passava per liderar, impulsar, ajudar a consolidar projectes i reforçar la xarxa social de la diòcesi. Durant aquests anys Càritas inicià un treball d'especialització, un treball secundari que prioritàriament va tenir com a beneficiària la dona. Els tallers d'economia domèstica, els tallers de recerca de feina, els inicis dels tallers ocupacionals i productius (ceràmica, taps de cera, caps de fusta) i els projectes amb voluntaris, són alguns dels exemples del treball desenvolupat en molts de barris i parròquies, sobretot de Palma. Va ser, sobretot, un temps creatiu, una conjuntura en la qual la Delegació d'Acció Social i Càritas van funcionar en sintonia.

Externament i des d'un punt de vista global, la conjuntura econòmica de la dècada dels noranta era força bona, com molt bé es reflectia en la memòria de Càritas de 1997: "L'informe que FOESSA ha fet, amb l'ajuda de molts de vosaltres, sobre la nostra realitat, reflexa una millora de la situació, de la que ens n'hem d'alegrar. Però també ens posa davant els ulls una realitat de pobresa que, amb les possibilitats que avui tenim, resulta especialment escandalosa.²⁷⁵" En certa manera, a Mallorca es vivia un clima d'eufòria econòmica, i gairebé no es detectava que la pobresa continuava, com una realitat lamentable i escandalosa, al costat de l'opulència i del benestar. Fins i tot l'informe titulat *Las condiciones de vida de la población pobre del archipiélago Balear*, de 1998, ofería una imatge de les Balears, amb la renda per càpita més elevada de l'Estat, talment com si es visqués en el millor món dels possibles.²⁷⁶ Càritas mantenia entre els objectius principals tenir cura de tots aquells que no podien seguir el ritme vertiginós que marcava una societat enlluernada davant tants de reclams de benestar i davant tantes oportunitats de tenir.

Càritas Española celebrava llavors el 50è aniversari, en un moment en el qual n'augmentava el reconeixement social, "el seu prestigi

²⁷⁵ Càritas Diocesana de Mallorca. *Memòria i dades econòmiques 1997*.

²⁷⁶ *Las condiciones de vida de la población pobre del Archipiélago Balear*, Fundación Foessa, Madrid 1998.

en el treball de servir els pobres és general i notori. Però venim obligats per l'Evangeli a millorar sempre més. Aquest aniversari havia de servir també des de Càritas Mallorca per revisar, corregir i perfeccionar el servei".²⁷⁷ Càritas Mallorca concretament havia superat aquella etapa de desconfiances de la dècada anterior, s'havia especialitzat en l'acompanyament a altres iniciatives socials i ara s'havia professionalitzat i consolidat com una institució amb una gran capacitat d'acció i de gestió dels recursos socials, davant els més pobres i davant l'administració mateixa. L'aniversari coincidia també amb la convocatòria del Sínode Diocesà de Mallorca, que tenia previst estudiar l'acció social entesa com a dimensió essencial de l'Església. El bisbe Teodor entenia aquest moment com "una altra ocasió d'or per reflexionar, convertir-nos i créixer en el servei als més estimats de Jesús. Aprofitem-la participant generosament".²⁷⁸ En la reflexió i les col·laboracions publicades en la Memòria de Càritas del 98, hi apareixien noves problemàtiques, com ara els desplaçats de Kosovo, els immigrants africans, al costat de les ferides del món injust, una avançada del que serien ben aviat algunes de les problemàtiques més profundes a les quals hauria de plantar cara la societat insular.

De 1996 a 1999 van ser anys d'una acció intensa, però també de reflexió, en bona mesura expressada en les conclusions del Sínode Diocesà i en part també reflectides en noves accions al voltant de l'Any Jubilar de 2000, com ara el Projecte Filosa, "un punt de referència que ens indiqui que sempre hem d'estar atents a les necessitats i als signes dels temps".²⁷⁹

Entre les principals novetats que Càritas destacava en la Memòria de 1997, hi figurava el tema de la immigració. La vinguda d'immigrants procedents del Tercer Món i les dificultats que aquestes persones

²⁷⁷ Teodor ÚBEDA, *Càritas: Església de Mallorca servint els pobres*, Càritas Diocesana de Mallorca Corpus 97

²⁷⁸ Teodor ÚBEDA, *Càritas: Església de Mallorca servint els pobres*, Càritas Diocesana de Mallorca Corpus 97.

²⁷⁹ Andreu Genovart, "Carta del Vicari General. Solidaritat: el pa de cada dia", *Memòria anual 1999*, pàg. 3.

tingueren per integrar-se plantejaren immediatament a Càritas la necessitat d'un Programa d'Immigrants. La integració suposa un procés en el qual han d'implicar-se tant els immigrants com el país d'acollida i inclou diferents aspectes, sobretot la situació legal i la situació laboral. Un altre aspecte important d'aquest programa per a immigrants va ser la sensibilització de la societat en general en relació amb el significat integral que tenia el fenomen de la immigració. A tocar el final de segle, el paisatge ja havia canviat, perquè ja el 1999 es parlava de l'impacte de la immigració. Una problemàtica que provocava la posada en marxa de projectes específics, com ho va ser el programa denominat *Viure Plegats*. També el Projecte d'Acollida a famílies kosovars, rellevant sobretot pel ressò mediàtic que tingué. Es va realitzar un seguiment i un suport intensiu amb dues famílies fins que uns se'n varen tornar, i els altres es varen establir definitivament a Palma.²⁸⁰

Càritas es manifestava especialment atenta a totes les pobreses –velles i noves– de cada moment, com una entitat detectora de problemàtiques, un mèrit que emergia com a conseqüència de l'acollida i la capacitat d'escoltar i d'atendre els més necessitats. L'equip de Càritas parlava, ja el 2000, dels efectes de la globalització, d'un món desigual, tot apuntant de forma directa a aquells que s'havien empobrit a causa dels que viuen en l'abundor.²⁸¹ Un resultat que s'anunciava ja en anys anteriors, amb un augment sistemàtic de les temàtiques socials, problemàtiques que afectaven clarament la Part Forana. De fet, el 1999, Càritas havia consolidat projectes a Manacor i Inca, i continuava la presència d'una treballadora social a Lluçmajor i Andratx. Apareix, també, una connexió clara entre els temes socials i els mediambientals, amb novetats com "El Taller de Juguetes" i les campanyes "No les llancis" i "Els Reis de Vidre". Aquestes experiències tenien, també, un component metafòric, sobretot perquè unien el component simbòlic del reciclatge, lligant el de materials i l'humà –col·lectius amb problemes d'alcoholisme–, que permetia treballar la teràpia

²⁸⁰ Càritas Mallorca. *Memòria anual 1999*, pàg. 29.

²⁸¹ Aquesta era la reflexió del bisbe en la Memòria de 2000, pàg. 3-4.

ocupacional. S'oferien tallers d'inserció laboral a persones que gairebé no tenien sortides, però tenia molt de sentit fer-ho. L'equip de Càritas manifestava, aquell mateix 2000, que "dins el capítol de novetats pensam que revesteixen una importància especial: la immigració. No sols resulta nou el nombre, que ha augmentat de forma manifesta, sinó les característiques de les persones que arriben. Ens trobam davant cultures i religions que ens resultaven molt llunyanes i que haurem de conèixer i valorar si volem acollir de veres els nous immigrants".²⁸² La primera experiència de Càritas amb immigrants va ser a Manacor, quan a Palma encara no hi havia problemes. Es va començar amb dones procedents del Magrib, que no sortien de casa i que no aconseguien adaptar-se al ritme social que requeria viure i conviure a Mallorca.

Entre els efectes del Sínode es constata que moltes parròquies havien demanat a Càritas Diocesana de Mallorca l'acompanyament d'un treballador social. Per altra banda, Càritas incrementava la seva presència en el teixit parroquial, disposava de més grups d'acció social i implementava la coordinació amb les administracions.²⁸³ De fet, el bisbe Teodor havia manifestat el 1998, "el Sínode que acabam de clausurar i que, per tant, resta per convertir en vida de la nostra Església, manifesta la voluntat de 'compartir amb els altres els béns d'aquesta terra i els que duren per sempre, atents a les noves pobreses... Ser servidors dels desvalguts i dels més petits... Denunciar tota injustícia, solidaris i oberts envers tots els qui pateixen".²⁸⁴ Càritas mantenia el seu pes específic en la Delegació d'Acció Social, i sostenia projectes en coordinació amb un grup d'entitats d'aquesta. Càritas formava part d'un equip, en el qual mantenia un paper extraordinari, amb l'objectiu de ser l'avançada de l'acció social i treballar amb cada una de les entitats, en allò que era la seva raó de ser específica, amb la voluntat d'evitar duplicitats. En aquest sentit, seguint aquest fil conductor de col·laboració, el 2001, Càritas mantenia projectes amb la majoria

²⁸² Equip de Càritas Mallorca, *Memòria anual 1999*, pàg. 4.

²⁸³ Càritas Mallorca. *Memòria 2001*, pàg. 14.

²⁸⁴ Càritas Mallorca. *Memòria 1998*, pàg. 3.

de fundacions i entitats d'acció social que treballaven en el marc de la Diòcesi de Mallorca. Molts d'aquests projectes comptaven amb el suport de les administracions públiques (regional i local) i amb diverses entitats de crèdit i organitzacions socials. Un dels punts més significatius d'aquest moment va ser l'engegada de projectes solidaris i d'economia alternativa i solidària, com hem vist.

En el canvi de segle, Càritas reforçà el treball de planificació i organització. El 2000 serví per a iniciar el debat sobre la planificació i l'avaluació, i en sortiren línies de treball que serviren per un parell d'anys. Es tractava de preveure, planificar i crear línies mestres de treball, tot a partir de la línia humanista, basada en la teoria de la comunicació humana, des de la convicció que l'altre ho pot fer, que tota persona té capacitats i força suficient per a plantar cara a l'adversitat i se'n pot sortir.

Pel que fa als programes, projectes, activitats d'aquest primer temps hom observa com el nombre de programes i projectes ha variat al llarg d'aquests anys, lentament s'intentà sistematitzar i, dels sis programes (Acollir i orientar; Infància, dona i famílies; Reinserció; Tercera edat; Voluntariat i Objectors) de 1996, arribaren a un conjunt de tretze programes durant aquests sis anys, fins a 2000. Dos programes, Acompanyament en la desintoxicació d'alcohòlics i/o drogoaddictes i Minories ètniques, figuraven en l'organigrama de Càritas, però en realitat tenien vida pròpia al marge de la institució o estaven en fase no gaire definida.

1. **Descentralització:** almenys durant el 1995 i 1996 s'insistia en la necessitat de disposar de centres d'acollida i altres serveis coordinats als arxiprestats de Palma i a la Part Forana. Aquest és un objectiu permanent que es va repetint com una fita a aconseguir: una seu central; llocs d'atenció en els arxiprestats de Palma, en algunes comarques, etc.

2. **Atenció primària de base.** Aquest programa d'acollida, atenció personalitzada, anàlisi dels casos, ofertes a la persona, coordinació dins atenció primària, programes i projectes relacionats amb atenció primària (tramitació del salari social, menjadors socials, reforç

escolar, tallers ocupacionals, etc.), constituïa la base de l'acció social de Càritas. Ja el 1998, es parlava d'un seguit de projectes directament relacionats amb l'atenció primària, com ara La mar de dones, Joan Petit, Tallers de recerca de feina. Acció de Base a Part Forana sobretot a Manacor (Taller Vidauba, Cap nin sense llibre, Nous Horitzons per a la dona, Viure plegats, Formació continuada i participació dels voluntaris); i a Inca (Menjador Social, Formació contínua i participació dels voluntaris). El 1999, el Programa d'Acció de base i atenció primària disposava de centres a Palma i a la Part Forana. A Palma, es realitzava a través de 44 grups d'Acció Social de les parròquies amb el suport de nou treballadores socials, que coordinen l'atenció i la formació dels voluntaris a les diferents parròquies dels arxiprestats. A la Part Forana hi havia activitat a Manacor i Andratx, mentre a Inca i Lluçmajor tenien el suport d'una treballadora social. Des d'aquest programa es derivava la demanda als programes restants, més específics, o a projectes d'altres institucions de la Delegació.

3. **Programa Infància, dona i família.** Encaixava un nombre de projectes significatiu, per ventura el que més s'aniria adaptant a les problemàtiques emergents. Ens referim al Centre d'Acollida a la dona maltractada en el "barri xinès", de Palma, i a altres iniciatives (Centre d'Acollida, 1a Orientació, Centre d'Orientació, Barri Xinès, Taller Pis Petit, Taller per la Dona i en centres d'atenció primària a les barriades); atenció a famílies amb problemes i propostes de reforç escolar. Durant el 1995²⁸⁵ es feia reforç escolar a les barriades de Bons Aires (Parròquia de l'Encarnació), Santa Catalina (Sant Magí i el Jonquet) i Casc Antic (Parròquia de Sant Miquel).

Les problemàtiques relacionades amb dona i família esdevingueren prioritàries en aquella conjuntura. Càritas comptava amb equips de professionals i voluntaris amb una formació adient per a desenvolupar aquest projecte; coordinació amb equips de Teràpia Familiar de l'Administració i la derivació a altres programes si era el cas. Funcionava el Servei d'Acollida a dones i famílies

²⁸⁵ Càritas Mallorca. *Memòria Càritas Diocesana de Mallorca, any 1995*, 64 pàgines, ciclostilat.

(SADIF), destinat a dones maltractades amb càrregues familiars, a famílies que per diferents causes es troben al carrer. Des de 1989, el programa es desenvolupava a través de conveni amb l'Ajuntament de Palma, gestionat per Càritas (quinze educadores, una psicòloga, una treballadora social, i una directora).²⁸⁶ Hi havia també un Pis d'Atenció i Orientació de la Dona, com a resposta a un col·lectiu de dones en situació de greu dificultat, essent prioritària la intervenció en grups de dones que treballaven en ambients relacionats amb la prostitució.

També es mantenia el Taller de reinserció per a la dona, per a dones que no havien fet feina mai per compte d'altri i no tenien entrades econòmiques. Aquest programa es desenvolupava conjuntament amb Deixalles, combinant el treball manual amb la formació, i les habilitats socials. Tenia com a principals objectius adquirir hàbits per a poder afrontar una feina normalitzada, treballar habilitats socials, informació bàsica sobre salut, economia domèstica, aprendre de cuinar, aprendre de netejar, cercar feina i responsabilitat davant el treball. Hi havia diferents tallers (Joana Barceló, Petit, Dones d'Inca) que oferien acompanyament al creixement personal i grupal de les dones.

El 1998, el Programa comptava amb projectes diversos: La Mar de dones; Pis Balanguera (acollida, orientació, informació i suport a dones majors de 18 anys addictes a qualsevol substància); Menjador social d'Inca; Reforç escolar Joan Petit; Servei d'acollida a dones i família (dones que pateixen maltractaments o famílies amb problemàtiques); i Tallers ocupacionals. Un any després, l'oferta havia augmentat sobretot a la Part Forana, amb els projectes Nous Horitzons, Conviure en el nostre entorn, Aprendre Junts, tots tres a Manacor. Per altra banda, també hi havia altres novetats com ara Cap nin sense llibre, el Pis Balanguera (programa de deshabitació, en conveni amb l'Ajuntament de Palma, Projecte Home i Càritas Diocesana) i el Servei d'acollida a dones i família

²⁸⁶ SEGUÍ, Margalida; LLUCH, Elena; ADROVER, Joana, MARTÍNEZ, Felicidad, "Servei d'Acollida a dones i famílies (SADIF)", *Alimara* 45, juny 2000, pàg. 75-81.

(titularitat Ajuntament de Palma, gestionat per Càritas). Al final de la dècada de 1990, hom constata una clara secularització dels temes i les institucions públiques relacionades amb la infància.

4. **Formació de voluntaris i professionals.** El voluntariat formava el capital principal de Càritas, per això s'estructurà tot allò relacionat amb la seva formació, amb un programa específic enfocat des d'una línia humanista. El 2000, Càritas comptava amb 745 voluntaris. Aquest període suposà assumir l'adultesa dels voluntaris i la territorialitat, donant-los suport tècnic i oportunitats de poder créixer des del punt de vista qualitatiu. Es consolidava, així, un compromís que Càritas havia mantingut de 1983 ençà, amb l'organització d'una formació sistemàtica dels voluntaris.

5. **Reinserció.** Des de 1995, Càritas ha tingut Tallers ocupacionals (Joana Barceló, Verge de Lluc, Inca), Tallers de recerca de feina - Taller Cercar Junts, Botiga carrer Missió, de Palma; Borsa de Treball. El 1998, a més dels projectes esmentats, se citava el Taller Vidauba, i s'especificava que la Borsa de Feina estava encaminada al servei domèstic o atenció a persones majors.

El 1999, el Programa d'inserció sociolaboral constava de quatre pilars: **a)** Tallers ocupacionals d'Inserció: "Juguem i visquem", "Taller de juguetes" (des d'octubre de 1999); tallers amb seu a la Fundació Joana Barceló, dirigits a dones amb greus carències de formació, per tal d'adquirir hàbits bàsics d'aprenentatge; "Vidauba", a Manacor, destinat a dones amb greus carències de formació, per tal d'adquirir hàbits bàsics i d'aprenentatge; "Pis Petit", per a dones, amb la finalitat de donar coneixements específics per entrar en el mercat laboral de servei domèstic i hoteleria; "Verge de Lluc", dirigit a dones i homes que tenen necessitat de formar-se. "Taller d'emmarcació i enquadració", aquest darrer directament lligat a la Botiga del carrer Missió 33. **b)** Tallers de recerca de feina: "Cercam feina junts" (Parròquies del Molinar, Santa Catalina Thomàs, Sant Miquel i Sant Agustí). **c)** Borsa de feina: el 1999 hi havia dues borses, una a la parròquia de Santa Brígida i una altra als Serveis Generals de Càritas. **d)** Botiga Missió 33, gestionada amb voluntaris, que també reben encàrrecs

d'emmarcació i enquadernació. Es tractava d'una iniciativa que entrava en el terreny de la comercialització i la venda de productes elaborats en els tallers propis, que tancava el cicle del projecte que es treballava.

6. **Tercera Edat.** El programa es fonamentava en quatre projectes: el Menjador Tercera Edat Sa Calatrava - Casc Antic (des de 1990), la Residència Sant Vicenç de Paül (des de 1990, regentada per les Filles de la Caritat, a l'edifici de Son Gibert o Seminari Nou), el Menjador Social d'Inca (des de 1994), a més dels projectes en barriades i pobles. Pel que fa a les visites a persones majors de 65 anys, durant el 1995 es feren 160 visites a domicilis en el Casc Antic de Palma, amb la intenció d'acompanyar les persones majors impedides, malaltes, totes soles o amb problemes. A més, el 1995, existia també un projecte de Pisos Tutelats, situats al barri del Jonquet, destinat a persones majors.²⁸⁷

L'acollida, atenció i acompanyament a persones majors i malaltes ha tingut un pes significatiu en els Grups d'Acció Social, amb pràctiques de proximitat i mantenint els serveis esmentats de menjadors i residències. Tot això, s'ha implementat amb una formació específica a persones dedicades a aquest sector. Ja el 1999, Càritas havia deixat el Menjador de la Calatrava, substituït per un centre nou ubicat al carrer dels Botons, dependent de l'Ajuntament de Palma. Càritas continuava amb la resta de projectes, per bé que també funcionava el projecte "A prop teu", destinat a atendre i acompanyar persones majors i malaltes, que realitzaven íntegrament els grups d'Acció Social de les parròquies. Una acció que consistia fonamentalment a visitar i fer un seguiment de la situació personal i de mobilitat de les persones majors.

7. **Objecció de Consciència.** Durant la dècada dels noranta i fins a l'abolició del servei militar obligatori, un nombre significatiu de joves realitzà la prestació social substitutòria a Càritas Diocesana. Es plantejà com un temps en què els joves tenien l'oportunitat

²⁸⁷ Càritas Mallorca. *Memòria Càritas Diocesana de Mallorca*, any 1995, pàg. 49-50.

de descobrir unes realitats socials que massa sovint ens esforçam per amagar. Aquesta tasca amb els pobres va ser, per a molts, una nova i enriquidora experiència. Entre dotze i quinze joves per any, treballaven a Càritas en aquesta prestació, fent aquesta experiència solidària i alternativa, prenent consciència de servei a la societat, sense armes, sinó més aviat al servei d'un exèrcit de pau i de cordialitat.

8. **Formació.** Càritas mantingué una relació estreta amb l'Escola de Treball Social fins que aquesta –fundada el 1959 com un instrument de Càritas– el 1997 s'integrà a la Universitat de les Illes Balears. Per altra banda, des de 1982, l'Escola de Treballadors Familiars ha esdevingut una de les principals eines de formació de Càritas. El 1995, per exemple, es dugueren a terme dos cursos, un per a Treballadors Familiars amb 24 alumnes participants; i un d'Auxiliars de la llar, amb 15 alumnes.²⁸⁸ Durant aquest temps es comptava amb bons professionals i voluntaris per formar dones de mitjana edat amb poca formació. Generalment, es tractava de dones que no havien treballat mai per compte d'altri, es formaven i posteriorment iniciaven el treball d'ajuda a domicili.

9. **Immigrants.** A partir de 1995, es constata un canvi de tendència entre els immigrants atesos o acollits en centres, els africans comencen a superar els provinents de països europeus, i el 1998 es produïa una eclosió espectacular de ciutadans africans.²⁸⁹ Ja el 1998, apareix com una de les grans novetats, amb programes de cultura, alfabetització o de cooperació internacional. Inicialment, Càritas vinculà aquesta problemàtica al Programa d'Atenció Primària i al Programa d'Inserció laboral, d'on sorgí el projecte "Viure plegats", destinat a l'aprenentatge de la llengua castellana i al coneixement de l'entorn cultural de Mallorca. Es realitzava a Manacor i a Palma (Casc antic i el Jonquet). El 1999, el programa incloïa immigració i minories ètniques, amb els projectes: a) Viure

²⁸⁸ Càritas Mallorca. *Memòria Càritas Diocesana de Mallorca, any 1995*, pàg. 58.61.

²⁸⁹ MARIA, Miquel Àngel; REINARES, Raúl, "Immigrants estrangers a l'Hospital de Nit de Palma", *Alimara* 43, juny 1999, pàg. 7 seg.

Plegats (barriades de Palma / Manacor); b) Conviure en el nostre entorn (Manacor); c) Projecte d'Acollida a famílies kosovars. Com es constata, fins a 2000, Càritas s'ocupava de facilitar ponts als nouvinguts, proposava programes que permetien la integració, sobretot.

10. **Reclusos i exreclusos.** Apareix el 1996, i en la Memòria de 1997 es feia constar que “partint d’una petició del Secretariat Diocesà de Pastoral Penitenciària i amb la seva col·laboració, Càritas té un pis d’acollida per a reclusos. Aquest pis acull presos amb permisos d’uns dies. També acull persones que al finalitzar la seva condemna i sortir del Centre Penitenciari no tenen un lloc on anar”. Aquest projecte persistia el 1998, també amb una atenció especial a les famílies dels presos. Ja el 1999, es mantenia en coordinació amb el Secretariat de Pastoral Penitenciària i Càritas, per una part amb suport a les famílies de presos o als expresos en reintegrar-se a la societat; i amb el Pis d’acollida per a persones recluses i exrecluses. Es tractava de propostes que encara augmentaren el 2000, amb un projecte de suport a dones amb problemàtica de deshabitació de la droga, protagonitzat per un col·lectiu de dones majors de 18 anys, sense suport familiar ni habitatge mentre estaven fent el programa de deshabitació. Funcionava en col·laboració entre Càritas i el Projecte Home.²⁹⁰

11. **Solidaritat i cooperació internacional.** L’equip de Càritas destacava el 1998 que, entre els trets d’aquest any passat caldria esmentar l’enorme solidaritat manifestada davant les necessitats exteriors (huracà Mitch, Sudan i altres).²⁹¹

Aquests anys es percep un cert canvi en la mentalitat i en les pràctiques de l’acció social. Eren els primers símptomes de la globalització i la sensació de proximitat dels grans conflictes. D’aquí la necessitat d’implementar la solidaritat amb les causes dels pobres que sobrepassen l’àmbit local. Càritas, el 1998, havia

²⁹⁰ Càritas Mallorca. *Memòria 2000*, pàg. 34.

²⁹¹ Equip de Càritas, *Memòria 1998*, pàg. 4.

col·laborat amb campanyes organitzades per fer front a emergències provocades per guerres, desastres climàtics, catàstrofes, etc. Es posen en marxa tots els dispositius internacionals per oferir l'ajuda necessària potenciant, en la mesura possible, l'acció de les Càritas autòctones. Campanyes a: Centreamèrica, Ruanda, Sudan, Kosovo-Bòsnia, Burundi i Zaire. El programa de Cooperació Internacional s'havia consolidat els anys 1999 i 2000.

En paral·lel també s'incloué la temàtica del Deute Extern. En la línia de fer front a les causes de la pobresa, Càritas s'ha unit a Mans Unides, CONFER i Justícia i Pau en la Campanya de condonació del Deute extern del Tercer Món.

12. **Programa d'Actuació Integral (PAI).** S'inicià el 2000, entre Càritas i Deixalles. Pretenia ser una resposta a la nova realitat social de Mallorca. Havien sorgit nous nuclis de població, lluny de Palma, amb gran vitalitat econòmica, però també amb gran risc de generar noves situacions de marginació. Aquest programa optimitzava els recursos de Càritas i Deixalles, i facilitava l'atenció que aquesta nova realitat necessitava. Tenia com a objectius coordinar les distintes activitats de Deixalles i Càritas en els pobles de Mallorca; descobrir els dèficits i promoure noves respostes a les zones amb més problemàtiques; promoure l'inici de processos d'inserció sociolaboral; tenir cura de la promoció i formació dels voluntaris; despertar i afavorir la implicació del teixit social; i la sensibilització mediambiental. Entre les accions que, inicialment, es promogueren hi havia la creació de l'equip; la trobada dels agents de Càritas i Deixalles, el contacte amb els llocs i persones implicades; presentar el Programa als grups de voluntaris i professionals d'ambdues institucions; el Taller de juguetes; participar en les fires i els mercats de tardor dels pobles de Mallorca com a mitjà de sensibilització i com a assaig de comercialització de les juguetes recuperades. Campanyes "Els Reis de Vidre" i "No les llancis".

13. **Filosa.** Va ser el Projecte de l'Església de Mallorca pel Jubileu 2000. El contingut d'aquest projecte va ser crear un Taller de bugaderia on les dones sense distinció de raça o creences, amb

falta de recursos socioeconòmics i amb dificultat de trobar feina normalitzada puguin accedir al món sociolaboral. El Taller es creà d'una manera provisional en els locals de la Fundació Deixalles, esperant una nova ubicació. Aquest projecte va unit a la preparació d'obertura de la Botiga Filosa, de venda de roba de segona mà.

5.2 Segon moment: temps de canvi a l'interior de Càritas, primers símptomes de tempesta social, l'ocupació ocupa un lloc preferencial (2001-2007)

Amb la consolidació de l'Europa de l'Euro semblava que l'economia espanyola havia entrat en la millor de les situacions possibles. Van ser temps de grans operacions immobiliàries i del gran boom de la construcció, que provocà l'arribada massiva d'immigrants subsaharians, europeus de la zona oriental i llatinoamericans, sobretot. Entre les principals problemàtiques socials que es detectaven des de Càritas, la immigració ocupava el primer lloc, seguit dels temes relacionats amb dona i família, tot en un clima en el qual avançava la sensibilitat per la sostenibilitat mediambiental i el reciclatge, un vessant que tindria efectes positius en tot allò que es relacionava amb els tallers de reinserció laboral de Càritas. Recordem que el 2000, el Govern havia creat l'Institut Balear de la Dona, i en la legislatura següent (2003-2007), s'erigiren la Conselleria de Promoció i Immigració, i l'Institut Mallorquí d'Afers Socials. Càritas també donà resposta activa al nou escenari de la globalització, sempre en simptonia amb els moviments socials. Participà en el Fòrum Social Mundial (Brasil, París, Londres) i en el Fòrum Social de Mallorca.

El 2001, a través del resum que ofería el mateix bisbe Teodor Úbeda es pot descriure el camí que havia engegat Càritas, un trajecte de compromís davant la irreversible i creixent immigració; la col·laboració i coordinació entre Càritas i les institucions de l'administració pública i les altres institucions d'Església; diversificació cada cop major de Càritas, i augment del nombre de camps d'acció "aprofundint i ampliant així la resposta a reptes nous com són les problemàtiques de la dona, l'acompanyament

i la formació d'immigrants, el reciclatge de béns que es tiren, la preservació del medi ambient i la incidència en el comerç que no ha de ser només competitiu. Amb una col·laboració i un recolzament de l'Administració pública i d'altres institucions que són molt d'agrair i que encoratgen l'esperança en un futur millor".²⁹² En aquest context, mossèn Antoni Garau i Garau va ser nomenat director de Càritas Mallorca, amb l'objectiu de continuar i consolidar el treball en la línia marcada per Càritas, almenys des de 1995. I mossèn Josep Noguera era, també des de 1999, el delegat diocesà d'Acció Social.

Arran de la mort del bisbe Teodor Úbeda, el 2003, val la pena recordar la valoració que l'administrador diocesà, Andreu Genovard, feia sobre la sensibilitat que D. Teodor havia demostrat durant el seu llarg pontificat a Mallorca: "Aquesta sensibilitat queda ben palesa a través de les moltes obres i fundacions que avui estan en marxa i fan el bé a un gran nombre 'd'usuaris', gràcies a l'impuls intuïtiu i creador de D. Teodor: Fundació Social La Sapiència, Fundació Deixalles conjuntament amb la PIMEM, Fundació Home Lliure, Patronat Obrer, Associació Justícia i Pau, etc. L'any 1994 en plena crisi econòmica, quan l'atur afectava de valent la nostra societat, escrigué, juntament amb els bisbes de les illes germanes, la carta pastoral *Constructors de solidaritat*, un compendi de doctrina social, ben vigent encara avui en molts d'aspectes [...]. Si miram les Constitucions Sinodals (1999) en el capítol cinquè: 'L'Església servidora i fraternal, evangelitzadora dels pobres', hi descobrirem el batec d'una comunitat eclesial sensible davant les necessitats de molts de germans, que no només fa teoria i teologia (ambdues imprescindibles), sinó que presenta unes propostes operatives, moltes d'elles avui ja en pràctica [...]. Des d'aquesta perspectiva trobam a la present Memòria 2002 aquest 'actuar' de Càritas, sempre atenta a les necessitats del moment, es diguin atur, dona maltractada, inserció socio-laboral, immigració..., aquesta darrera continua essent un dels grans reptes que Càritas té plantejats."²⁹³

²⁹² Càritas Mallorca. *Memòria 2001*, pàg. 3-4.

²⁹³ Càritas Mallorca. *Memòria 2002*, pàg. 3-4.

A més, en la memòria de 2003, l'equip de Càritas insistia en la seva vocació de despertar una societat més aviat en perill d'augmentar els nivells d'insensibilitat. "La pobresa no és un fet inevitable, és una situació creada per la inhumanitat dels homes. I només la mateixa humanitat, amb un cor nou, compassiu, fratern, pot treballar per solucionar amb eficàcia aquestes situacions injustes. Els pobres són una constant interpel·lació sobre la veritat de la nostre fe cristiana, per ésser creïble en una caritat operant. Aquí neix Càritas. Càritas té l'encàrrec de la nostra Església de sensibilitzar la dimensió de servei als més necessitats. Voluntaris, contractats, i un grup silenciós de persones que aporten recursos econòmics, tots units a les comunitats cristianes i en el seu nom, atensem les tasques de prevenció, detecció, denúncia i atenció a les pobreses i les seves causes."²⁹⁴ Càritas no volia perdre la seva missió de ser altaveu per als cristians mateixos. L'inventari de problemàtiques socials de base gairebé no variava, però es constata el risc que la societat en general i els creients en particular es conformassin imaginant que les institucions públiques cobrien tot l'arc de problemàtiques i les causes que les provocaven. Dona, immigració –dona immigrant–, malalts mentals, persones sense cobertura sanitària, famílies eclipsades pel ritme consumista de vertigen que es vivia a Mallorca, famílies que no disposen de sous dignes i que no poden seguir el ritme que marca la societat, aquestes eren les principals prioritats de Càritas.²⁹⁵ Amb aquestes paraules es tancava una etapa rellevant en la història de Càritas Mallorca, un llarg període de trenta anys, un escenari en el qual havien confluït molts de protagonistes i molts d'elements que el lector haurà observat en el fil conductor d'aquest llibre.

Poc després, el desembre de 2003, monsenyor Jesús Murgui (València 1946) va ser nomenat bisbe de Mallorca i en prengué possessió el febrer de 2004. La seva arribada coincidia també amb la urgència que Càritas disposàs d'estatuts propis, requisit que s'havia fet imprescindible per a poder gestionar segons els requisits de l'administració pública.

²⁹⁴ Càritas Mallorca. *Memòria 2003*, pàg. 5.

²⁹⁵ Vegeu Càritas Mallorca. *Memòria amb cor*, pàg. 5.

Estatuts nous (2005)

Després d'un primer temps d'aterratge, el nou bisbe dissenyà i presentà el nou organigrama de la diòcesi. Així, creava la Delegació de Pastoral Caritativa i Social, en la qual Càritas s'integrava. Poc abans, "el Sr. Bisbe signà, a finals de l'any 2005, l'aprovació encoratjadora dels nous Estatuts, fonamentant tot el que feim i explicitant perquè ho duim a terme: aquest servei neix de la fidelitat a l'Evangelí de Jesús i respon als reptes que planteja la nostra societat. Així, Càritas Mallorca té com a fi promoure, orientar i coordinar l'acció de caritat i de justícia social en nom de l'Església de Mallorca. Prioritza l'atenció als darrers, les persones no ateses i els col·lectius amb dificultats especials per a la inserció social, i els acompanya per a millorar les seves condicions de vida. Tot això com a signe de l'opció preferent pels pobres".²⁹⁶

En la seva intervenció de 2005, el bisbe Jesús Murgui feia referència a l'encíclica *Deus Caritas est*, de Benet XVI: els que pateixen necessiten atenció tècnica, correcta i professional, però no és suficient. Necessiten humanitat, necessiten atenció cordial.²⁹⁷

En la memòria de Càritas de l'any següent, el 2006, monsenyor Jesús Murgui feia referència novament al magisteri pontifici, en aquest cas a l'exhortació apostòlica de Benet XVI *Sacramentum caritatis*, i recordava el misteri eucarístic com a fonament essencial de l'activitat de Càritas. Partint de les accions i els projectes que el lector podia trobar en aquella memòria, monsenyor Murgui hi destacava les accions a favor dels emigrants, una temàtica també preferencial en el magisteri del papa, que exhorta a viure la germanor amb ells; finalment, de l'Eucaristia, en brolla la capacitat transformadora de les nostres persones i les nostres estructures. Per la seva banda, l'Equip de Càritas manifestava en la Memòria de 2006: "Som ben conscients que l'any 2006 ha estat un any de

²⁹⁶ Antoni Garau Garau, equip de Direcció de Càritas Mallorca, "Càritas és massa!, Càritas Mallorca". *Memòria 2005*, pàg. 5.

²⁹⁷ Càritas Mallorca. *Memòria 2005*, pàg. 5.

molt treball, això ha possibilitat que moltes persones ateses als nostres projectes hagin aconseguit una feina, algunes per mitjà d'un contracte normalitzat i d'altres sense contracte per manca de documentació legal [...]. Aquestes accions han estat possibles gràcies al suport del Programa Operatiu de Lluita contra l'Exclusió de Càritas Espanyola amb el Fons Social Europeu, l'Institut de Serveis Socials i Esportius de Mallorca, la Conselleria de Treball i Formació, la Conselleria d'Immigració i altres entitats públiques i privades que han contribuït al desenvolupament d'aquests projectes.²⁹⁸ Els problemes socials, malgrat viure en una conjuntura econòmica bona, eren molts, però hi havia oportunitats, sobretot perquè hi havia ocupació i l'atur era, per sort, testimonial.

Durant aquest període, Càritas Mallorca va fer una aposta pel treball conjunt amb les entitats, no sols des de la coordinació i la complementarietat, sinó també en la creació d'estructures noves destinades a consolidar i engegar iniciatives amb el Tercer Sector. Com hem vist, Càritas participava a REAS –Xarxa d'Economia Social i Solidària–, i ara inicia un treball amb EAPN - Illes Balears, xarxa per a la inclusió, ambdues xarxes territorials coordinades amb la xarxa estatal i europea. Així mateix, participa en altres xarxes amb menys estructura autònoma, la xarxa d'exclusió de l'IMAS, la xarxa de RMI, i el Fòrum de la Immigració, entre d'altres.

En el context de l'inici de la crisi econòmica, hom constata la complexitat de l'acció social i la necessitat de continuar el treball integral i de sensibilització. En aquest sentit, les propostes de Càritas, aquests anys, són variades, com la publicació del llibre de poemes *Acollir l'altre, un art* (Càritas Mallorca 2007), que es dugué a terme dins l'experiència Bressol d'Art. En la Memòria de 2007, monsenyor Jesús Murgui recordava l'esperit que havia d'inspirar l'acció social: “Des d'aquí hem de seguir esforçant-nos perquè Càritas promogui i expressi aqueixa taula gran, oberta, que és en el cor d'una Església, la nostra, que, com el seu Senyor, desitja ser: acollidora, samaritana, servidora. D'aquí el meu desig que

²⁹⁸ Càritas Mallorca. *Memòria 2006*, pàg.16.

Càritas sigui signe permanent de l'Eucaristia.”²⁹⁹ Per la seva banda, l'equip de Càritas destacava entre les principals novetats de 2007: la constitució del Consell Directiu Diocesà; Càritas presenta el treball d'auditoria social; Arrelats, un programa per a senegalesos arribats en *cayuco*; es consolidava el projecte Codesenvolupament i Migracions; i l'inici de l'elaboració del Pla Estratègic, per part de l'equip de Càritas Mallorca.

Pel que fa **als programes, projectes, activitats** d'aquest segon moment, val la pena constatar que el 2001 desapareix el Programa de l'Objecció de Consciència (s'ha abolit el servei militar obligatori). El 2001, Càritas mantenia actius 11 programes, 9 el 2002, i 7 el 2003. Amb el nou organigrama de 2006, manté un esquema amb 4 programes, com veurem. Aquest temps ha estat marcat per l'impacte social de la immigració, amb un augment sistemàtic dels casos atesos en atenció primària, com també comprovarem. Va ser en aquest sentit que Càritas veié la necessitat de començar els programes d'immigració.

1. Programa d'acció de base i atenció primària a Palma i Part Forana, els objectius d'aquest programa són semblants al del 2000.

2. Programa d'inserció laboral. Es produïren alguns canvis el 2001: Projectes a càrrec del Programa Operatiu - Fons Social Europeu "Lucha contra la discriminación" 2000-2006 de Càritas Española: Taller de recuperació de joguets (taller en col·laboració amb la Fundació Deixalles, dins els PAI; Bugaderia Filosa, Informació, orientació i acompanyament a la inserció sociolaboral). Es consolidà la col·laboració amb projectes formatius per la inserció sociolaboral a través dels Fons Socials Europeus i es col·laborà en projectes de l'administració autonòmica.

3. Programa d'Economia Solidària. Es tracta, també, d'un programa nou de 2001, que inclou la Botiga Missió 33; Venda de joguets recuperades, Botiga Filosa (també a Palma, Cala Rajada i Inca). El

²⁹⁹ Càritas Mallorca, *Memòria 2007*. "Càritas, l'art d'acollir", pàg. 5.

2005, Tallers d'inserció; Xarxa de botigues solidàries; activitats de sensibilització i divulgació: Bressol d'Art, Xerrades, Campanyes, fires, visites guiades.

4. **Programa Infància, Dona i Família.** La principal novetat el 2001 va ser la creació del Casal Ses Ufanes, a Inca, perquè no hi havia serveis a la Part Forana. Era una forma de tenir una alternativa a les necessitats de la Part Forana, a petició de l'Institut Balear de la Dona (IBD). "L'Institut Balear de la Dona, en conveni amb Càritas de Mallorca, va posar en funcionament aquest servei el dia 9 de juliol de 2001. Aquest casal té com a objectiu acollir i orientar dones i els seus fills que han patit violència i que es troben amb problemes d'allotjament. El projecte ofereix: informació, orientació i suport, mitjançant una atenció personalitzada; acollida, allotjament i manutenció mentre la dona i els seus fills desenvolupen un procés socio-personal adient; diagnòstic per a la promoció i recuperació, intervenint en les causes que provocaren la demanda; intervenció psicològica; orientació en la recerca de feina; assessorament jurídic."³⁰⁰ L'any següent, el 2002, es creà el Casal Llevant, inicialment a Artà i després a Manacor, per a dona maltractada. Després es va fer un projecte destinat a acollir nins perquè els pares poguessin compatibilitzar la vida laboral. El projecte de l'IBD comptava amb el suport de diversos ajuntaments de la comarca de Llevant. Aquestes entitats conveniaren amb Càritas per organitzar i desenvolupar totes les tasques necessàries per la seva posterior obertura.³⁰¹

5. **Programa Persones Grans.** A l'organigrama, s'hi afegí el 2002 el projecte Persones Grans / Manacor ("Per mitjà d'un contracte de serveis amb l'Ajuntament de Manacor, Càritas ha participat en l'atenció a persones majors a la residència municipal aportant treballadores familiars.³⁰²") El 2005, el Programa mantenia la Residència Sant Vicenç de Paül i el Menjador Social d'Inca.

³⁰⁰ Càritas Mallorca. *Memòria 2001*, pàg. 33.

³⁰¹ Càritas Mallorca. *Memòria 2002*, pàg. 37.

³⁰² Càritas Mallorca. *Memòria 2002*, pàg. 40.

6. **Programa Immigrants.** El 2001 hi havia 4 projectes: “Viure aquí” (Palma i Manacor); “Viure plegats” (Palma i Manacor), “Conviure en el nostre entorn”; Immigrants atesos en els programes d’atenció primària; i el Menjador social d’Inca. Durant el 2002 i el 2003, la demanda de serveis relacionats amb el fet migratori augmentà considerablement. El 2002, Càritas mantenia sis projectes, la majoria dels quals en xarxa amb altres entitats socials, com ara els Serveis Socials Municipals, la Xarxa OFIM, Metges del Món, Creu Roja, Direcció General de Política Lingüística, Conselleria de Salut, Centres de Salut, UGT, CCOO-CITE, CGT, FAIB, Jovent, Patronat Obrer, Fòrum Immigració Illes Balears (Govern Balear), Fòrum Immigració Mallorca (Consell de Mallorca), Alberg de Transeünts Palma SAPS, Fundació Social la Sapiència (Programa Turmeda) i la UIB. Projectes que es basaven en la convivència, la inserció en la realitat cultural de les Illes Balears i en assessorament per facilitar l’accés dels immigrants als serveis i l’administració. Va ser el 2004, quan es posà en marxa el Macroprojecte Codesenvolupament i Migracions i es creà el Consorci amb la participació de Càritas Menorca, Càritas Eivissa, Fundació Deixalles, Càritas Mallorca i Fundación Cáritas para la Cooperación Internacional, pel treball que es desenvoluparia a l’Ecuador, Bolívia i Colòmbia. El 2007, el programa estava totalment consolidat i constituïa un dels referents de Càritas Mallorca, perquè havia permès a Càritas treballar les migracions en una perspectiva global.³⁰³

On es constata realment l’impacte de la problemàtica de la immigració era en els centres d’atenció primària. Les estadístiques són clares en aquest sentit i ens serveixen per a constatar l’augment de l’arribada d’immigrants a Càritas. Des de 2001 fins a 2007, l’atenció als immigrants augmentà progressivament fins a constituir el principal usuari, molt per sobre de les dones i famílies. Els immigrants representen el sector de població que més atenció primària requereix. Els projectes relacionats amb la immigració

³⁰³ L’objectiu del projecte era: millorar les condicions de vida de la població immigrada que residia a les illes Balears, alhora que es generaven oportunitats econòmiques i socials als països d’origen.

esdevenen l'objectiu prioritari de Càritas. Els problemes que es deriven d'aquesta situació són diversos i també es multipliquen per a l'administració pública,³⁰⁴ també perquè els immigrants desconfien dels serveis públics, afectats per problemes de falta de papers o altres de caràcter administratiu.

7. **Programa Reclusos i exreclusos.** Encara el 2001 mantenia una especial incidència en el suport a dones amb problemàtica de deshabitació de la droga. Aquest programa atenia 11 dones acollides, en col·laboració entre Projecte Home, ACISJF i Càritas. En la Memòria de 2002 ja no apareix aquest programa, coincidint amb l'autonomia de la Pastoral Penitenciària en l'organigrama diocesà.

8. **Programa Voluntariat.** Un dels elements diferenciadors entre l'acció social de Càritas i les administracions era la col·laboració del voluntariat. El nombre de voluntaris anà baixant des de 1999 (745) fins a 2005 (616), segurament perquè el nivell d'exigència i de formació era cada cop major. És probable que molts de serveis que durant aquests anys depenien de Càritas a poc a poc tinguessin la seva autonomia i el voluntariat hi continuàs col·laborant.³⁰⁵

9. **Programa d'Actuació Integral (PAI)** de Càritas i Deixalles, es posà en marxa el 2000 i tingué un gran desenvolupament el 2001.

A partir de 2006 l'estructura dels programes i projectes de Càritas Mallorca és més simple i encaixa en dos grans apartats: acció social i sensibilització. Pel que fa a l'**acció social** manté quatre programes: Acció de base / Atenció primària; Inserció i ocupació; Serveis específics; i Cooperació. Tot plegat els projectes actius entre 2006 i 2007 eren els següents:

* **Acció de Base / Atenció Primària:** afecta l'acollida i atenció en parròquies, perquè aquest servei està totalment descentralitzat. El

³⁰⁴ RAMIS MATAS, Santiago, "Evolució de la normativa d'estrangeria (1985-2002)", *Alimara* 49, juny 2002, pàg. 109-117.

³⁰⁵ Estadística del voluntariat, seguint les Memòries anuals de Càritas: 1999 (745); 2001 (710), 2003 (697), 2004 (659), 2005 (616).

72% de les persones ateses per Càritas són immigrants que pateixen moltes dificultats, a més de les econòmiques. Un 62% d'aquests ha d'afrontar una situació administrativa irregular amb manca d'una clara informació sobre la legislació i la normativa vigent.

* **Inserció i Ocupació:** comprèn servei d'orientació; projectes formatius; i acció per a l'ocupació. El 89% dels atesos provenen d'altres països. "D'aquesta manera s'han desenvolupat cursos relacionats amb diferents filons d'ocupació com el servei domèstic i l'atenció a les persones majors i/o dependents. Per això s'han realitzat cursos de 'Cura i neteja de la Llar', de 'Cuidador', de 'Cuina mallorquina', directament relacionats amb les possibilitats d'inserció de moltes dones de Bolívia, Equador, Colòmbia, el Magrib o l'Àfrica subsahariana. També s'han realitzat cursos relacionats amb l'hoteleria i la restauració, així com d'altres relacionats amb el manteniment i la neteja." Aquests anys van ser especialment gratificants per al servei d'inserció i ocupació, perquè el teixit empresarial generava molts de contractes de treball, tal com es constata en les memòries anuals de Càritas, singularment en la de 2006.

* **Serveis específics:** Casals dona i família; Residència Tercera Edat; Menjador Social.

* **Cooperació: immigració, codesenvolupament, economia social i solidària**

Pel que fa a la **sensibilització**, s'entén el treball amb el voluntariat, tot allò que es relaciona amb la comunicació i la formació específica. I val la pena destacar com a partir de 2006 la descentralització es manifesta amb un teixit d'organitzacions comarcals o interparroquials de Càritas, com ara Càritas Llevant; Càritas Lluçmajor i Campos; Son Servera i Cala Millor, i Càritas Interparroquial de Manacor.³⁰⁶

³⁰⁶ Càritas Interparroquial de Manacor, *Memòria 2006*; Càritas Llevant. *Memòria 2006*; Càritas Interparroquial de Manacor 2007; Càritas Llevant 2007; Càritas Llevant 2007. Son Servera. Cala Millor; *Memòria 2007*. Càritas Lluçmajor i Campos.

A partir del mes d'agost de 2007, mossèn Antoni Garau deixà la direcció de Càritas Mallorca i un equip s'incorporà al capdavant de l'entitat. Un equip format per mossèn Antoni Vera, director; Margalida Maria Riutort, secretària general; Sebastiana Santmartí, administradora general, i Llorenç Riera, com a secretari tècnic.³⁰⁷

5.3 Tercer temps: Càritas, la cara de l'Església per plantar cara a la situació d'emergència social (2008-2011)

Càritas Mallorca ha entrat en una fase nova, per diversos motius. Primer per la reorganització pastoral de la diòcesi, segon per les circumstàncies de crisi econòmica i, sobretot, perquè la majoria de programes i projectes engegats per Càritas Mallorca durant els darrers decennis han estat assumits per l'administració pública o per altres institucions. Arran d'aquests fets, Càritas durant el 2008 i el 2009, va elaborar un Pla estratègic (2009-2013), aprovat pel bisbe Jesús Murgui amb el Consell Directiu Diocesà de Càritas el 17 de febrer de 2010.

Durant aquest temps, Càritas pretenia posar sobre la taula el patrimoni de la pròpia organització (espiritual, material, humà, relacional, imatge, informació, coneixement, emocional i experiencial), tot amb l'objectiu de pensar la manera com es pot i es vol conservar, explotar, millorar i incrementar la màxima satisfacció de les persones i els grups que es beneficien de l'existència de l'organització.

Càritas ha fet passes significatives en el procés de descentralització i ha estat conseqüent amb les seves finalitats. Ara ha ratificat la seva missió de promoure, orientar i coordinar l'acció de la caritat i de la justícia social de l'Església de Mallorca, des de la fidelitat a l'Evangeli de Jesús i als reptes que planteja la societat actual. Ho aplica amb una visió de potenciar l'acció voluntària i comunitària de l'Església de Mallorca, acompanyant les comunitats cristianes,

³⁰⁷ Càritas Mallorca, *Memòria 2007*. "Càritas, l'art d'acollir", pàg. 11.

parròquies, arxiprestats. Treballa els valors orientats a la persona, és a dir, per la seva dignitat i pels seus drets; amb programes i projectes propis, executats de forma austera, autèntica i compartida; i amb la voluntat de generar confiança en la societat, des de la coresponsabilitat social, però també des de l'anàlisi, la denúncia i la sensibilització.

Des de l'anàlisi de l'entorn, Càritas ratifica la seva pertinença a l'Església i planta cara als reptes que planteja la situació present d'emergència social davant la crisi econòmica. Més que mai Càritas llegeix la història i coneix els efectes de la crisi que genera vulnerabilitat, pobresa i exclusió. En aquesta responsabilitat de cercar recursos, Càritas se sent sòlida, perquè ha generat una cultura social i ha esdevingut un taller d'aprenentatge social rellevant. Observant el present amb preocupació i esperança ha aprovat cinc línies estratègiques: **1.** Incrementar l'activitat de dinamització del teixit eclesial i social per a una acció social més relacional, comunitària i transformadora; **2.** Progrés en la reubicació de l'activitat de Càritas més transversal i innovadora i manco encaixada en la prestació de serveis estandarditzats de responsabilitat pública. **3.** Aposta decidida per la sistematització de bones pràctiques, formació, acompanyament, anàlisi, i, en general, gestió del coneixement; **4.** Racionalització de l'estructura i millora de la qualitat en la gestió de Càritas; i **5.** Enfortir la comunicació, la gestió de les relacions, la sensibilització i la denúncia.³⁰⁸

Aquest ideari, en forma de pla, apareix reflectit en les Memòries d'aquests darrers anys. De fet, en la Memòria del 2010 es manifestava que "Càritas Mallorca ha impulsat, juntament amb altres xarxes i entitats socials la constitució de la Patronal del Tercer Sector per tal de poder emprendre la tasca de negociar un conveni col·lectiu d'Acció i Intervenció Social. I és dins tota aquesta tasca de treball en xarxa que Càritas Mallorca participa a EANP Balears, Xarxa per a la Inclusió Social, i REAS, Xarxa d'Economia Social i Solidària.

³⁰⁸ Càritas Mallorca. *Pla Estratègic de Càritas Mallorca 2009/2013*. 20 pàg.

També es pot destacar la participació activa en el Fòrum de la Immigració i en el Consell de Cooperació, així com en el Consorci Codesenvolupament i Migracions amb les Càritas de Menorca i Eivissa i la Fundació Deixalles. Anotar també la participació en el Comitè ètic de Caixa Colònia, on hi du 10 anys, i en el Consell Assessor de la Fundació Deixalles, creat aquest mateix any 2010. Finalment es pot destacar aquest treball en xarxa i coordinació dut a terme des de la mateixa feina quotidiana i propera al territori. Per això diferents equips de Càritas han participat a les Plataformes de barris de ciutat com la Plataforma de Son Gotleu, Plataforma de Pere Garau, Plataforma de Verge de Lluc - Fent Pinya, Plataforma de Son Roca, entre d'altres".³⁰⁹ Des d'aquest punt de vista, Càritas ha continuat amb la seva filosofia de treball en xarxa i en coordinació amb el teixit social i cívic, amb el Bisbat i la seva xarxa parroquial i organitzativa, amb les administracions públiques i amb totes aquelles entitats dedicades a l'acció social, tot incrementant la presència en el Tercer Sector.

Els darrers temps, per raons diverses, relacionades amb les competències i les exigències de l'administració, Càritas ha deixat els casals de dona, la residència de la tercera edat i altres serveis. S'ha fet amb rigor i seguint el Pla Estratègic que Càritas mateixa ha impulsat. Allò més significatiu, tanmateix, és l'estil de treball, la manera com l'entitat es planteja el compromís social, la voluntat de reforçar cada dia més el treball en equip i la cultura humanística que ha de destil·lar el treball de Càritas en el seu conjunt.

Com recordàvem al principi d'aquest capítol, no ens sentíem còmodes en l'observació d'aquests darrers anys, encara estam més aviat limitats per la manca de perspectiva històrica. Això no obstant, arribant al final del nostre recorregut, podem afirmar que durant aquests darrers quinze anys Càritas ha tingut un protagonisme rellevant, en temps de bonança econòmica atenent els grups més fràgils, treballant sempre a partir de les problemàtiques reals, però

³⁰⁹ Càritas Mallorca. *Memòria 2010*, pàg. 58.

sobretot aportant una manera de treballar i una experiència que han estat altament positives per a moltes altres entitats de l'Església mateixa i de la societat civil.

Així, a més de continuar coordinats i en xarxa amb moltes altres entitats i institucions per un millor treball social, els treballadors i voluntaris de Càritas i el seu equip directiu sempre han prioritzat el treball en equip i la coordinació, tot des de la sensibilitat i la capacitat d'estar atents. Una manera de treballar que només s'entén des de l'opció de l'humanisme cristià, és a dir, des del compromís evangèlic i creient, però també des de la voluntat de treballar a partir d'aquests mateixos principis i de tenir-los sempre com a marc de referència. Aquestes conviccions són les que legitimen Càritas a estar sempre al costat dels més necessitats i treballar amb aquells que també s'hi dediquen i s'esforcen per a tenir els més pobres entre els seus objectius.

Durant el primer subperíode de 1995 a 2000, Càritas implementà la relació amb Càritas regionals i amb el Consejo de Cáritas Española; intensificà la formació interna i la dels voluntaris; professionalitzà i augmentà els serveis; es dinamitzaren les relacions amb les administracions públiques. Com a resultat d'aquest estil de treballar, Càritas esdevingué una entitat amb iniciativa, creativitat i una gran capacitat emprenedora. Un temps de propostes noves que coincidí amb la direcció de Maria Salleras. El segon temps, amb mossèn Antoni Garau com a director, se significà per la continuïtat en la feina i el compromís de Càritas amb la societat. Un moment en el qual destaca, sobretot, tot allò relacionat amb la immigració, el codesenvolupament i la redacció i posterior aprovació dels nous estatuts. Finalment, ja en el temps present, allò que s'ha prioritzat per una banda és prendre decisions en coherència amb les línees estratègiques aprovades, i sabem que això ha afectat directament la gestió de programes i projectes i per tant, ha desembocat en una nova reorganització interna, i per l'altra, estar atents i oberts a una realitat afectada per la situació de crisi que ens fa veure un futur incert de resituació i priorització de fronts on Càritas s'haurà de posicionar, tal com ha dissenyat l'equip actual, sota la direcció de mossèn Antoni Vera. Des de Càritas, precisament en el context

del cinquantè aniversari, es recorda de forma persistent que allò que caracteritza la Càritas d'aquests darrers temps és precisament la singularitat de l'estil de feina, tot enfocant el treball social des de la perspectiva humanista, situant la persona en el centre de tota l'acció.

Epíleg

Aquest llibre vol reflectir els grans trets d'una llarga història de servei. Respon al desig de Càritas Mallorca de fer un balanç dels seus cinquanta anys d'història. És a dir, una mirada en el temps, feta des del 2011, com a memòria i reconeixement a una trajectòria, a un estil i a un projecte evangèlic protagonitzat per diverses generacions de cristians illencs que han construït aquest univers d'entrega, de treball i d'acompanyament als més necessitats, inspirats sempre per l'esperit de Jesús, seguint la doctrina social de l'Església i els signes de la història.

Al costat de Càritas, hi hem localitzat molts d'altres protagonistes en aquest exèrcit evangèlic, humanístic o redemptor de l'home. Càritas és un instrument que ha permès el somni de fer una societat més justa, més igualitària, més evangèlica, més humana i més digna. Però no podíem fer la història de tots aquests actors anònims que esmentàvem, encara que hi són molt presents, entre línies, en aquesta obra magna que és l'obra social de l'Església mallorquina durant els darrers cinquanta anys. Hem estat particularment austers amb els noms i hem prioritzat els equips i els projectes, perquè aquesta ha estat una constant en la forma de treballar de Càritas.

Hem volgut fugir d'una història de principis o de debats d'idees. Per tant, tampoc no ens ha interessat una història maniquea, protagonitzada per herois i víctimes, per vencedors i vençuts, perquè la història de Càritas, com qualsevol història protagonitzada per persones, té llums i ombres. Hem volgut deixar constància

i conservar aquells moments, protagonistes i projectes que representen millor Càritas, però sobretot hem volgut enfocar aquesta llarga història actual a partir dels projectes i de l'acció, perquè aquesta ha estat la metodologia que ha inspirat l'entitat.

La caritat neix del compromís amb els altres, que vol dir amb un mateix. Els dirigents, professionals i voluntaris que han fet de Càritas la realitat que és avui ens han ensenyat que la caritat neix del fons del cor. Els homes i dones de Càritas no són millors que els altres, ni més herois, ni especials, però estan tocats per la gràcia que reben dels altres, quan els més pobres et regalen aquell do que t'ha mogut a treballar, a denunciar, a exigir, a raonar, a comunicar, a fer que Càritas sigui la realitat que és avui. Hem deixat constància del protagonisme que han tingut tots els bisbes de Mallorca en la consolidació de Càritas; hem vist l'estil que cada equip dirigent ha donat a l'entitat; però també voldríem recordar que Càritas està formada per un teixit invisible de voluntaris i de persones que puntualment i sense fer soroll fan possible el dia a dia i mantenen el caliu de l'amor en cada ambient i en cada circumstància. Càritas Mallorca ha rebut tota casta de reconeixements públics (Premi Populars, Premi Ramon Llull, Medalla d'Or de la Comunitat) i estam segurs que també mereixerà el reconeixement de la història. Aquest llibre hi vol contribuir.

Agraïments

A l'equip de Càritas actual per haver-me confiat la redacció d'aquest llibre, i molt particularment a mossèn Antoni Vera, Margalida Maria Riutort, Llorenç Riera i Sebastiana Santmartí pel temps, la disponibilitat i la paciència. Vull dir-vos a tots que treballar amb vosaltres ha estat una experiència enriquidora i admirable.

A tots els que han llegit originals, han facilitat informació i punts de vista. A tots vosaltres, moltes gràcies. Però molt singularment pens que mereixen també un reconeixement especial mossèn Bartomeu Bennàssar, Maria Salleras, Gabriel Pérez i mossèn Antoni Garau. Gràcies per tot.

A tots els que ens han facilitat materials (llibres, revistes, butlletins, etc.), i tots aquells que ens han aportat fotografies, també moltes gràcies. Singularment vull manifestar la meva satisfacció per la col·laboració desinteressada de l'amic Antoni Salas Fuster, que, una vegada més, m'ha demostrat els seus dots en tot allò que fa referència a la imatge i les fotografies. Sense la seva col·laboració aquest llibre seria una mica més àrid.

DELEGATS DE CÀRITAS / DELEGATS D'ACCIÓ SOCIAL

Mn. Dionís Sastre Alonso	Delegat Càritas	1960
Mn. Gabriel Lliteras Miralles	Delegat Càritas	1972
Mn. Josep Roig Ferrer	Delegat Càritas	1977
Mn. Bartomeu Bennàssar Vicens	Delegat Acció Social	1979
Mn. Gabriel Pérez Alzina	Delegat Acció Social	1984
Mn. Josep Noguera Arrom	Delegat Acció Social	1999
Mn. Antoni Vera Díaz	Delegat de Pastoral Caritativa i Social	2007

DIRECTORS DE CÀRITAS MALLORCA

Mn. Josep Roig Ferrer	1972
Pere Calleja Balaguer	1977 Coordinador Consell Diocesà
Antoni Pagès i Dalmau	1979
Pere Ballester Morey	1982
Maria Salleras Juan	1995
Mn. Antoni Garau Garau	2001
Mn. Antoni Vera Díaz	2007

SECRETARIS GENERALS DE CÀRITAS MALLORCA

Jesús Bosch	1979
Bartomeu Torrens Torres	1980
Bartomeu Morey Ferrando	1984
Sebastiana Santmartí Garau	1998
Margalida Maria Riutort Cloquell	2007

SUMARI

Introducció.....	5
Punt de partida.....	9
1. El teixit social de la Diòcesi de Mallorca.	
Dels secretariats de Caritat a Càritas,	
quan Càritas encara no era Càritas (1941-1961).....	13
Els secretariats de Caritat (1943-1957).....	15
Càritas Española en el marc d'Acció Catòlica (1947-1957).....	19
La Caritas (1957-1960).....	35
Passes definitives per a constituir Càritas Diocesana.....	50
2. Els inicis de Càritas Mallorca.	
En el context del Concili Vaticà II (1961-1972).....	55
3. En sintonia amb l'esperit del Concili:	
compromís cristià i lluita per la justícia (1972-1982).....	77
Un temps d'efervescència social i política (1972-1975).....	79
El nou paper de Càritas durant la transició política	
(1975-1978).....	90
Consell Diocesà de Càritas (1979).....	100
4. Càritas: la transició definitiva a l'acció social (1982-1995).....	109
Els inicis de l'administració autonòmica i local.....	111
Càritas i la Delegació Diocesana d'Acció Social.....	112
Càritas concreta el seu lloc i els seus objectius.....	117
La formació i la promoció, un repte permanent de Càritas.....	132

Càritas aposta per una nova cultura solidària, en una conjuntura afectada per l'atur.....	133
Càritas i el debat sobre el model de serveis socials a Mallorca.....	135
Acció Social de la Diòcesi.....	142
5. De l'eufòria econòmica a la crisi social.	
La consolidació de Càritas Mallorca (1995-2011)	151
Primer temps: il·luminant aquells sectors obligats a viure la cara més ingrata de l'abundància (1995-2000).....	155
Segon moment: temps de canvi a l'interior de Càritas i primers símptomes de tempesta social (2001-2007).....	169
Tercer temps: Càritas, la cara de l'Església per plantar cara a la situació d'emergència social (2008-2011).....	179
Epíleg	185
Agraïments	187
Delegats	189
Sumari	191
Fotografies	195

Els bisbes de Mallorca Juan Hervás i Benet, 1947-1955 i Jesús Enciso Viana, 1955-1964, impulsors de Càritas a Mallorca

Primitiva seu de Càritas al carrer Can Savellà a Palma

1946-47. La *Cocina Economica* i el *Dispensario Medico*, dues seccions del Patronat Obrer de Sant Josep, Congregació Mariana fundada l'any 1907 pel pare Guillem Vives S.I. i que, dirigida pel pare Enric Ventura S.I., s'implicà de valent en l'atenció dels desvalguts

1948. Portada i contraportada del bolletí editat pel Secretariat de Caritat de la Junta Diocesana d'Acció Catòlica de Mallorca

1965. Al·lots participants al campament de Ses Covetes

Monitors del campament

Altar al campament de ses Covetes i Jaume Serra Pons celebrant la Missa

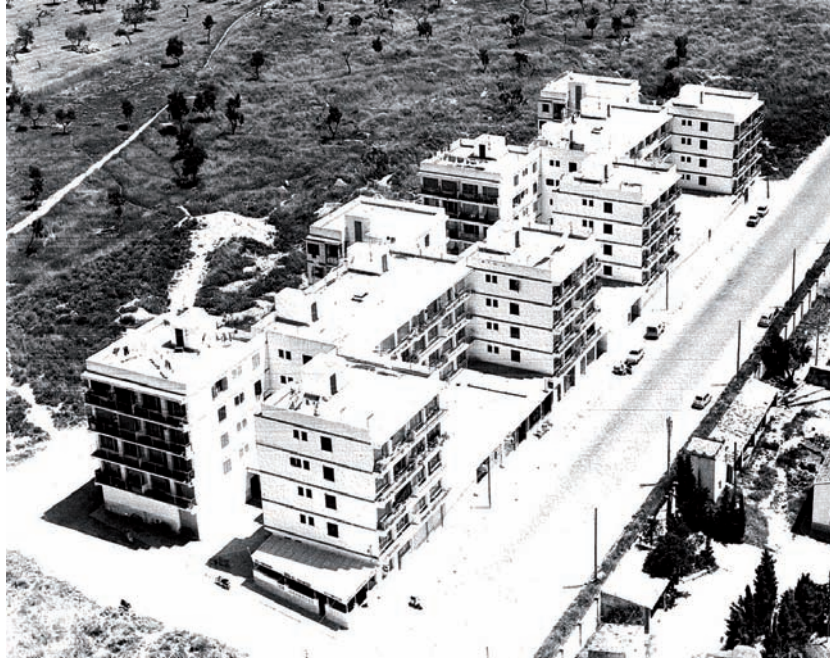
Rafael Álvarez Lara, bisbe de Mallorca, 1965-1973

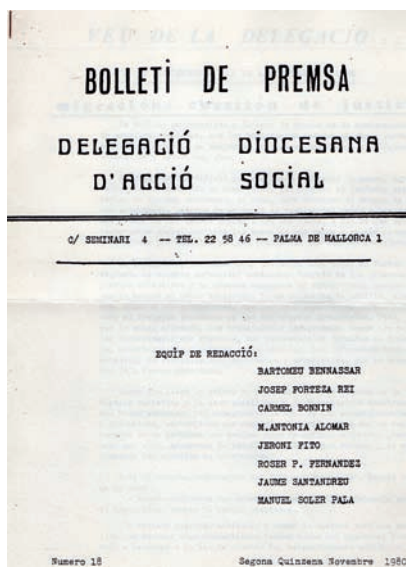
1962. Escoleta prefabricada instal·lada al grup de vivendes Verge de Lluc

1960-1965. Banderins distribuïts en la festivitats del Corpus Christi

Ca 1970. Grup de vivendes Cas Capiscol

1980. Portada del *Bolletí de Premsa de la Delegació Diocesana d'Acció Social*

1990. Portada d'*Arran*, *Revista de la Delegació Diocesana d'Acció Social*

1989. Inauguració del local de Reinscrió Social, a la Parròquia de Sant Magí de Palma

1989. El bisbe de Mallorca Teodor Úbeda, el batlle de Palma Ramon Aguiló, i el President de la Pyme, Demetrio J. Peña, en la inauguració oficial dels nous locals de "Deixalles

Teodor Úbeda i Gramage
bisbe de Mallorca 1973-2003

Jesús Murgui Soriano
bisbe de Mallorca 2003

Extra F.D.
Especial para CARITAS DIOCESANA

estimar... només de paraula?

— Per ferre, un palet de la justícia social, que em fa molta il·lusió.

DIUS

- Jo no faig res a ningú.
- Cadascú a ca seva.
- A mi que em deixin en pau.

PERÒ

- Si no fas res, ¿qui sostindrà el pobre?
- ¿On anirà el qui no té casa?
- ¿A qui acudirà el mendicant?

on no hi ha justícia... ..no hi ha Eucaristia!

DE L'EUCARISTIA SE MIRA PÉ!

- en compliment per tranquil·litzar la consciència,
- una mena per apaciguar el dolor,
- una eucaristia que passa de pressa a l'alt,
- una oportunitat de fer el vent més,
- etc., etc., etc.

PERÒ L'EUCARISTIA RESTA INÈRTI I CONFUSIONÀRIA SI NO ÉS:

- la celebració de l'amor de Crist als homes,
- la resposta afectiva i afectiva que responen als necessaris,
- el compromís de solidificar vers els pobres,
- la promoció per una societat fabricadora de marginals.

Després de vint anys de celebracions i de celebracions, necessitem renovar la fe, la caritat, la caritat i el carisma que no hauria de ser un signe en aquest món de fer.

En el dia de l'Eucaristia, el Déu fa un treball molt subtil i no ho veiem. I així els pobres no ho veuen. Les intencions són que l'Eucaristia amb nosaltres.

CARITAS · MALLORCA

June 1981, No. 1, 12 Pages, 8 Photos, 1 - No. 10000 (1981) - No. 100 000

Solidaridad: La única energía que puede transformar al mundo.

CORPUS CHRISTI
Día de Caridad

CARITAS

1980-81 Pòsters de propaganda de Càritas

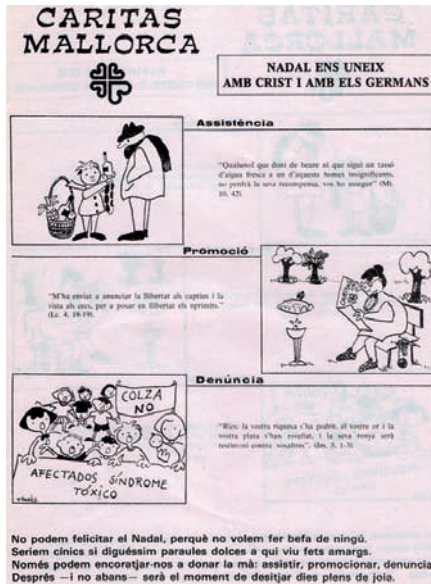
Ca.1990. Pòsters de Càritas emesos en les festivitats del Corpus Christi i Dijous Sant

1992. Galilea. Diada de feina de l'Equip de Direcció i Treballadores Socials de Càritas

1994. Palma. Final del curs de Treballadores Familiars

1990-2000. Pòsters de Càritas publicats en forma de còmic, al·lusius a les festes del Corpus i Nadal

2000. Centre Joana Barceló al carrer del Socors dedicat a acollida i formació d'immigrants

2000. El Director de la Cope, Xavier Bonet, fa entrega a Maria Salleras de la P de Popular atorgada a Càritas per la Cadena Cope

2002. Centre Verge de Lluc. Entrega de diplomes als participants als tallers d'inserció

Ca 2003. Formació del voluntariat

Filosa, al carrer de la Missió 38, botiga solidària de Càritas

2005. Firma del conveni amb el Govern Balear per un projecte de treball amb els immigrants

2005. El Bisbe Jesús Murgui inaugura el Bressol d'Art a l'església de Sant Antoniet

2006. Palma. Presencia a la fira de Comerç Just

2007. Cala Millor. Curs de cuina a la Part Forana

2007. Jocs d'infants al centre Joana Barceló

2007. Centre Verge de Lluç. Taller de juguetes

2007. Carnaval a la Residencia Sant Vicenç de Paül

2007. Visita a Dakar. Codesenvolupament amb Senegal

2008. Menjador Social d'Inca

2009. Taller de jardineria a la Residencia Sant Vicenç de Paül

2009. El Bisbe Jesús Murgui fa entrega a Antoni d'un xec per la quantitat que els preveres de Mallorca lliuren a Càritas, renunciant a una part del seu sou

2009. Treballant el pla estratègic de Càritas

2010. Voluntariat jove del col·legi Sant Josep Obrer de Palma

2010. Trobada a Llubí de Tot Càritas

2010. Fundació Joana Barceló. Entrega de diplomes dels Cursos per a Immigrants

2010. Presentació de la memòria anual a càrrec d'Antoni Vera, Margalida Mª Riutort, Sebastiana Santmartí i Llorenç Riera

2011. Lloc. Homenatge al voluntariat

2011. El bisbe de Mallorca Jesús Murgui, Sebastián Mora, secretari de Càritas Espanyola, Antoni Vera, director de Càritas Mallorca i Margalida Mª Riutort, en la presentació del Cinquantenari de Càritas

2011. Celebració a Lluç amb motiu del cinquantenari de Càritas

50 **Càritas**
Mallorca
50 anys de compromís amb la justícia

Amb la col·laboració de:

